

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

HAKAN ATAMAN

İnsan Hakları Gündemi Derneği

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

İNSAN HAKLARI GÜNDEMİ DERNEĞİ

Bu kitap parayla satılamaz. İnsan Haklarının yaygınlaştırılması amacıyla yapılan ve ticari olmayan etkinliklerde serbestçe kullanılabilir. Kitapta yer alan metinlerin yeniden basımı konusunda lütfen İnsan Hakları Gündemi Derneği'ne başvurunuz.

Birinci Baskı: Ankara, Kasım 2008

ISBN: 978-975-250-016-7

Baskı Ön Hazırlık

ADRES YAYINLARI

G.M.K Bulvarı No 108 / 16 Maltepe, 06570 Ankara

Tel: 0 312 230 87 03 Faks: 0312 230 80 03

Baskı ve Cilt

Cantekin Matbaası

Hazırlayan: **Hakan ATAMAN**

Editör: **Ayça ULUSELLER**

İNSAN HAKLARI GÜNDEMİ DERNEĞİ

ANKARA

Güniz Sok. 38/8 06700 Kavaklıdere-Ankara/TÜRKİYE

Tel: 0312 428 06 10-11 Fax: 0312 428 06 13

E-mail: posta@rightsagenda.org

www.rightsagenda.org

İZMİR

859 Sok. No:4/605 Söğütlü İşh. Ahmetağa Mah. 35250 Konak-İzmir/TÜRKİYE

Tel: 0232 489 55 28 Faks: 0232 489 70 39

DİYARBAKIR

Lise Cad. 1. Sok. Güneş Plaza, Kat:3/9 Diyarbakır/TÜRKİYE

Tel:0412 228 79 42 Faks: 0412 228 79 36

Bu kitap Hollanda Kraliyeti Ankara Büyükelçiliği'nin maddi katkılarıyla basılmıştır.

Önsöz ve Teşekkürler

İnsan hakları savunucusu bireysel ya da başkalarıyla birlikte insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması için kullanılan genel bir terimdir. Hak temelli mücadelelerin tarihini oldukça uzun bir geçmiş içinde incelemek mümkündür. Bununla birlikte çağdaş anlamda insan hakları teriminin kullanımı İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntıları üzerine kurulan Birleşmiş Milletler Şartı'na ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne dayanmaktadır. Günümüzde insan haklarının korunması amacıyla bağlayıcı nitelikte pek çok sözleşme bulunmaktadır. Ancak bağlayıcı nitelikteki bu sözleşmeler dahi insan haklarının korunmasına yetmemiştir. Bu nedenledir ki 1960 yıllardan başlayarak bireyler ve bu bireylerin oluşturdukları örgütler insan haklarının korunması için oldukça çetin bir mücadelenin içine girmişlerdir.

İnsan haklarının korunması için söz veren devletler aynı zamanda insan hakları ihlallerinin başlıca failleridir. Bununla birlikte günümüzün karmaşık ilişkileri içinde silahlı gruplar, özel şirketler ve devlet dışı aktörler de insan hakları ihlallerinin birer faili haline gelmişlerdir. Bu nedenledir ki, insan hakları savunucuları da gerçekleşen ihlallerin önlenmesi, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla çok yönlü bir mücadele vermektedir. İnsan hakları savunucusu terimi bugünkü haliyle *“Birleşmiş Milletler Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumsal Kuruluşların (Organların), Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları üzerine Bildirge”* de tanım bulmuştur. İnsan hakları savunucuları vermiş oldukları mücadeleyle aynı zamanda insan haklarının dinamik bir süreç haline gelerek sürekli gelişmesi için çok büyük katkılar sunmuşlardır. Bu süreç aynı zamanda insan haklarını sözleşme metinlerinden ibaret bir terim olmaktan çıkararak, evrensel bir değer haline gelmesine büyük bir katkı sağlamıştır.

İnsan hakları savunucuları vermiş oldukları mücadele sırasında genellikle taciz, tutuklanma, işkence, lekeleme, işten atılma, seyahat özgürlüğünden mahrum bırakılma ve örgütleri için resmî kabul almakta zorluklarla karşı karşıya kalırlar. Dolayısıyla mağdurların haklarını korumaya çalışırken kendileri de birer mağdur konumuna düşebilmektedirler. İnsan hakları savunucuları çoğu zaman faillerle mağdurlar arasındaki tek güçtür. Bununla birlikte unutulmamalıdır ki insan hakları savunucuları da birer insandır ve onların da haklarını korudukları diğer insanlar gibi hakları vardır. Yaptıkları işin doğası gereği zor şartlar altında çalışarak gösterdikleri cesaret her zaman için

takdire değerdir. Ancak insan hakları savunucuları birer kahraman değil içimizden biridirler. Bu yzdeendir ki herkes insan hakları savunucusu olabilir.

Türkiye uzun yıllardır oldukça ciddi boyutlarda insan hakları ihlallerine tanık oldu. Özellikle 1980'den sonra yaşanan yoğun insan hakları ihlalleri insan hakları savunucularını gerçekten zor durumda bıraktı ve hatta onları dünyadaki diğer örneklerde de olduğu bizzat birer mağdur haline getirdi. Elinizdeki alışma insan hakları savunucularının yaptıkları faaliyetler ve bu alanda geliştirilen standartlara ilişkin genel bir bilgi temin etmek amacıyla hazırlandı. Bu vesileyle hem Türkiye'deki insan hakları hareketine ufak da olsa bir katkıda bulunmak hem de insan haklarının savunulmasını olağan bir hale getirmek amacıyla kurgulandı.

Öncelikle sağladığı mali destekle bu kitabın hazırlanmasını mümkün kılan *Hollanda Kraliyeti Ankara Büyükelçiliği*'ne teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Bu vesileyle hem gerekli koordinasyonu sağlayan hem de elinizdeki çalışmayı gerçekleştiren genel sekreterimiz *Hakan ATAMAN*'a, projenin danışmanlığını yürüten Hacettepe niversitesi ğretim görevlisi *Levent KORKUT*'a, hem kitabın editörlüğünü hem de projenin mali işler koordinatörlüğünü üstlenen *Ayça ULUSELLER*'e, kitabın basım dağıtım sürecinde desteğini esirgemeyen *Orcun ULUSOY*'a minnettarlığımızı ifade etmek isteriz.

Kitabın, Türkiye'de hak temelli faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına ve ilgili hükümet kurumlarına bir nebze de olsa rehberlik etmesi dileğiyile...

Orhan Kemal CENGİZ

İnsan Hakları Gündemi Derneği Başkanı

İçindekiler

Önsöz ve Teşekkürler.....	III
İçindekiler.....	IV
A) Kavramsal Çerçeve.....	1
a) İnsan Hakları Savunucusu Kimdir?.....	2
b) İnsan Hakları Savunucuları Ne Yaparlar?.....	3
c) Kadının İnsan Hakları Savunucuları.....	9
d) Meslek Örgütleri ve İnsan Haklarının Savunulması.....	10
e) İnsan Hakları Savunucularının Karşılaştıkları Engeller.....	14
B) Risk Altındaki Hakların ve Uluslararası İnsan Hakları Standartlarının Koruması.....	17
a) Yaşam Hakkı.....	20
b) İşkence ve Kötü Muamele Yasağı.....	27
c) İfade Özgürlüğü.....	30
d) Örgütlenme Özgürlüğü.....	39
e) Özel Yaşamın Dokunulmazlığı.....	45
f) İlgili Diğer Standartlar.....	51
C) Ulusal Mevzuat ve İnsan Hakları Savunucuları.....	59
D) Demokratikleşme ve İnsan Hakları Savunucuları.....	64
E) İnsan Hakları Savunucuları İçin Başvuru Mekanizmaları.....	67
a) Hükümetlerarası Örgütler.....	67
1) Birleşmiş Milletler.....	67
1.1) Anlaşma Temelli Mekanizmalar.....	67
1.2) Tematik Mekanizmalar.....	68
2) Avrupa Konseyi.....	71
2.1) Başvuru Mekanizmaları.....	71
2.2) İzleme ve Denetleme Mekanizmaları.....	74
3) Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı.....	75
4) Avrupa Birliği.....	75
b) Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri.....	79
c) BM İnsan Hakları Savunucuları Özel Raportörüne Başvuru.....	85

Ekler

- Ek-1:** Birleşmiş Milletler Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumsal Kuruluşların (Organların), Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge.....90
- Ek-2:** İnsan Hakları Savunucularını Koruma ve Etkinliklerini Desteklemeye yönelik Avrupa Konseyi Çalışmaları Üzerine Bakanlar Komitesi'nin Bildirgesi.....99
- Ek-3:** Avrupa Konseyi Üye Ülkelerindeki İnsan Hakları Savunucularının durumu.....103
- EK-4:** Avrupa Birliği İnsan Hakları Savunucuları Kılavuzu - Korumanın Sağlanması.....105

A) Kavramsal Çerçeve

“Bize sıkça önerilen şu görev paylaşımını reddetmek gerekir: Bireylere sinirlenme ve konuşma hakkı; hükümetlere de düşünme ve harekete geçme hakkı. Doğrudur: İyi hükümetler yönetilenlerin kutsal kızgınlığını severler, yeter ki bu kızgınlık bir coşku olmaktan öteye geçmesin. Genellikle konuşanların yöneticiler olduğunu, konuşmaktan başka bir şey yapamayacaklarını ve yapmak istemediklerini fark etmek gerektiği kanısındayım. Bize önerilen teatral rol olan saf ve basit hoşnutsuzluk rolünü reddetmek gerektiğini ve reddedilebileceğini deneyim göstermektedir. Uluslararası Af Örgütü, İnsanların Yeryüzü, Dünya Doktorları, özel bireylerin uluslararası stratejiler ve siyasetler düzenine fiili müdahale hakkı yaratmış olan inisiyatiflerdir. Bireylerin iradesi hükümetlerin tekelinde tutmaya çalıştığı bir gerçekliğin içine dahil edilmelidir, bu tekel her gün ve adım adım sökülüp alınmalıdır.”¹

“Hak” kavramının tarihsel ve felsefi temelleri üzerine yapılan herhangi bir çalışma kendisini ilk çağlara kadar dayandırabilir. Bununla birlikte “insan hakları” kavramının kullanılması oldukça yenidir. “İnsan hakları” kavramı mevcut haliyle ancak 10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin ilan edilmesiyle birlikte uluslararası düzeyde kabul görmüş bir belgede yer almış ve bugünkü anlamıyla kullanılagelmiştir. *Özgürlük, eşitlik, karşılıklı saygı ve dayanışma* gibi değerler üzerinde temellenen insan hakları her türlü ideoloji, politik görüş, dini inanç vb. nitelikteki yaklaşımlardan *bağımsızdır*; hiçbir sınıf, toplumsal köken, ırk, cinsiyet, milliyet, etnik köken vb. ayırım gözetmeksizin herkes içindir ve bu nedenle *evrensel*dir; insanlar bu haklara doğuştan sahip oldukları için *devredilmezdir*.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nden sonra insan haklarının korunup yaygınlaştırılması için uluslararası ve bölgesel düzeyde pek çok bağlayıcı sözleşme ve bunlara bağlı mekanizmalar yaratılmıştır. Bu mekanizmalara rağmen insan hakları ihlalleri halen devam etmektedir. Faillerinin devletler olduğu bu ihlaller günümüz karmaşık toplumsal ilişkileri içinde daha da çetrefil bir hal almış ve devlet dışı aktörler, şirketler ve silahlı politik gruplar da devreye girmiştir. Her şeye rağmen insan hakları ihlallerinin önlenmesi veya

¹ *Hükümetlere Karşı İnsan Hakları*, Özne ve İktidar, Michel Foucault, Çev. Işık Ergüden-Osman Akinhay, Ayrıntı Yay. Birinci Basım 2000, İstanbul, s. 289–290.

² Human Rights, Droit de L’homme, Menschenrechte.

gerçekleşmesi konusunda devletin merkezi bir rolü vardır. Nitekim Johan Galtung'a göre "devlete insan haklarıyla ilişkili olarak kuvvetlendirmesi beklenen normları kimi zaman ihlal etmek gibi ikircikli bir rol verilmiştir."³

Üç fail ve üç insan hakkı rolü⁴

<i>Fail</i>	<i>Devlet</i>	<i>Sermaye</i>	<i>Sivil Toplum</i>
Suçlu	Evet	Evet	Hayır
Mağdur	Hayır	Evet	Evet
Kuvvetlendirici	Evet	Hayır	Evet

Yaşanan insan hakları ihlallerine bir tepki vermek amacıyla 1960 yıllardan başlayarak günümüze kadar uzanan bir süreçte uluslararası ve ulusal düzeyde insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması için mücadele veren pek çok insan hakları örgütü kurulmuştur. Devletlerden bağımsız olarak hareket eden insan hakları örgütleri çok farklı alanlarda mücadele vermektedirler. Günümüzde artık insan haklarını savunma hakkından bahsetmek mümkündür.

a) İnsan Hakları Savunucusu Kimdir?

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne göre "insan hakları savunucusu", bireysel olarak ya da başkalarıyla birlikte insan haklarını yaygınlaştırmak ya da korumak için hareket eden kişileri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. İnsan hakları savunucuları her şeyden önce yaptıkları faaliyetlerle ve eylemleriyle tanımlanırlar. Ayrıca insan hakları savunucuları hangi koşullarda çalıştıkları da tanımlanabilir⁵. "İnsan hakları savunucusu" terimi İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'nin 1988 yılında kabulünden bu yana giderek daha sık kullanılmaktadır. O zamana kadar insan hakları "aktivisti", "profesyoneli", "çalışanı" veya "gözlemcisi" terimleri daha yaygındı. "İnsan hakları savunucusu" terimi bunlara göre daha uygun ve yararlı bulunmuştur⁶.

³ *Bir Başka Açıdan İnsan Hakları*, Johan Galtung, Çev. Müge Sözen, Metis Yay. Birinci Basım 1999, İstanbul, s. 162.

⁴ A.g.e. s. 162.

⁵ *Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights, Fact Sheet No. 29*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Printed at United Nations, Geneva ISSN 1014-5567, GE.04-40463-April 2004-11,845, pp. 2-5. Türkçesi için bkz. İnsan Hakları Ortak Platformu, http://www.ihop.org.tr/dosya/BB/bm_savunucular.pdf web sitesinde mevcuttur. Son erişim 23.06.2008.

⁶ A.g.e. 2 No'lu dipnot.

İnsan hakları savunucusu olmak isteyen bir kişi, kişiler veya gruplar adına herhangi bir insan hakkını (veya haklarını) konu alarak harekete geçebilir. İnsan hakları savunucuları, sivil ve siyasal hakların yaygınlaştırılmasını ve korunmasını, bu arada ekonomik, sosyal ve kültürel hakların geliştirilmesini, korunmasını ve yasama geçirilmesini hedefler⁷.

Kimin insan hakları savunucusu olduğuna veya olabileceğine ilişkin özel bir tanımlama yoktur. İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi "insan haklarına, insanların ve kişilerin temel özgürlüklerine yönelik bütün ihlallerin fiilen ortadan kaldırılmasına katkıda bulunan kişiler, gruplar ve derneklerden" söz etmektedir. Bu geniş kategorileştirme doğrultusunda, insan hakları savunucuları, dünyanın en büyük kentlerinde merkezi olan hükümetlerarası kuruluşlardan kendi yerel topluluklarında çalışan kişilere kadar insan haklarının gelişmesi ve gözetilmesi için çalışan herhangi bir kişi veya grup olabilir. Savunucular herhangi bir cinsiyetten, yaştan, dünyanın herhangi bir bölgesinden, her meslekten veya kökenden olabilir. Burada özellikle önem taşıyan nokta, insan hakları savunucularının salt HDK'lar ve hükümetlerarası kuruluşlardan ibaret olmayıp, kimi durumlarda, resmi görevlilerin, memurların veya özel sektörden kişilerin de bu konumda yer alabileceklerinin görülmesidir⁸.

b) İnsan Hakları Savunucuları Ne Yaparlar?

İnsan hakları savunucuları insan haklarıyla ilgili herhangi bir duyarlılığı gündeme alabilirler. Bunlar, örneğin yargısız infaz, işkence, keyfi tutuklama ve gözaltı, kadınlara yönelik cinsel sünnet, ayrımcılık, istihdamla ilgili konular, zorla yerinden etme, sağlık hizmetlerine erişim, zehirli atıklar ve çevreye etkileri vb. olabilir. Savunucular, insan haklarını yaşam, yiyecek ve su, ulaşılabilir en yüksek sağlık standardı, yeterli barınma, ad ve ülke, eğitim, hareket özgürlüğü ve ayırım gözetilmemesi gibi çeşitli alanlarda savunabilirler. Kimi durumlarda da belirli nüfus kesimlerinin hakları ön plandadır. Örneğin kadınlar, çocuklar, yerli halklar, mülteciler, kendi ülkelerinde yerlerinden edilenler gibi; bu arada, ulusal, dinsel veya cinsel azınlıkların (gay, lezbiyen, biseksüel ve transgender kişiler) haklarının savunusu da söz konusu olabilir⁹.

İnsan hakları savunucuları dünyanın her yerinde çalışma yürütürler: Dâhili silahlı çatışmalar yüzünden bölünmüş durumda olan ülkelerle birlikte

⁷A.g.e. s. 2.

⁸A.g.e. s. 5.

⁹A.g.e. s. 2.

bu anlamda istikrarlı ülkeler; demokratik olmayan ülkelerle birlikte demokrasinin yerleşik olduğu ülkeler; ekonomik olarak gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra “gelişmiş” olarak sınıflandırılan ülkeler. İnsan hakları savunucuları bu ülkelerde insan haklarını çeşitli bağlamlarda ve çeşitli güçlükler karşısında geliştirme ve koruma çabası içindedirler. Karşılaşılan sorunlar arasında HIV/AIDS, kalkınma, göç, yapısal uyum politikaları ve siyasal geçiş süreçleri de yer almaktadır¹⁰.

İnsan hakları savunucularının çoğunluğu, kendi topluluklarında ve ülkelerinde insan haklarına saygıyı sağlamak üzere yerel veya ulusal ölçekte çalışmalarını sürdürmektedir. Böyle durumlarda insan hakları savunucularının başlıca muhatapları belirli bir idari birimde veya ülkenin tümünde insan haklarına saygıyı sağlamakla yetkilendirilmiş resmi mercilerdir. Bununla birlikte, bölgesel veya uluslararası düzeyde faaliyet gösterenler de vardır. Bunlar, örneğin, bölgesel veya küresel ölçekte insan hakları durumunu izleyip bölgesel veya uluslararası insan hakları mekanizmalarına raporlar sunabilirler. Rapor sunulabilecek yerler arasında BM İnsan Hakları Komisyonu ile BM anlaşma organları da yer almaktadır. İnsan hakları savunucularının çalışmaları giderek çeşitlilik kazanmaktadır. Odak noktayı yerel ve ulusal ölçekteki insan hakları konuları oluşturmakla birlikte, savunucular bölgesel ve uluslararası mekanizmalarla temasa geçerek kendi çalışmalarında bu mekanizmalardan yardım alabilmektedir¹¹.

Çağdaş insan hakları hareketi son 20 yılda, insan hakları idealinin geliştirilmesinde ve özel korunma yöntemlerinin oluşturulmasında çok büyük atılımlar gerçekleştirdi. Hareket, işkenceyi kınayan ve kadınlarla çocukların haklarını koruyan yeni uluslararası sözleşmeler yarattı, korunmayı ve desteklenmeyi hak eden meşru siyasi eylemlerin tanımı üzerine uluslararası bir fikir birliği geliştirdi. Siyasi tutukluların zarar görmesini engelledi ve birçoğunun da bırakılması sağlandı. Ve birçok ülkede, sofistike kurumlar hem ulusal düzeyde hem de dış siyasetlerinde, uluslararası insan hakları standartlarında uyum gösterecek şekilde geliştirdiler. Bunlar son derece önemli ve ulaşılabildiği kadar başarılıydılar¹².

Bu ilerlemelere üç ana taktikle ulaşıldı: 1) Konvansiyon, anlaşma ve standartları oluşturan uluslararası normları belirlemek; 2) bu standartlara uyumluluğu denetlemek ve 3) bu standartlara uyulmadığında hükümetin eylemle-

¹⁰ A.g.e. s. 2.

¹¹ A.g.e. s. 3.

¹² *İnsan Haklarında Yeni Taktikler*, Douglas A. Johnson, İşkence Mağdurları Merkezi, Çev. Hilal Akyüz, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yay. 2004, İstanbul, s. 12.

rini ya da eylemsizliğini ifşa etmek ve suçlamak. Yıllar geçtikçe bu yaklaşımların talep ettiği altyapı ve uzmanlık büyük ölçüde gelişim gösterdi¹³.

Herkes için insan haklarının savunulması; insan haklarının her yerde savunulması; yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde eylemde bulunmak; ihlaller hakkında bilgi toplamak ve bunları yaymak; insan hakları ihlallerinin mağdurlarıyla dayanışma göstermek; insan haklarıyla ilgili yasal standartlara saygı gösterilmesi ve cezasızlığın sona ermesi için güvenli bir şekilde sorumluluk alarak çalışmalar yapmak; hükümetlerin insan haklarının korunmasına yönelik olumlu politikalarını desteklemek ve bu politikaları cesaretlendirmek; insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasına yardımcı olmak; insan hakları eğitimi ve öğretimini gerçekleştirmek insan hakları savunucuları tarafından gerçekleştirilen eylemlerin ve faaliyetlerin bir özetini oluşturur¹⁴.

İnsan hakları savunucusu olmak için özel bir “şart” gerekmemektedir ve İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi de eğer istersek hepimizin böyle olabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte insan hakları savunucularında aranan “standart” karmaşık bir konudur ve Bildirge savunucuların hakları kadar sorumlulukları da olduğunu gene açık biçimde belirtmektedir. Bununla birlikte şu üç ana konuya dikkat edilmesi gerekmektedir: İnsan haklarının evrenselliğini kabul etmek; failini ya da mağdurunu dikkate almaksızın tüm hak ihlalleri için harekete geçmek; barışçıl eylem¹⁵.

İnsan hakları savunucuları, insan haklarının evrenselliğini, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde tanımlandığı içeriğiyle kabul etmelidirler. Belirli kesimlerin sözcülüğünü üstlenmiş bir insan, bir yandan kimi hakları inkâr ederken aynı zamanda insan hakları savunucusu olma iddiasında bulunamaz. Örneğin, kadınların eşit haklara sahip olmaları gerektiğini inkâr ederken erkeklerin insan haklarını savunma gibi bir durum kabul edilemez¹⁶.

¹³ A.g.e. s. 12.

¹⁴ *Special Representative of the Secretary General on Human Rights Defenders - About Human Rights Defenders*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 14.02.2008, <http://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/who.htm> web sitesinde mevcuttur. Ayrıca bkz. *Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights, Fact Sheet No. 29*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Printed at United Nations, Geneva ISSN 1014-5567, GE.04-40463-April 2004-11,845, pp. 2-5, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf> web sitesinde mevcuttur. *Ensuring Protection - European Union Guidelines on Human Rights Defenders*, Adopted by the Council of June 2004, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/GuidelinesDefenders.pdf> web sitesinde mevcuttur.

¹⁵ A.g.e. s. 7-8.

¹⁶ A.g.e. s. 7-8.

Önem taşıyan ikinci husus ise, ileri sürülen savların geçerliliğiyle ilgilidir. Bir kişinin, gerçek anlamda bir insan hakları savunucusu olabilmesi için ileri sürdüğü savlarda haklı olup olmadığı temel önemde değildir. Asıl tur-nusol kâğıdı, o kişinin bir insan hakkını savunup savunmadığıdır. Örneğin, bir grup savunucu, belirli bir kırsal topluluğun kuşaklardır üzerinde yaşayıp çiftçilik yaptığı toprakların mülkiyetine de sahip olma hakkını savunabilir. Böylece, aynı topraklar üzerinde hak iddia eden özel ekonomik çıkarlara kar-sı protestolar düzenleyebilir. Burada, toprağın mülkiyeti konusunda doğru bir yerde olmayabilirler. Ancak, hukuken böyle olsalar da olmasalar da bu husus bu grupta yer alanları gerçek anlamda insan hakları savunucuları ol-maktan alıkoyamaz. Temel mesele, bu kesimlerin duyarlılıklarının insan hak-ları kapsamına girip girmediğidir. Bu son derece önemli bir konudur; çünkü birçok ülkede insan hakları savunucuları belirli bir tartışmanın bir yanında yer aldıkları için çoğu kez yanlış yolda sayılmaktadır. Böylece onlara “gerçek anlamda” insan hakları savunucuları olmadıkları söylenmektedir. Benzer biçimde, siyasal mahkûmların veya silahlı muhalefet gruplarından kişilerin haklarını savunan kişiler de devlet tarafından salt bu savunu nedeniyle söz konusu partilerin veya grupların destekçisi sayılmaktadır. Oysa bu doğru bir tutum değildir. İnsan hakları savunucuları savundukları haklara ve bu hakları savunma haklarına göre tanımlanmalı ve öyle kabullenilmelidir¹⁷. Nihayet, İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi doğrultusunda, insan hakları savunucularının bütün eylemleri barışçıl olmalıdır¹⁸.

Tüm bunlara ek olarak insan hakları savunucuları yaptıkları faaliyetlerde belli başlı hususlara dikkat etmelidirler. Bunlar kısaca işin kalitesi, eğitim, iletişim ağları ve kanallarının oluşturulup kullanılması, analizler yapılma-sı, insan haklarında daha fazla devlet korumasına yönelik destek, koruma stratejilerinin oluşturulması, insan hakları savunucuları ile ilgili Bildirge’nin kullanımı sıralanabilir¹⁹.

İnsan hakları savunucuları tarafından yürütülen faaliyetlerin kalitesi ol-dukça önemlidir. Bunun kalitenin sağlanması için tarafsız ve saydam olunma-sı ve bunun sürdürülmesi; insan hakları ihlallerinin bildiriminde profesyonel uygulamalar oluşturulması; doğru bildirimlerle inandırıcılığın sağlanması ve sürdürülmesi; insan hakları alanındaki diğer kuruluşların da aynı yüksek standartları tutturmalarına yardım; verili koşulların ve ulusal yasaların İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi’ne ve diğer uluslararası insan hakları belge-

¹⁷ A.g.e. s. 7–8.

¹⁸ A.g.e. s. 8.

¹⁹ A.g.e. s. 26–27.

lerine saygılı olduğu durumlarda, insan hakları savunucularının da, örneğin hükümet dışı kuruluşların resmen kurulması gibi durumlarda mevcut mevzuat ve yönetmeliklere uygun davranması gerekir²⁰.

İnsan hakları savunucuları kendileri, meslektaşları ve diğerleri, örneğin basın mensupları, öğretmenler ve genel kamuoyu için düzenli insan hakları eğitimi çalışmaları düzenlemelidir. İnsan hakları savunucularına yönelik eğitim, çalışmalarını profesyonelleştirme anlamında eğitimle birlikte diğer güvenlik önlemlerini de içermelidir. Bu tür etkinlikler sayesinde ayrıca insan hakları alanındaki duyarlılıklara ve insan hakları savunucularının çalışmalarına da dikkat çekilebilir²¹.

İnsan hakları savunucuları arasında, ayrıca medya, kilise, genel olarak sivil toplum ve özel sektör gibi diğer aktörleri de kapsayacak destek ağları oluşturulması önemlidir. Bu tür ağlar, yerel, ulusal ve bölgesel ölçekte özellikle önem taşımasının yanı sıra, uluslararası ölçekte de yararlıdır. Ağlar, insan hakları savunucularının güvenliğini izlemede, risk altındaki bir savunucuya ilişkin bilgilerin hızla yayılmasında kullanılabilir ve ayrıca savunucular topluluğunun geniş ve insan haklarını her yönüyle temsil edici nitelikte olmasını sağlayabilir. Genel olarak insan hakları ihlallerine ilişkin bilgilerin aktarılmasında ağlardan yararlanılırken, savunucular başlıca ortaklarını tanımlamalı ve onlara kolaylıkla kullanılabilir bilgiler sağlamalıdır. Bu iletişim kanallarında bir kamuoyu yaygınlaştırma stratejisi de yer almalıdır²².

Belli devletlerde insan hakları savunucularının karşılaştıkları temel sorunların net biçimde tanımlanması ve bu sorunların nasıl ele alınabileceği konusunda ilgili yetkililere tavsiyelerde bulunulması gerekir. Bununla ilgili olarak analizler yapılmalıdır²³.

İnsan hakları savunucuları insan haklarında daha fazla devlet korumasına yönelik destek vermelidir. Adalet Bakanlığı, önde gelen mahkeme başkanlıkları ve savcılıklarla birlikte emniyet teşkilatına insan hakları eğitimi görmüş kişilerin atanması talep edilebilir. İnsan hakları standartlarını yaşama geçirmek ve korumak üzere devlete ait ve bağımsız kurumların oluşturulması desteklenmelidir. Devlet organlarının insan hakları ihlallerini araştırmaya teşvik edilmesi ve bu alandaki dokunulmazlıklara son verilmesi için ısrarcı olunmalıdır²⁴.

---

²⁰ A.g.e. s. 26.

²¹ A.g.e. s. 26.

²² A.g.e. s. 26.

²³ A.g.e. s. 27.

²⁴ A.g.e. s. 27.

Tehdit altındaki insan hakları savunucularının acilen korunması için bir strateji ve usuller belirlenmelidir. Böyle bir stratejide, belirli bir risk durumunun bölgesel ve uluslararası koruma ağlarına bilgi verilmesine gerek olup olmadığını belirlemeye yarayacak ölçütler de yer almalıdır; bu ağların doğru ve eksiksiz bilgilerle beslenmesi gerekmektedir. Geliştirilen koruma stratejisi, ortaya çıkan durumların Özel Raportör'e iletilmesine imkân tanıyacak öğeleri de içermelidir²⁵.

Bildirge'den mümkün olan en iyi biçimde yararlanılması konusu, insan haklarının savunulmasına yönelik herhangi bir stratejide yer almalıdır. Bildirge yaygın biçimde dağıtılabilir ve eğitim kampanyalarının konusu olabilir. İnsan hakları savunucuları bu belgenin ulusal mevzuata içselleştirilmesi veya yerel koşullara göre uyarlanmış bir eylem planı çerçevesinde yaşama geçirilmesi için çaba harcayabilirler²⁶.

İnsan hakları savunucuları insan haklarının savunulması için ücretli ya da gönüllü çalışanları yoluyla profesyonel faaliyetler gerçekleştirirler. İnsan hakları örgütleri sınırlı fonlara sahip oldukları için faaliyetlerinin çoğu gönüllü olarak gerçekleştirilir. Bu kapsamda insan hakları savunucuları, insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması amacıyla ulusal insan hakları kurumları, insan hakları ombudsmanı, insan hakları avukatlarıyla birlikte insan haklarının izlenmesi ve raporlanması gibi günlük faaliyetler düzenler. Bu tür faaliyetler öğrenci gruplarının insan hakları savunucularıyla dayanışma göstermesi gibi tamamen gönüllü bir düzeyde de gerçekleşebilir²⁷.

İnsan hakları savunucularının korunması ve seslerinin duyurulması amacıyla yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde çalışmalar yapan insan hakları örgütlerinin yanı sıra, BM tarafından bir de özel temsilci görev yapmaktaydı. BM Genel Kurulu'nun 53/144 No'lu kararıyla 9 Aralık 1998'de kabul edilen "Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumsal Kuruluşların (Organların), Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge"nin (BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi) uygulanmasını desteklemek amacıyla 2000 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından bir özel temsilcinin görev yapması kararlaştırılmıştı. İnsan Hakları Savunucularına dair BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi 2000 yılından itibaren görev tanımına bağlı olarak tüm dünyada insan hakları savunucularının haklarını savunmak için çalış-

---

²⁵ A.g.e. s. 27.

²⁶ A.g.e. s. 27.

²⁷ A.g.e. s. 6-10.

malar yürüttü ve şu anki İnsan Hakları Konseyi'ne ve BM Genel Kurulu'na raporlar sundu²⁸. BM İnsan Hakları Konseyi, Mart 2008'de 7/8 No'lu kararıyla bu konuda bir özel raportörün görev yapmasına ve görevine üç yıllık bir süreyle devam etmesine karar verdi²⁹. BM İnsan Hakları Savunucuları Özel Raportörü'nün görev tanımında şunlar yer alıyor³⁰:

- İnsan hakları savunucularının durumu hakkındaki bilgileri araştırmak, incelemek ve bunlara cevap vermek;
- Deklarasyonun etkili bir şekilde uygulanması ve yaygınlaştırılmasına yönelik hükümetler ve ilgili diğer aktörler arasında diyalog yürütmek ve işbirliği oluşturmak;
- İnsan hakları savunucularının daha iyi korunması için etkili stratejiler tavsiye etmek ve bu tavsiyelerin takibini yapmak;
- Çalışmalarını toplumsal cinsiyet perspektifiyle bütünleşmiş bir şekilde yürütmek.

c) Kadının İnsan Hakları Savunucuları

Hem kendi sahip oldukları haklar hem de diğerlerinin haklarını savunmak için cesur bir şekilde çalışan kadın aktivistler, kadının insan haklarının ihlal edilmesinden doğan ihlallere yönelik faaliyet yürütürler. Genel olarak kadının insan hakları savunucuları olarak anılırlar. Kadının insan hakları savunucuları kadının insan haklarının savunulmasında aktif olan kadınları içerdiği gibi insan haklarının savunulmasında aktif olan kadınları da içermektedir. Dolayısıyla kadının insan hakları savunucusu ifadesi hem toplumsal cinsiyet açısından kadın kimliğini hem de yapılan işin kendisini ifade eder. Kadının insan hakları savunucuları insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması için mücadelenin en ön saflarında yer alırlar³¹.

²⁸ *Special Representative of the Secretary General on Human Rights Defenders -About Human Rights Defenders, Introduction*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 14.02.2008, <http://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/index.htm> web sitesinde mevcuttur.

²⁹ *Human Rights Defenders*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <http://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/index.htm>. Son erişim 29.08.2008.

³⁰ *Special Rapporteur on the situation of Human Rights Defenders, Mandate*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <http://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/mandate.htm>. Son erişim 29.08.2008.

³¹ *Claiming Rights, Claiming Justice: A Guidebook on Women Human Rights Defenders* Copyright © 2007 Asia Pacific Forum on Women, Law and Development (APWLD),

Kadının insan hakları savunucuları genel olarak insan hakları savunuculuğunun yanı sıra, kadının insan hakları konusunda örgütlenmek, cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkmak, bu konuda yaygın eğitim ve araçlar hazırlamak, konuyla ilgili olarak ulusal ve uluslararası mekanizmaları etkilemek gibi faaliyetler yürütürler. Bu faaliyetler kadına karşı şiddetin durdurulması, eğitim, ekonomik haklar, yasal haklar, cinsellik, doğurganlık hakları, kız çocuklarının hakları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, karar verme süreçlerine katılım gibi değişik konuları içermektedir.

Cinsel haklar için savunuculuğu içerecek şekilde, insan hakları mücadelesine katılan lezbiyen, gay, biseksüel ve transgender aktivistlere de çoğu zaman kadının insan savunucusu olarak atıfta bulunulur³². Bununla birlikte günümüzde kadının insan hakları örgütlerinden ayrı bir şekilde, cinsel yönelimi farklı olan kişilerin hakları için mücadele eden lezbiyen, gay, biseksüel ve transgender (LGBT) örgütleri bulunmaktadır. LGBT örgütleri genel olarak insan hakları savunuculuğu yaptıkları gibi, cinsel yönelimi farklı olan kişilerin uğradıkları ayrımcılığın önlenmesi, eğitim, psikoloji-psikiyatri, hukuk, cinsel sağlık, mültecilik, sosyal hizmet, askerlik, medya alanlarında yaşanan sorunları tespit etme ve bu sorunlara çözüm üretme konusunda da çalışmalar yürütmektedirler.

d) Meslek Örgütleri ve İnsan Haklarının Savunulması

Birçok profesyonel etkinlikte insan hakları çalışması her an gündemde değildir; ancak insan haklarıyla zaman zaman bağlantılı işler çıkabilir. Örneğin, ticaret hukuku alanında çalışan avukatlar insan haklarıyla ilgili konulara pek dâhil olmayabilirler ve bu nedenle insan hakları savunucuları şeklinde tanımlanmaları da güç olur. Ancak bu hukukçular bile zaman zaman insan haklarının korunup yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak yoluyla, insan hakları savunucusu olarak eylemde bulunabilirler³³.

---

p. 15–16, <http://www.defendingwomen-defendingrights.org/pdf2007/book3Neo-WithCover.pdf> web sitesinde mevcuttur.

³² A.g.e. s. 15.

³³ *Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights, Fact Sheet No. 29*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Printed at United Nations, Geneva ISSN 1014–5567, GE.04–40463–April 2004–11,845, p. 6, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf> web sitesinde mevcuttur. Türkçesi için bkz. İnsan Hakları Ortak Platformu, http://www.ihop.org.tr/dosya/BB/bm_savunucular.pdf web sitesinde mevcuttur. Son erişim 23.06.2008.

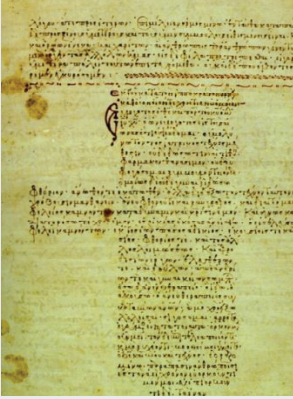
Bununla birlikte insan haklarının savunulmasında özellikle de kamu hukuku alanında çalışan avukatların rolü büyüktür. Pek çok vakada avukat kimlikleriyle, normal aktivistlerin giremedikleri gözaltı yerleri, hapishaneler vb. alıkonulma yerlerine girerek insan haklarının korunması için çaba harcadıkları gibi adil yargılanma hakkının savunulmasında en önemli rollerden birini oynarlar. Örneğin, Av. Orhan Kemal Cengiz'in girişimiyle, bir grup İzmirli avukat tarafından Aralık 2001'de kurulan İşkenceyi Önleme Grubu, işkence mağdurlarına hukuki destek sağlamak ve suçluların etkin biçimde yargılanmasını önleyebilecek yasa ve uygulamalardaki engellerin kaldırılması için kampanyalar yürütmek amacıyla çalışmalar yürütmüştü. Grup, polis memurları tarafından işkence ve kötü muamele gördüğü şikâyetinde bulunanlara hukuki destek vermişti. Daha sonra yasal sürecin her aşamasını sistematik olarak izlemek ve gerekli gördüğünde, temyiz başvurusunda bulunmak ve tıbbi belgeler düzenlemek gibi yollarla müdahale etmişti. Grubun çalışmalarını profesyoneller ve ağırlıklı olarak 250'den fazla İzmir Barosu avukatı gönüllü olarak yürütmüştü. İzmir Barosu'nun Grubu kapatma kararına kadar gruba 575 kişi başvurmuştu. Grup, bu başvuruların 334'üyle ilgili çalışmış, 116 davada zanlıların yargılanmasını sağlamıştı. Grup ayrıca Türkiye çapında avukatlarla deneyimlerini paylaşmak amacıyla çalışmalar yürütmüştü. İşkenceyi Önleme Grubu'nun çığır açıcı ve yorulmaksızın yaptığı çalışmalar yalnızca Türkiye'deki değil tüm dünyadaki avukatlar için örnek olmuştu.

Benzer şekilde, sendika liderlerinin de birçoğu insan haklarıyla ilgili olmayan çeşitli işler yapmaktadır; ancak, sendikacılar da çalışanların insan haklarını kollama adına işler yaptıklarında insan hakları savunucuları olarak tanımlanabilirler. Benzer biçimde, basın mensuplarının bilgi toplama ve bu bilgileri basın, radyo ve televizyon gibi kanallardan kamuoyuna sunma gibi geniş kapsamlı görevleri vardır. Bu genel rolleri ile bakıldığında basın mensupları insan hakları savunucuları sayılamaz. Ancak gene de birçok medya mensubu savunucu olarak da iş yapmaktadır. Örneğin, insan hakları ihlalleri konusunda haber yaptıklarında veya gözledikleri olaylara ilişkin tanıklık ettiklerinde durum böyledir. Öğrencilerini insan haklarının temel ilkeleri konusunda bilgilendiren öğretmenler de bu konumdadır. İnsan hakları ihlalleri mağdurlarının tedavi ve rehabilitasyonu ile ilgilenen doktorlar ve diğer sağlık görevlileri de bu tür çalışmalar bağlamında insan hakları savunucuları olarak görülebilir. Hipokrat yemini gereği özel yükümlülükler üstlenen doktorlar da aynı kategoridedir³⁴.

³⁴ A.g.e. s. 6.

Hipokrat Yemini (Orijinal Hali)

“Hekim apollon aesculapions, hygia panacea ve bütün tanrı ve tanrıçalar adına!... and içerim, onları tanık ve şahit tutarım ki,

bu andımı ve verdiğim sözü gücüm kuvvetim yettiği kadar yerine getireceğim. Bu sanatta hocamı, babam gibi tanıyacağım, rızkımı onunla paylaşacağım. Paraya ihtiyacı olursa kesemi onunla bölüşeceğim. Öğrenmek istedikleri takdirde onun çocuklarına bu sanatı bir ücret veya senet almaksızın öğreteceğim. Reçetelerin örneklerini, ağızdan bilgileri şifahi malumatı ve başka dersleri evlatlarıma, hocamın çocuklarına ve hekim andı içenlere öğreteceğim. Bunlardan başka bir kimseye öğretmeyeceğim. Gücüm

yettiği kadar tedavimi hiçbir vakit kötülük için değil, yardım için kullanacağım. Benden ağı (zehir) isteyene onu vermeyeceğim gibi, böyle bir hareket tarzını bile tavsiye etmeyeceğim. Bunun gibi gebe bir kadına çocuk düşürmesi için ilaç vermeyeceğim. Fakat hayatımı, sanatımı tertemiz bir şekilde kullanacağım. Bıçağımı mesanesinde taş olan muzdariplerde bile kullanmayacağım. Bunun için yerimi ehline terk edeceğim. Hangi eve girersem gireyim, hastaya yardım için gireceğim. Kasıtlı olan bütün kötülüklerden kaçınacağım. İster hür ister köle olsun erkek ve kadınların vücudunu kötüye kullanmaktan mazarrattan sakınacağım. Gerek sanatımın icrası sırasında, gerek sanatımın dışında insanlarla münasebette iken etrafımda olup bitenleri, görüp işittiklerimi bir sır olarak saklayacağım ve kimseye açmayacağım. (Vegrorum arcana visa, audita intellecta nemo eliminat.)”

Günümüzde Tıp Fakültesi Mezunlarının İçtiği And

“Tıp fakültesinden aldığım bu diplomanın bana kazandırdığı hak ve yetkileri kötüye kullanmayacağıma, hayatımı insanlık hizmetlerine adayacağıma, insan hayatına mutlak surette saygı göstereceğime ve bilgilerimi insanlık aleyhine kullanmayacağıma, mesleğim dolayısıyla öğrendiğim sırları saklayacağıma, hocalarıma ve meslektaşlarıma saygı göstereceğime, din, milliyet, cinsiyet, ırk ve parti farklarının görevimle vicdanım arasına girmesine izin vermeyeceğime, mesleğimi dürüstlikle ve onurla yapacağıma namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.”

Cenevre Bildirgesi'ne Göre Düzenlenen Hekim Andı

"Tıp mesleğine bir üye olarak kabul edildiğim şu anda, kendi yaşamımı insanlığın hizmetine adayacağıma bütün varlığımla yemin ederim. Öğretmenlerime layık oldukları saygı ve şükranı göstereceğim. Mesleğimi vicdan ve ağırbaşlılıkla yürüteceğim. Benim için hastalarımın sağlığı en önde gelecek. Bana verilmiş olan sırlara, hastanın ölümünden sonra bile saygı göstereceğim. Meslektaşlarım, kardeşim olacak. Din, ulus, ırk, parti politikaları ya da toplumsal durumla ilgili değerlendirmelerin görevimle hastanın arasına girmesine izin vermeyeceğim. Tehdit altında olsam bile insan yaşamına başlangıcından itibaren göstereceğim saygıyı sürdüreceğim ve tıbbi bilgimi insanlık yasalarına karşı gelecek şekilde kullanmayacağım. Bunlara bütün varlığımla, özgür olarak onurum üzerine and içiyorum."

Adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunanlar—yargıçlar, polisler, avukatlar ve diğer temel aktörler—çoğu kez özel bir rol oynarlar ve bu konumdakiler örneğin organize suç örgütlerinin liderleri gibi güçlü çıkar çevreleri doğrultusunda kararlar almaları yönünde ciddi bir baskıyla karşılaşabilirler. Yargı sürecindeki bu aktörler adil ve yansız bir yargıya erişim için özel çaba harcadıklarında, dolayısıyla mağdurların insan haklarını güvence altına aldıklarında insan hakları savunucuları olarak iş yaptıkları söylenebilir. Yukarıdakine benzer bir "özel çaba" nitelemesi, insan haklarıyla doğrudan ve açık bir ilişkisi olmayan diğer mesleklere ve işlere de uygulanabilir. Bu işlerdeki kişiler, kimi durumlarda işlerini insan haklarına özel destek sağlayacak biçimlerde yürütebilirler. Örneğin, kimi mimarlar binalarını tasarlarken yapılaşmayla ilgili insan haklarını dikkate almaktadır. Örneğin, inşaatta çalışacak işçiler için yeterli geçici barınma imkânları sağlanması veya bina çocuklarla ilgili ise onların da görüşlerine başvurma gibi³⁵.

e) İnsan Hakları Savunucularının Karşılaştıkları Engeller

İnsan hakları uluslararası hukukta güvence altına alınmıştır, gerçekleştirmelerini sağlamak için çalışmak ve hakları ihlal edilenlerin vakalarını ele almak dünyanın dört bir yanındaki ülkelerde tehlikeli bir iş olabilir. İnsan hakları savunucuları genellikle sıradan insanlar ve devletin kontrolsüz gücü arasında duran tek güçtür. Demokratik süreçlerin ve kurumların gelişmesi, cezasızlığın sona ermesi ve insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması için yaşamsal öneme sahiptirler. İnsan hakları savunucuları genellikle taciz, tutuklanma, işkence, lekeleme, işten atılma, seyahat özgürlüğünden mah-

³⁵ A.g.e. s. 6.

rum bırakılma ve örgütleri için resmî kabul almakta zorluklarla karşı karşıya kalırlar. Bazı ülkelerde öldürülürler ya da “kaybedilirler.”³⁶

BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi, insan hakları savunucularının korunması sorumluluğunun öncelikli olarak devlette olduğunu vurgulamaktadır. Bildirge, aynı zamanda, “*insan hakları ve temel özgürlükler ihlallerinin etkili biçimde önlenmesi için birey, grup ve örgütlerin değerli çalışmalarıyla yaptıkları katkıları*” ve “*uluslararası barış ve güvenlik ile insan hakları ve temel özgürlükler arasındaki ilişkiyi*” takdirle karşılamaktadır³⁷.

Ancak İnsan Hakları Savunucularına dair Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Hina Jilani’ye göre “*insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmak ve düzeltmeye çalışmak çoğunlukla insan hakları savunucularının sahip olduğu güvenliğin derecesine bağlıdır.*”³⁸ Dünyanın dört bir yanından insan hakları savunucularına dair tüm raporlar işkence, kayıp, cinayet, tehdit, soygun, ofislere zorla girme, taciz, yasadışı tutuklama, istihbarat ve takip faaliyetlerine maruz kalma vs. gibi konulardaki öyküleri ortaya çıkarmaktadır.

Kadın insan hakları savunucuları, yukarıda anlatılan bütün fiillerle karşılaşmıştır. Bununla birlikte, kadınların özel durumu ve rolü, gerek bu tür baskılardan daha farklı biçimlerde etkilenmeleri gerekse kimi ek güçlükler bakımından özel bir bilinç ve duyarlılık gerektirmektedir. Erkekler gibi, kadının insan hakları savunucularının da çalışmalarında korunmaları ve desteklenmeleri, onların da eksiksiz anlamda insan hakları savunucuları olarak görülmesi önemlidir³⁹.

Devlet, insan haklarına yönelik ihlallerin başlıca faili durumundadır. Ancak, kadının insan hakları savunucuları birçok durumda haklarının kendi

---

³⁶ *İnsan Hakları Savunucuları İçin Güvenlik El Kitabı*, Araştıran ve Yazan: Enrique Eguren, Peace Brigades International, Avrupa Ofisi (Pbı Beo), Yayınlayan: Front Line, The International Foundation for the Protection of Human Rights Defenders, Türkçe Çeviri: İnsan Hakları Ortak Platformu, Yayınlayan: Front Line 2005, Copyright C 2005 By Front Line and PBI/BEO, s. 3, http://Www.Ihop.Org.Tr/Dosya/Ceviri/Sav_Ihop.Pdf web sitesinde mevcuttur. Kitabın İngilizcesi İçin Bkz: *Protection Manual for Human Rights Defenders*, Researched and Written by Enrique Eguren, Peace Brigades International, European Office (PBI BEO), Published by Front Line, The International Foundation for the Protection of Human Rights Defenders, Published by Front Line 2005, Copyright © 2005 By Front Line and PBI/BEO, p. 3, <http://www.frontlinedefenders.org/manuals/protection> web sitesinde mevcuttur.

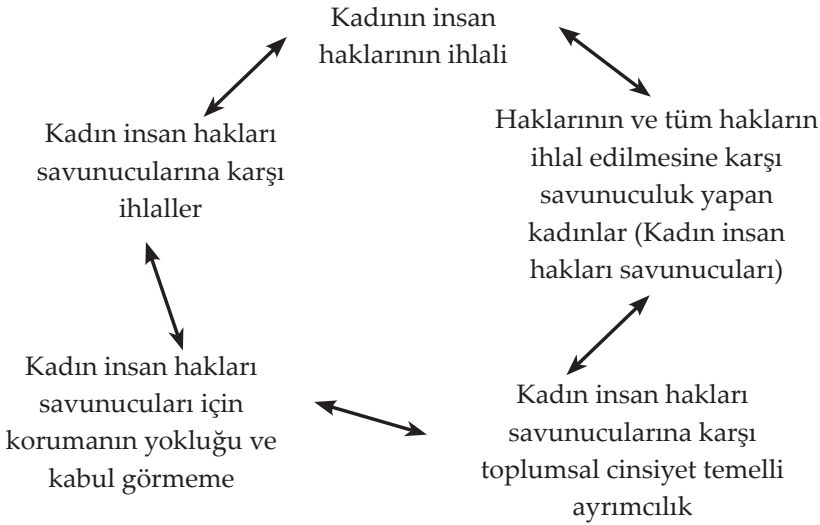
³⁷ A.g.e. s. 6.

³⁸ A.g.e. s. 6.

³⁹ A.g.e. s. 11.

topluluklarından kişilerce ihlal edildiğine tanık olmuşlardır. Kimi topluluk önderleri, kadınların hareketliliğini, kadınların toplumdaki yerine ilişkin kendi yerleşik görüşleri açısından tehdit saymışlardır. Böyle durumlarda devlet organları kadın insan hakları savunucularına yeterli koruma sağlamamış, onları tehdit eden toplumsal güçlere karşı durmamıştır⁴⁰.

Kadının İnsan Haklarının İhlal Edilme Döngüsü⁴¹

Pek çok örnekte, insan hakları savunucularına karşı gerçekleştirilen fiiller hem uluslararası hem de ulusal hukuk açısından suç oluşturmaktadır. Bununla birlikte kimi ülkelerde, uluslararası insan hakları hukukuna ters düşen iç hukukun bizzat kendisi insan hakları savunucularına karşı kullanılmaktadır⁴². Bununla birlikte uluslararası insan hakları hukuku garanti al-

⁴⁰ A.g.e. s. 11.

⁴¹ *Claiming Rights, Claiming Justice: A Guidebook on Women Human Rights Defenders* Copyright © 2007 Asia Pacific Forum on Women, Law and Development (APWLD), p. 9, <http://www.defendingwomen-defendingrights.org/pdf2007/book3NeoWithCover.pdf> web sitesinde mevcuttur.

⁴² *Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights, Fact Sheet No. 29*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Printed at United Nations, Geneva ISSN 1014-5567, GE.04-40463-April 2004-11,845, p. 6, <http://>

tına alınmış olan temel hak ve özgürlüklerin izlenmesi ve korunmasıyla ilgili mekanizmaların etkili bir şekilde kullanılması genel olarak insan hakları durumunun iyileşmesine katkı koyduğu gibi insan hakları savunucularının da elini güçlendirebilmektedir. Ayrıca, insan hakları savunucularının kendi geri bildirimlerinden görülmektedir ki, kendi güvenliklerini arttıracak kapasiteyi geliştirmek için de yapılabilecek çok şey bulunmaktadır. Örneğin Peace Brigades International (PBI) - Uluslararası Barış Tugayları tarafından hazırlanan ve Front Line tarafından yayınlanan "*İnsan Hakları Savunucuları İçin Güvenlik El Kitabı*"⁴³ insan hakları savunucularının kendi güvenlik ve korunma planlarını ve stratejilerini geliştirirken kullanabilecekleri pratik bilgileri içermesi bakımından oldukça faydalıdır. Benzer şekilde İşkence Mağdurları Merkezi tarafından hazırlanan "*İnsan Haklarında Yeni Taktikler-Aktivistler İçin Bir Kaynak*"⁴⁴ kitabı oldukça yararlı bilgiler içermektedir.

---

www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf web sitesinde mevcuttur. Türkçesi için bkz. İnsan Hakları Ortak Platformu, http://www.ihop.org.tr/dosya/BB/bm_savunucular.pdf web sitesinde mevcuttur. Son erişim 23.06.2008.

43 *İnsan Hakları Savunucuları İçin Güvenlik El Kitabı*, Araştıran ve Yazan: Enrique Eguren, Peace Brigades International, Avrupa Ofisi (Pbı Beo), Yayınlayan: Front Line, The International Foundation for the Protection of Human Rights Defenders, Türkçe Çeviri: İnsan Hakları Ortak Platformu, Yayınlayan Front Line 2005, Copyright © 2005 By Front Line and PBI/BEO, http://www.Ihop.Org.Tr/Dosya/Ceviri/Sav_Ihop.Pdf web sitesinde mevcuttur. ; Kitabın İngilizcesi İçin Bkz: *Protection Manual for Human Rights Defenders*, Researched and Written by Enrique Eguren, Peace Brigades International, European Office (PBI BEO), Published by Front Line, The International Foundation for the Protection of Human Rights Defenders, Published by Front Line 2005, Copyright © 2005 By Front Line And PBI/BEO, <http://www.frontlinedefenders.org/manuals/protection> web sitesinde mevcuttur.

44 *İnsan Haklarında Yeni Taktikler*, Douglas A. Johnson, İşkence Mağdurları Merkezi, Çev. Hilal Akyüz, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yay. 2004, İstanbul.

B) Risk Altındaki Haklar ve Uluslararası İnsan Hakları Standartlarının Koruması

Günümüzde insan haklarının korunup yaygınlaştırılmasıyla ilgili pek çok belge ve mekanizma mevcuttur. Söz konusu belge ve mekanizmalar sözleşmeye taraf olan devletler açısından bağlayıcı niteliktedir. Ayrıca insan haklarıyla ilgili sözleşmelerin uygulanmasını denetlemek ve korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuş koruyucu mekanizmalar tarafından verilen kararlar, ilgili sözleşmenin birer parçası sayılmaktadır. Dolayısıyla ilgili sözleşmeler aynı zamanda ülkemizde de olduğu gibi pek çok ülkede iç hukukun bir parçasıdır ve mahkemeler ve diğer yetkililer tarafından uygulanabilir. İnsan haklarının korunup yaygınlaşmasıyla ilgili uluslararası standartlar hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm insanlar için geçerli niteliktedir. Bununla birlikte sözleşmeler gibi hukuken bağlayıcı nitelikte olmasa da BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'nin içeriği ve kapsamı bakımından ayrı bir önemi vardır.

İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi üzerindeki çalışmalar 1984 yılında başladı ve Genel Kurul tarafından 1998 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 50. yıldönümü münasebetiyle yapılan bir toplantıda kabul edildi. İnsan hakları alanında çalışan kimi hükümetdışı kuruluşların ve devlet delegasyonlarının ortak çabaları sayesinde ortaya güçlü, yararlı ve pratik bir metin çıktı. Belki de en önemlisi, Bildirge'nin yalnızca devletlere ve insan hakları savunucularına değil, herkese hitap etmesidir. Bildirge, hepimizin insan hakları savunucuları olarak yerine getirmemiz gereken görevler olduğunu belirtiyor ve hepimizin yer alması gereken küresel bir insan hakları hareketi olduğunu vurguluyor⁴⁵.

Bildirge kendi başına hukuken bağlayıcı bir belge değildir. Bununla birlikte, hukuken bağlayıcılığı olan, örneğin Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi gibi diğer uluslararası belgelerde yer verilen insan hakları standartları temelinde bir dizi ilke ve hak içermektedir. Dahası, Bildirge Genel Kurul tarafından mutabakat temelinde benimsendiğinden uygulama bakımından devletlerin güçlü bir taahhüdüne dayanmaktadır. Bildirge'yi bağlayıcı bir ulusal yasal düzenleme şeklinde benimsemeyi düşünen devlet sayısı da giderek artmaktadır⁴⁶.

⁴⁵ *Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights, Fact Sheet No. 29*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Printed at United Nations, Geneva ISSN 1014-5567, GE.04-40463-April 2004-11,845, p. 15, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf> web sitesinde mevcuttur. Türkçesi için bkz. İnsan Hakları Ortak Platformu.

⁴⁶ A.g.e. s. 15.

Bildirge, yaptıkları çalışmalar bağlamında insan hakları savunucularına destek ve koruma öngörmektedir. Yeni birtakım haklar getirmemekte, mevcut hakları insan hakları savunucularının pratik rollerine ve durumlarına daha iyi uygulanabilecek şekilde düzenlemektedir. Örneğin, insan hakları savunucularının kuruluşlarının finansman kaynaklarına erişimi, insan hakları standartları ve ihlaller konusunda bilgi toplama ve bilgi alışverişi gibi konulara yer vermektedir. Bildirge, insan haklarının savunulmasında devletlerin kimi özel görevlerini ve kişilerin sorumluluklarını özetlemekte, ayrıca bunların ulusal mevzuatla ilişkilerine açıklık getirmektedir. Bildirge hükümlerinden çoğu aşağıdaki paragraflarda özetlenmektedir. Bir kez daha vurgulamak gerekirse, insan hakları savunucuları bu Bildirge çerçevesinde barışçıl etkinlikler düzenlemek zorundadır⁴⁷.

Bildirge'deki 1, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12 ve 13. maddeler, insan hakları savunucularına özel korumalar sağlamaktadır⁴⁸:

- İnsan haklarının gerçekleşmesi ve korunması için ulusal ve uluslararası düzeylerde çaba göstermek;
- İnsan hakları çalışmalarını kişisel olarak veya başkalarıyla örgütlenerek yürütmek;
- Dernekler ve hükümet dışı kuruluşlar kurmak;
- Barışçı toplantılar düzenlemek;
- İnsan haklarına ilişkin bilgi aramak, bulmak, almak ve elde muhafaza etmek;
- İnsan hakları alanında yeni ilkeler ve fikirler oluşturup bunları tartışmak ve benimsenmesi için çalışmak;
- Hükümet organlarına ve kuruluşlarına işlerini daha iyi yapmaları için eleştiri ve önerilerde bulunmak ve çalışmalarında insan haklarının yaşama geçirilmesini engelleyici yönler varsa bunlara dikkat çekmek;
- İnsan haklarıyla ilgili resmi politikalar ve fiiller konusunda şikâyetlerde bulunmak ve bu şikâyetlerin incelenmesini istemek;
- İnsan haklarını savunmak üzere profesyonel anlamda hukuksal danışmanlık ve yardım ve önerilerinde bulunmak ve bu yardımları yapmak;

⁴⁷ A.g.e. s. 15.

⁴⁸ A.g.e. s. 15-16.

- Bunların ulusal yasalar ve uluslararası insan hakları yükümlülüklerine ne ölçüde uygun işlediğini değerlendirmek üzere oturumlara, duruşmalara ve yargı süreçlerine katılmak;
- Hükümetdışı ve hükümetlerarası kuruluşlarla engelsiz iletişim kurmak;
- Verilecek tazminatlardan yararlanmak;
- İnsan hakları savunuculuğu işini veya mesleğini yasalar çerçevesinde ifa etmek;
- Devletin insan hakları ihlalleri ile sonuçlanan fiil ve ihmallerine karşı barışçı yollardan ortaya konulacak tepki ve muhalefet durumunda ulusal yasalar çerçevesinde etkili korunmadan yararlanmak;
- İnsan haklarını koruma çerçevesinde kaynak aramak, almak ve bu kaynakları kullanmak (dışarıdan gelecek fonlar dâhil).

Devletlerin, Bildirge'de yer alan bütün hükümleri uygulama ve bunlara saygılı olma sorumlulukları vardır. Bununla birlikte, 2, 9, 12, 14 ve 15. maddeler devletlerin rolüne özel atıfta bulunmakta ve her devletin aşağıda belirtilen görev ve sorumluluklarına dikkat çekmektedir⁴⁹:

- Tüm insan haklarını korumak, yaygınlaştırmak ve hayata geçirmek;
- Egemenlik alanı içindeki bütün kişilerin sosyal, ekonomik, siyasal ve diğer bütün haklardan pratikte yararlanabilmesini sağlamak;
- Hakların ve özgürlüklerin etkili biçimde yaşama geçirilmesini sağlayacak yasal, idari ve diğer adımları atmak;
- İnsan hakları ihlalleri nedeniyle mağduriyet iddiasında bulunan kişilerin bu durumdan doğan mağduriyetlerini etkili biçimde telafi ve tazmin etmek;
- İnsan haklarına yönelik ihlal iddialarını hemen ve yansız biçimde araştırmak;
- Bildirge'de yer alan hakların meşru çerçevede kullanımı dolayısıyla insanlara yönelebilecek şiddet, tehdit ve misilleme, ayrımcılık, baskı veya keyfi herhangi bir müdahaleye karşı koruma sağlamak üzere gerekli bütün önlemleri almak;
- Sivil, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların kamuoyu tarafından daha iyi tanınmasını sağlamak;

⁴⁹ A.g.e. s. 16.

- Ombudsmanlık ve insan hakları komisyonları gibi, insan haklarının geliştirilmesine ve korunmasına yönelik bağımsız ulusal kurumların oluşturulup geliştirilmesini sağlamak ve desteklemek;
- Örgün ve mesleki eğitimin her kademesinde insan hakları öğretimini yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak.

Bildirge, herkesin içinde bulunduğu topluluğun içinde ve ona yönelik görevleri olduğunu vurgulamakta ve herkesi insan hakları savunucusu olmaya özendirilmektedir. 17, 10, 11 ve 18. maddeler herkesin insan haklarını gözetip yaygınlaştırma, demokrasiyi ve kurumlarını kollama ve başkalarının insan haklarını ihlal etmeme sorumluluklarını özetlemektedir. Madde 11, başkalarının insan haklarını etkileyebilecek işleri olanların, bu arada polislerin, avukatların, yargıçların vb. sorumluluklarına özel atıfta bulunmaktadır. 3 ve 4. maddeler, insan hakları açısından mümkün olan en yüksek standartların uygulanması amacıyla, Bildirge'nin uluslararası hukuk ile ilişkilerini özetlemektedir⁵⁰.

a) Yaşam Hakkı

Yaşam hakkı, başta BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3. maddesi (*yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır*) dâhil olmak üzere BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi tarafından da garanti altına alınmıştır.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Madde 6 - Yaşama hakkı

1. Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 4. maddesine göre, Sözleşme'nin 6(1). maddesi olağanüstü durumlarda dahi askıya alınmaz. Ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 15 Aralık 1989 tarihli ve 44/128 sayılı kararıyla kabul edilip, 8. maddeye uygun olarak 11 Temmuz 1991 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme'nin İkinci Seçmeli Protokol'ü idam cezasını da kaldırmıştır.

⁵⁰ A.g.e. 16-17.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A(XXI) sayılı kararıyla kabul edilip, 9. maddeye uygun olarak 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Birinci Seçmeli Protokol'ü kapsamında kurulan BM İnsan Hakları Komitesi, Sözleşme'nin uygulanmasını denetlemek ve koruma altına alınan hakların ihlalinden doğan bireysel vakaları incelemek için çalışmaktadır. Bu vakaların içinde ne yazık ki insan hakları savunucuları da yer almaktadır.

*Baboeram ve Diğerleri v. Surinam*⁵¹ vakasında, 146/1983 No'lu başvurunun sahibi, Surinamlı olan; ancak şu anda Hollanda'da ikamet eden *Kanta Baboeram-Adhin*'dir. Başvuruyu, 8 Aralık 1982 günü Surinamlı askeri yetkililer tarafından tutuklandığı iddia edilen ve cesedi, 9 Aralık 1982 günü, üzerinde ağır derecede kötü muamele izleri ve çok sayıda kurşun yarası ile morga getirilen Surinamlı bir avukat olan kocası *John Khemraadi Baboeram* adına sunmaktadır. 8 Aralık 1982 günü sabah 2 sularında, Surinam, Paramaribo'da, bir grup insanın yataklarından kaldırılarak tutuklandıkları sabittir; cesedi, diğer 14 kişinin cesediyle birlikte 10 Aralık 1982 tarihinde teşhis edilmiş ve "İnsan Hakları için Hollandalı Avukatlar Komitesi/Dutch Lawyers Committee for Human Rights Raporu"nda (başvurucu tarafından başvurusuna ek olarak sunulan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu belgesi E/CN.4/1983/55): "yüz bölgesinden şiddetli ve ciddi bir şekilde kötü muameleye maruz kalmış. Örneğin, üst çenesi kırılmıştı. Sağ üst çenesinde dişlerinin biri hariç hepsi içeriye doğru eğilecek şekilde darbeye maruz kalmış ve dudakları ezilmiş. Alnında yatay, derin bir kesik bulunuyor. Ayrıca, burnunun sağ tarafında, daha sonra sargı ile kapatılmış olan bir kurşun yarası var. Bundan başka, yanaklarında yaralar, kesikler ve iç kanamalar da meydana gelmiş," şeklinde tasvir edilen John Baboeram da bu kişilerden biridir. Tutuklanan ve öldürüldüğü iddia edilen kişiler, dört gazeteci, aralarında baro başkanının da bulunduğu dört avukat, iki profesör, iki iş adamı, iki ordu yetkilisi ve bir sendika başkanından müteşekkildi. [...] İnfazların Fort Zeelandia'da gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir⁵².

⁵¹ *Baboeram ve Diğerleri - Surinam Başvuru No. 146/1983 ve 148-154/1983*, İnsan Haktan Komitesi Raporu, GAOR, Kırkıncı Oturum, Suppl. No. 40 (A(40/40)). ss. 187-195. dipnotlar alınmamıştır. Başvuru tarihleri: 5 Temmuz 1983, 31 Temmuz ve 4 Ağustos 1983. Görüşlerin kabul tarihi: 4 Nisan 1985 (yirmi dördüncü oturum), İnsan Hakları Komitesi Emsal Kararları, Der. Rajja Hanski-Martin Scheinin, Çev. Defne Orhun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. 1. Baskı, İstanbul, Haziran 2005, s. 43.

⁵² A.g.e. s. 43.

İç hukuk yollarının tüketilmesi konusunda başvuru, Surinam'daki hiçbir mahkemeye müracaat edilmediğini; çünkü "farklı kaynaklardan alınan bilgiler sonucunda, bu öldürme olayına en yüksek askeri merciin... karıştığının ortaya çıktığını", şiddet sonucu gerçekleşen böylesi bir ölüm olayında yürütülmesi gereken resmi adli soruşturmanın yapılmadığını ve "üç avukatın, besbelli ki insan haklarına ve demokratik ilkelere gösterdikleri önem nedeniyle öldürüldüğü gerçeği de göz önünde tutulduğunda, hâkim olan korku dolu atmosferde böylesi bir davayı üstlenecek hiçbir avukat bulunamayacağını" belirtmektedir. [...] Başvurucu, eşinin, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6., 7., 9., 10., 14. ve 17. maddelerinin ihlaliyle mağdur edildiğini ileri sürmektedir⁵³.

Taraf devlet, 5 Ekim 1983 tarihinde sunmuş olduğu belgede, "insan hakları alanında çalışan Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu/Inter-American Commission on Human Rights [ADİHK/IACHR] ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi/International Committee of the Red Cross [ICRC] gibi uluslararası örgütler tarafından Surinam'daki insan hakları durumuyla ilgili yürütülen incelemeler"e atıfta bulunarak, aynı meselenin "başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm usulüne [sunulmuş ve buna] göre incelenmekte olduğu" gerekçesiyle 146/1983 No'lu başvurunun kabul edilebilirliği konusunda itirazda bulunmuştur. Taraf devlet ayrıca, "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun yargısız ya da keyfi infazlarla ilgili Özel Raportörü Amos Wako'nun" 31 Ekim 1983 gününü izleyen hafta içerisinde Surinam'a bir ziyaret gerçekleştireceğini de belirtmiştir⁵⁴.

Başvurucu, 4 Kasım 1983 tarihli yorumlarında, Surinam Hükümeti'nin bahsetmiş olduğu, ülkedeki insan hakları durumu hakkında yapılan çalışmanın, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol çerçevesindeki bireysel başvuruların incelenmesi usulüyle karşılaştırılmayacağını dile getirmektedir⁵⁵. 31 Temmuz 1983 tarihli 148/1983, 149/1983, 150/1983 ve 151/1983 No'lu beş başvuru ile 4 Ağustos 1983 tarihli 153/1983 ve 154/1983 No'lu iki başvuru, 8/9 Aralık tarihlerinde Surinam'da öldürüldükleri iddia edilen 15 kişiden 7'sinin yakın akrabaları tarafından iletilmiştir. Halihazırda Hollanda'da ikamet etmekte olan bu yedi başvurucunun tümü, ölenlerin, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6., 7., 9., 10., 14. ve 17. ve 19. maddelerinin Surinam Hükümeti tarafından ihlal edilmesi sonucu mağdur ol-

⁵³ A.g.e. s. 44.

⁵⁴ A.g.e. s. 44.

⁵⁵ A.g.e. s. 44.

duklarını iddia etmektedir. Bu başvurularda yer alan olgular, John Khemraadi Baboeram'la ilgili 146/1983 No'lu başvurudaki olgularla benzerlik göstermektedir⁵⁶.

İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 2. fıkrası (a) bendiyle ilgili olarak İnsan Hakları Komitesi, başvurucunun tüketilecek etkili bir iç hukuk yolu bulunmayışı savına taraf devlet tarafından karşı çıkmadığı hususuna işaret etmektedir. Komite, önceki pek çok davada tespit etmiş olduğu üzere, iç hukuk yollarının tüketilmesi gereğinin yalnızca, İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 2. fıkrası (b) bendi anlamında etkili ve kullanılabilir hukuk yollarının bulunması halinde aranabileceğini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla İnsan Hakları Komitesi, İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 2. fıkrası (b) bendinde yer alan hükümler tarafından bu başvuruların incelenmesinin yasaklanmadığı sonucuna varmıştır. 10 Nisan 1984 tarihinde İnsan Hakları Komitesi şu karara varmıştır: Başvuruların kabul edilebilir olduğuna; [...] Komite ayrıca, içtüzüğün 88/2. maddesine göre, sekiz başvurunun hepsini, yani 146/1983 ile 148-154/1983 No'lu başvuruları birleştirerek incelemeye karar vermiştir⁵⁷.

Taraf devlet, Komite'nin İhtiyari Protokol'ün 4. maddesi, 2. fıkrasına uygun olarak talep ettiği açıklama ve beyanlara cevaben 12 Kasım 1984 tarihli bir yazı, 25 Ekim 1984 tarihinde Surinam'daki üniversite hastanesinin sağlık ekibi tarafından verilmiş bir ölüm kağıdı ve Surinam'daki insan hakları durumuyla ilgili olarak Amerikan İnsan Hakları Komisyonu tarafından, 20-24 Haziran 1983 tarihlerinde gene ADİHK tarafından Surinam'a yapılan ziyareti takiben hazırlanan bir rapora ilişkin olarak Surinamlı yetkililerin 1983 tarihli görüşlerin bir nüshasını iletmiştir. Taraf devlet, 12 Kasım 1984 tarihli yazısında, İnsan Hakları Komisyonu'nun yargısız ya da keyfi infazlarla ilgili Özel Raportörü olan Amos Wako'nun yürüttüğü ve 1983 yılında geçici bir süre için ertelenmiş bulunan incelemenin 17-21 Temmuz 1984 tarihlerini içeren dönemde sonuçlandırılmış olduğunu belirtmektedir. “[B]u önemli inceleme, 8 ve 9 Aralık 1982 günlerinde meydana gelen talihsiz olaylara, bu olayların nedenlerine ve Surinam toplumunun demokratikleştirilmesini teşvik edecek planlara olduğu kadar, toplumumuzda anayasal düzenin korunmasına ve yukarıda bahsi geçen olayların tekrarını önleyecek önlemlere de odaklanmıştır.”⁵⁸

ADİHK raporuna ilişkin Surinamlı yetkililerin görüşlerini içeren belgenin ilgili kısımlarında taraf devlet şunları dile getirmektedir: [...] “ADİHK'nin,

⁵⁶ A.g.e. s. 44-45.

⁵⁷ A.g.e. s. 47.

⁵⁸ A.g.e. s. 48.

1982 Aralık ayının başlarında meydana gelen olaylara binaen Surinam'daki gelişmelere dair Surinam tarafından sunulan bilgilere neredeyse hiç itibar etmemesi üzüntü vericidir. Daha öncesinde de "sorumlu kaynaklar"dan gelen bilgilere büyük değer verilmesine karşın, Surinamlı yetkililerin cevabı önemsiz addedilmektedir."⁵⁹... Komite'nin, toplumun ileri gelenlerinden olan 15 Surinam vatandaşının demokrasiye dönüş için son derece önemli bir harekete önderlik ettikleri için saf dışı bırakıldıkları sonucuna varmasına yol açan muhalif görüşler mütemadiyen tekrarlanmaktadır. Ancak, resmi görüşmelerde ifade edilen ve söz konusu kişilerin, yasal otoriteyi devirme planlarında oynadıkları rol hakkında hiçbir yerde nesnel ve sistematik bir değerlendirme yapılmamaktadır⁶⁰. [...]

İnsan Hakları Komitesi, İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi, 1. fıkrasında öngörüldüğü biçimde, tarafların kendisine sunmuş olduğu tam bilgiler ışığında bu başvuruları incelemiştir. Komite, görüşlerini, taraf devlet tarafından karşı çıkılmayan ya da çürütülememiş olan aşağıdaki olgulara dayandırmaktadır. Surinam, Paramaribo'da, 8 Aralık 1982 günü sabahın ilk saatlerinde, aralarında gazetecilerin, avukatların, profesörlerin ve iş adamlarının da bulunduğu 15 kişi Surinam askeri polisi tarafından evlerinde tutuklanmış ve şiddete maruz bırakılmışlardır. Aralarında önümüzdeki başvuru sahiplerinin yakın akrabalarının da yer aldığı bu 15 kişinin bedenleri, bir darbe girişiminin engellendiği ve tutuklu bulunan bir grup kişinin kaçmaya çalışırken öldürüldükleri yönünde Surinamlı yetkililerce yapılan bir açıklamanın ardından Akademi Hastanesi'nin morguna getirilmiştir. Cesetlerin üzerlerinde çok sayıda yara bulunduğu, aile bireyleri ve başka kişiler tarafından görülmüştür. Bu ölümlerle ilgili olarak ne otopsi ne de resmi soruşturma yapılmıştır⁶¹.

İnsan Hakları Komitesi, görüşlerini oluştururken, taraf devletin Komite tarafından istenen bilgileri ve açıklamaları sağlayamamasının bir sonucu olarak şu noktaları da hesaba katmaktadır. Komite, taraf devlet tarafından kendisine iletilen ölüm kâğıdının meydana gelen ölümlerden neredeyse iki yıl sonrasına ait bir tarih taşıdığını ve bu kâğıdı imzalayan doktorların cesetlere otopsi uygulayıp uygulamadığına ya da cesetleri gerçekten görüp görmediğine dair bir bilgi taşımadığını belirtmektedir. Ölüm kâğıdı yalnızca, "9 Aralık 1982 günü aşağıdaki kişilerin, muhtemelen ateş açılması sonucu yaralanarak öldüklerini

---

⁵⁹ A.g.e. s. 48.

⁶⁰ A.g.e. s. 49.

⁶¹ A.g.e. s. 49.

...” doğrulamaktadır. Komite, 10 Nisan 1984 tarihli kabul edilebilirlik kararının 2. paragrafında taraf devletten, sağlık raporlarının ve adı geçen sekiz mağdurun ölümüyle ilgili olarak ne soruşturma yürütüldüyse onlar hakkındaki raporları kendisine göndermesini talep etmiştir. Komite'nin eline bu raporlardan hiçbiri geçmemiştir. Bu bağlamda Komite, [...] İhtiyari Protokol'ün 4/2 maddesinin içinde, taraf devletin, kendisine iletilen tüm Sözleşme ihlali iddialarını iyi niyet çerçevesi içerisinde soruşturmak ve bu soruşturmada elde edilen bilgileri Komite'ye aktarmak ödevinin saklı bulunduğunu vurgulamaktadır. İddiaların başvuruolar tarafından sunulan kanıtlarla desteklendiği ve olayların iyice açıklığa kavuşturulması için gerekli bilginin münhasıran taraf devletten alınabileceği başvurularda Komite, taraf devlet tarafından aksine sunulan tatminkâr delil ve açıklamaların yokluğunda, başvuruoların iddialarını kanıtlanmış olarak değerlendirebilir⁶².

Sözleşme'nin 6/1. maddesi şunu öngörmektedir: “Her insanın doğuştan gelen yaşama hakkı vardır. Bu hak yasalarla korunacaktır. Hiç kimsenin yaşamı keyfi olarak elinden alınamaz.” Bu madde ile koruma altına alınan hak, insanın en üstün hakkıdır. Bu hak, devletin yetkilileri tarafından yaşamdan yoksun bırakılmanın son derece ciddi bir mesele olmasını getirir. Bu, bir bütün olarak maddenin kendisinden ve özel olarak da ölüm cezasını yalnızca en ağır suçlar için mümkün kılan 2. fıkranın gerekçesinden çıkarılabilir. Bu hakkın hukuk tarafından korunması ve hiç kimsenin keyfi olarak yaşamından yoksun bırakılmama gereği, bir kişinin devlet yetkilileri tarafından yaşamından yoksun bırakılabileceği koşulların hukuk tarafından katı bir şekilde denetlenip kısıtlanma zorunluluğu anlamına gelmektedir. Önümüzdeki bu başvuruda, 15 kişinin yaşamlarını askeri polisin kasıtlı eylemi sonucunda yitirdikleri gerçeğinden hareketle yaşamdan yoksun bırakma niyetinin bulunduğu açıktır. Taraf devlet bu kişilerin kaçmaya çalışırken vurulmuş olduklarını kanıtlayan herhangi bir kanıt sunamamıştır⁶³.

İnsan Haklar Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 4. fıkrasından hareketle, mağdurların Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6/1. maddesine aykırı düşecek biçimde keyfi olarak yaşamlarından yoksun bırakıldıkları görüşündedir. Bu koşullarda Komite, Sözleşme'nin diğer hükümlerinin de ihlal edilmiş olduğu iddialarını incelemeyi gerekli görmemektedir. Komite, bu durumda, taraf devletin i) 1982 yılı Aralık ayında meydana gelen öldürme olaylarını soruşturmasını;

⁶² A.g.e. s. 49.

⁶³ A.g.e. s. 50.

ii) mağdurların ölümlerinden sorumlu oldukları ortaya çıkan kişileri adalet önüne getirmesini; iii) hayatta kalan ailelere tazminat ödemesini; iv) Surinam'da yaşama hakkının tam anlamıyla korunmasını garanti etmek için gereken etkili adımları atmasını istemektedir⁶⁴.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi ise şu şekildedir:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 2 - Yaşama hakkı

Herkesin yaşama hakkı kanunla korunur. Kanunun ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 15. maddesine göre, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm olayları dışında ikinci madde hiçbir şekilde askıya alınamaz. AİHS'in 2002 tarihli 13 No'lu Ek Protokol'ü ise her koşulda idam cezasının yasaklanmasını içerir. AİHS'in uygulanmasını denetleyen ve koruma altına alınan hakların ihlalinin doğan bireysel vakaları inceleyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin önüne de insan hakları savunucularıyla ilgili vakalar gelmiştir.

Kılıç v. Türkiye davası, bir Türk vatandaşı olan Sn. Cemil Kılıç'ın Sözleşme'nin eski 25. maddesi uyarınca 13 Ağustos 1993 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti aleyhine yönelttiği, Komisyon'a yapılan bir başvurudan (no. 22492/93) kaynaklanmıştır. Başvurucunun erkek kardeşi olan Kemal Kılıç Şanlıurfa'da Özgür Gündem Gazetesi adına çalışan bir gazeteciydi. Kemal Kılıç gazeteci olarak çalışmanın yanı sıra Şanlıurfa İnsan Hakları Derneği'nin de bir üyesiydi⁶⁵. Kemal Kılıç 23 Aralık 1992 tarihinde Şanlıurfa Valisi'ne bir basın bildirisini göndermiştir. Bu bildiri Özgür Gündem Gazetesi'nin dağıtımını yapan Birleşik Basın Dağıtım temsilcisine ve dağıtım için kullanılan taksinin şoförüne ve sahibine ölüm tehditleri yapıldığı belirtilmiştir. Özgür Gündem Gazetesi için çalışan şahıslara saldırıldığı ve öldürüldüğü, bunun dağıtımını ve satışını yapanların kundaqlama ve saldırıların kurbanları haline gelmiş olduğu belirtilmiştir. Güneydoğudaki diğer illerde güvenlik memurlarının, büroları, işçileri ve dağıtımçıları koruduğu gerçeğine değinilmiştir. Şanlıurfa bürosunda çalışan kendisi, diğer gazeteci, gazetenin dağıtımcısı ve şoförünün güvenliğinin korunması için önlemlerin alınmasına dair bir

⁶⁴ A.g.e. s. 50–51.

⁶⁵ Kemal Kılıç İHD'nin öldürülen 21 üyesi ve yöneticisinden birisidir. Kendisi aynı zamanda İHD Şanlıurfa Şubesi Yönetim Kurulu üyesiydi.

talepte bulunulmuştur. Kemal Kılıç'ın koruma talebi reddedilmiştir. Bunun ardından Kemal Kılıç 18 Şubat 1993 tarihinde vurularak öldürülmüştür⁶⁶. Kemal Kılıç hakkındaki başvuruyu değerlendiren AİHM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) yaşam hakkıyla ilgili 2. maddesinin ve etkili bir hukuki yola başvurma hakkıyla ilgili 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir⁶⁷.

b) İşkence ve Kötü Muamele Yasağı

İşkence ve kötü muamele yasağı ilgili tüm sözleşmelerde kesin bir yasak olarak yer almaktadır. İşkence ve kötü muamele yasağı olağanüstü durumlar dâhil olmak üzere hiçbir koşulda askıya alınamaz. Kısacası hiçbir kimseye, herhangi bir nedenden ötürü ve hiçbir koşulda işkence ve kötü muamele yapılamaz.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Madde 5 - Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Madde 7 - İşkence yasağı

Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz. Ayrıca hiç kimse, serbest iradesi olmadan tıbbi veya bilimsel bir deneye tabi tutulamaz.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 3 - İşkence yasağı

Hiç kimseye işkence yapılamaz, insanlık dışı ya da küçültücü ceza veya muamele uygulanamaz.

Elçi v. Türkiye davasında⁶⁸, başvuru sahipleri on altı kişi olup hepsi de avukattır. Başvuru sahipleri 1993 yılında PKK örgütü ile bağlantılı oldukları gerekçesiyle gözaltına alınmışlardır. Bu iddiaların kaynağında ise bir PKK itirafçısının vermiş olduğu ifadeler bulunmaktadır. Buna karşılık, başvuru sahipleri, hükümetin yakalanmaları kararı için herhangi bir delil sunmadığını

⁶⁶ AİHM Kararı, *Kılıç v. Türkiye Kararı*, Başvuru No: 22492/93, Strasbourg, 28 Mart 2000, para. 8–14.

⁶⁷ A.g.e. para. 8–14.

⁶⁸ AİHM Kararı, *Elçi ve Diğerleri v. Türkiye Kararı*, Başvuru No: 23145/93, 25091/94, Strasbourg, 13 Kasım 2003, para. 3.

ileri sürmüşlerdir. Hükümetin dayandığı deliller, kendileri hakkında makul bir şüphe doğurmamaktadır. Bu tedbirin asıl sebebi, yetkililerin başvuru sahiplerinin DGM'ler önünde savunma avukatı olarak görev yapmaları ve Türkiye'de insan hakları ihlallerine maruz kalan insanlara yardımcı olmalarıdır. Başvuru sahiplerinin birçoğu jandarmaya vermiş oldukları ifadelerde bu iddiaları kabul etseler de mahkemede bu ifadeleri zorla verdiklerini ve kötü muameleye uğradıklarını iddia etmişlerdir. Mahkeme 22 Şubat 2001 tarihinde başvuru sahipleri aleyhine yürütülen adli işlemleri, benzer veya daha ağır bir suç işlediklerinde adli işlemlerin tekrar başlatılmasını, böyle bir suç işlenmemesi durumunda da dosyanın tamamen kapanmasını öngörecektir şekilde beş yıl boyunca ertelemiştir. Bununla beraber başvuru sahipleri 1993 ve 1994 yıllarında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapmış oldukları başvurularda, gözaltına alınma işlemlerinin kanunsuz olduğunu, gözaltında iken kendilerine işkence ve kötü muamele yapıldığını belirtmişlerdir. Başvurucular ayrıca gözaltı sürelerinin çok uzun olduğunu, yakalama esnasında yapılan aramaların özel hayatlarına haksız bir müdahale olduğunu ve Sözleşme organlarına müracaatlarının engellendiğini ileri sürmüşlerdir.

Başvuru sahiplerinin, işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele iddialarını değerlendirmede Mahkeme, Komisyon delegeleri önünde tanıkların vermiş oldukları ifadelere önem vermiştir. Mahkeme, önüne herhangi bir delil getirilmediği için Elçi'nin Cizre polisi tarafından kötü muameleye uğradığı iddialarının gerçekliğini, aranılan delil standardında tespit etmenin mümkün olmadığını düşünmektedir. Bununla beraber, başvuru sahiplerinin Diyarbakır İl Jandarma Komutanlığı'nda kötü muameleye uğradıkları iddialarını, Mahkeme, bütün olarak incelenebilir bulmuştur. Mahkeme, başvuru sahiplerinin, Tahir Elçi, Niyazi Çem, Meral Beştaş ve Ölmez'in hakarete ve saldırıya uğradıkları, çırlıçıplak soyuldukları ve soğuk suya tutulduklarına dair vermiş oldukları ifadelerin tutarlılıklarına dikkat çekmektedir. Hüsnüye Ölmez'in Komisyon delegelerine ifade vermemesine rağmen, iddiaları diğer başvuru sahipleri ile uygunluk içindedir. Mahkeme'nin görüşüne göre de hükümetin sunmuş olduğu kasetlerde Ölmez hasta ve yorgun gözükmektedir. Dahası başvuru sahipleri, iddialarını, özgürce ifade verebildikleri her zaman cumhuriyet savcısına, DGM yedek hâkimine ve Komisyon delegelerine iletmişlerdir⁶⁹.

Mahkeme, başvuru sahiplerinin, nezarethane koşulları ile ilgili vermiş olduğu ifadeleri güvenilir ve tutarlı bulmuştur. Mahkeme, aynı zamanda,

⁶⁹ A.g.e. para. 637- 640.

Tur, Acar, Kurbanoğlu, Mesut Beştaş ve Erten'in hakarete uğradıkları, küçük düşürüldükleri, tokatlandıkları ve önlerine konulan belgeleri imzalamaları konusunda dehşete düştükleri iddialarını da tutarlı ve güvenilir bulmuştur. Dahası, Güven ile yüzleştirilme ve sorgulama anları gibi en kritik zamanlarda başvuru sahiplerin gözlerinin bağlı olduğuna karar vermiştir. Cumhuriyet savcısının karşısına çıkartılmadan önce, başvuru sahiplerinin toplu olarak yapılan sağlık kontrollerinin sonuçlarının belirtildiği rapor (par. 284–286 ve 291) ancak, gelişigüzel ve baştan savma olarak nitelendirilebilir. Mahkeme, bu yüzden bu rapora herhangi bir değer atfetmemektedir. Bunun aksine, Bayan Beştaş'ın (par. 549) zatürree olduğu ve Arif Altınkalem ile Hüsniye Ölmez'de (par. 548) küçük morarıklar olduğunun tespitinin yapıldığı doktor raporu başvuru sahiplerinin iddialarına biraz daha güvenilirlik katmaktadır⁷⁰.

Hükümetin, Komisyon delegeleri karşısına çıkarttığı tanıklar, genel olarak başvuru sahiplerinin iddialarını yalanlamışlardır. Ancak o sürecin bilinen geçmişinin ışığında ifadeleri şüphe doğurmaktadır. Dahası ifadeleri arasında önemli tutarsızlıklar vardır. 644. örnek olarak hükümet tanıkları Albay Eşref Hatipoğlu, karargâhta en fazla 20 kişinin gözaltında tutulabileceğini söylemiştir (par. 306). Ancak, hükümet tarafından sunulan gözaltı kayıtları olay zamanı bir gecede 45 kişinin gözaltında tutulduğunu açıkça göstermiştir (par. 494). Hükümet, bu kişilerin başka gözaltı yerlerine gönderildiği iddialarına rağmen başka birimlerin gözaltı kayıtlarını sunmamıştır (par. 318–319). Mahkeme, normal kapasitesi 20 kişi olan bir yerde iki katı kadar kişinin gözaltında tutulması ile başvuru sahiplerinin, bir bölümünün koridorda tutulduğu iddialarını destekler nitelikte yetersizliklerin olduğunu düşünmektedir⁷¹.

Mahkeme, başvuru sahiplerinin iddialarının ciddiye alınmaması ve bunlar üzerine soruşturma başlatılamaması iddialarına karşı bunları çürütecek herhangi bir delil getirilmediği için başvuru sahiplerinin bu iddialarını güvenilir ve tutarlı addetmektedir. Özellikle, Hatipoğlu bu tip iddiaları reddetmiş (par. 307 ve 325–316) ve cumhuriyet savcıları da bunun sadece bir savunma taktiği olduğunu ileri sürmüşlerdir (par. 357 ve 565). Hâkim Ural ise, bu iddialar hakkında bir değerlendirme ve soruşturma yapmamıştır (par. 508–531). Dahası, DGM, başvuru sahiplerinin iddiaları hakkında herhangi bir sonuca varmamıştır. Davanın tüm şartları içerisinde Mahkeme,

⁷⁰ A.g.e. para 641–642.

⁷¹ A.g.e. para 643–644.

Elçi, Çem, Meral Danış ve Ölmez'in, Kasım ve Aralık 1993 tarihlerinde jandarmanın elinde gözaltında tutuldukları sırada fiziksel ve zihinsel şiddete maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Bu tip bir kötü muamele Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı bir şekilde, bu kişiler üzerinde aşırı bir acı ve ızdırıp doğurmuştur ve çok ciddi ve zalimane kabul edilmelidir. Bu sebeplerle, bu muamele, 3. madde anlamında işkence oluşturmuştur⁷².

Mahkeme, Tur, Acar, Kurbanoglu, Mesut Beştaş ve Erten'in de 3. maddeye aykırı bir şekilde kötü muameleye maruz kaldıklarına karar vermiştir. Mahkeme, başvuru sahiplerinin maruz kaldıkları muameleyi insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele olarak tanımlamıştır. Mahkeme, yargı mercilerinin başvuru sahiplerinin iddiaları hakkında soruşturma başlatmaları ve bir sonuca varmaları konusunda başarısız olduklarına karar vermiştir (par. 645). Yetkililerin, başvuru sahiplerinin jandarma nezaretinde kötü muameleye uğradıkları iddialarını araştırmadaki eylemsizlikleri sebebiyle Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesinin usul gerekleri bakımından da ihlal edildiğine karar vermiştir⁷³.

c) İfade Özgürlüğü

İnsan hakları savunucuları açısından olmazsa olmaz bir hak olan ifade özgürlüğü, üzerinde en çok tartışılan temel haklardan bir tanesidir. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesine göre, "*Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.*" BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesi de ifade özgürlüğünü garanti altına almaktadır:

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Madde 19 - İfade özgürlüğü

1. Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır.
2. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşüncüyü arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.

⁷² A.g.e. para. 645–646.

⁷³ A.g.e. para 647–648.

3. Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukuken öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir:

- a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı;
- b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini (*order public*) veya sağlık ve ahlaki koruma.

*Albert Womah Mukong – Kamerun*⁷⁴ vakasında, başvuru, gazeteci, yazar ve Kamerun'daki tek parti sistemine karşı çıkan bir muhaliftir. Çok partili demokrasiye geçilmesi yönünde sık sık ve alenen propaganda yapmaktadır. Yazdığı bazı kitapların yasaklandığını ya da dağıtımının durdurulduğunu ileri sürmektedir. 1990 yazında Kamerun'u terk etmiş ve Ekim 1990 tarihinde Birleşik Krallık'a sığınma başvurusunda bulunmuştur. Aralık 1990 tarihinde karısı, en küçük iki çocuğuyla birlikte Kamerun'dan ayrılarak Nijerya'ya gitmiştir⁷⁵.

Başvuru, 16 Haziran 1988 günü, bir BBC muhabirine verdiği ve hem Kamerun devlet başkanını hem de hükümeti eleştirdiği röportajın ardından tutuklanmıştır. Tutuklu halde tutulduğu süre içerisinde bu röportajla ilgili olarak sorgulanmanın yanı sıra zalimane ve insanlık dışı muameleye de tabi tutulduğunu iddia etmektedir. 18 Haziran ile 12 Temmuz arasında sürekli olarak, Yaoundé Birinci Polis Bölgesi'nde bulunan ve aşağı yukarı 25 metrekare büyüklüğünde olan bir hücrede başka 25–30 tutukluyla birlikte tutulduğunu belirtmektedir. Hücrede tuvalet imkânı bulunmamaktadır. Yetkililer başlangıçta kendisine yemek vermedikleri için, başvuru günler boyunca, arkadaşları ve ailesi yerini tespit etmeyi başarana dek hiçbir şey yememiştir.

Bay Mukong, 13 Temmuz ile 10 Ağustos 1988 tarihleri arasında, Yaoundé 'deki Police Judiciaire merkezinde bir hücrede, adi suçlularla birlikte tutulmuştur. Giysilerini yanına almasına izin verilmediğini ve çıplak zeminde uyumak zorunda bırakıldığını iddia etmektedir. Bu koşullarda iki hafta tutulduktan sonra göğüs enfeksiyonuna (bronşit) yakalanmıştır. Bu olaydan sonra elbiselerini giymesine ve uyurken altına eski karton sermesine izin verilmiştir.

Başvuru 5 Mayıs 1989 tarihinde serbest bırakılmış; fakat 26 Şubat 1990 tarihinde, 23 Ocak 1990 günü gerçekleştirilen ve başvuru da içe-

⁷⁴ *Albert Womah Mukong-Kamerun*, Başvuru No. 458/1991, İnsan Hakları Komitesi'nin Emsal Kararları, Der. Raija Hanski – Martin Scheinin, Çev. Defne Orhun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. 1. Baskı, İstanbul, Haziran 2005, s. 383–396.

⁷⁵ A.g.e. s. 383, para. 21.

risinde yer aldığı bir grup insanın, Kamerun'a çok partili demokrasi getirme yollarını ve araçlarını (alenen) tartıştığı bir toplantı sonrasında yeniden tutuklanmıştır.

Bay Mukong, 26 Şubat ile 23 Mart 1990 tarihleri arasında Douala'daki Mbope Gezici Tugay Kampı'nda tutulmuştur; buradayken ne avukatını ne de karısını ya da arkadaşlarını görmesine izin verildiğini ileri sürmektedir. Gözdağına ve manevi işkenceye tabi tutulduğunu; halk arasında huzursuzluk çıkarması halinde işkence hücrelerine alınacağı veya vurulacağı yönünde tehdit edildiğini iddia etmektedir. Kendisiyle birlikte gözaltına alınmış olan iki muhalif arkadaşının gerçekten işkenceye maruz kalmış olmaları yüzünden bu tehditleri ciddiye almıştır. Bu süre içerisinde bir gün, yirmi dört saat boyunca hücrelerinde, 40 derecenin üstünde bir sıcaklıkta kilitli tutulduğunu ileri sürmektedir. Bir başka gün ise yemek yemeyi reddedince, bir hapisane gardiyanı tarafından dövüldüğünü iddia etmektedir.

Başvurucu tüketmesi gereken etkili bir hukuk yolu [...] bulunmadığını ileri sürmektedir. 1988 ve 1990 yıllarındaki gözaltılara ilişkin olarak, kendisine isnat edilen "ulusal ve uluslararası kamuoyunu olumsuz etkilemek" suçunun yer aldığı 12 Mart 1962 tarihli 62/OF/18 sayılı Kanun'un, 19 Aralık 1990 tarihli 090/046 sayılı Yasa ile yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen, gözaltına alındığı sırada, görüşlerini barışçı bir biçimde açıklamanın hala bir suç olarak addedildiğini iddia etmektedir. [...] 1962 tarihli Kanun'un 1990 yılında ilga edilmesi başvurucuyu rahatlatmamıştır; zira bu ilga, tutukluluğu sırasında buna itiraz etme imkânı bulunduğu anlamına gelmemektedir, ayrıca bu ilganın geçmişe etkili olmaması nedeniyle hukuka aykırı gözaltı nedeniyle tazminat isteyebileceği anlamına da gelmemektedir.

Başvurucu, 18 Haziran-10 Ağustos 1988 tarihleri arasında ve Mbope Kampı'nda iken maruz kaldığı muamelelere ilişkin olarak Sözleşme'nin 7. maddesinin ihlal edildiğini iddia etmektedir.

Başvurucu bunun yanı sıra, 16 Haziran 1988 tarihinde tutuklanırken kendisine herhangi bir müzekkere sunulmamış olduğundan hareketle 9. maddenin ihlal edildiğini ileri sürmektedir. Aleyhinde suç isnadında bulunulana dek iki ayı aşkın bir süre geçmiştir. Üstelik, davasını görmek için oluşturulan askeri mahkeme duruşmayı pek çok kez ertelemiş; en sonunda, 5 Mayıs 1989 tarihinde, devlet başkanı tarafından başvurucu aleyhindeki suçlamaların geri çekilmesi ve başvurucunun serbest bırakılması yönünde bir

talimat çıkarıldığını duyurmuştur. 26 Şubat 1990 tarihindeki tutuklama da müzekkere olmaksızın gerçekleştirilmiştir. Bu kez iddianame bir ay sonra hazırlanmıştır.

Bundan başka, başvurucuya aleyhindeki suçlamaların ayrıntıları hakkında hiçbir bilgi verilmemiş olması ve savunmasını hazırlaması için yeterince zaman verilmemesi nedeniyle taraf devlet makamları tarafından 14. maddenin 1. fıkrasının da ihlal edildiği ileri sürülmektedir. Başvurucu, söz konusu askeri mahkemenin, hükümetin yüksek rütbeli memurlarının açıkça etkisi altında kalması nedeniyle ne bağımsız ne de tarafsız olduğunu iddia etmektedir. [...]

Başvurucu, 16 Haziran 1988 ve 26 Şubat 1990 tarihleri arasındaki tutukluluk hallerinin, çok partili demokrasi savunucusu olarak yürüttüğü faaliyetlerle bağlantısı bulunduğunu belirtmektedir ve bunların, her türlü muhalefeti bastırmak için hazırlanmış hükümet çabaları olduğunu, bunun ise Sözleşme'nin 19. maddesine aykırı olduğunu iddia etmektedir. Bu aykırılık, başvurucu tarafından yazılmış ve 1970 ile 1976 yılları arasında yerel hapsehanelerde geçirdiği tutukluluk dönemlerini anlatan bir kitabın (*Suçsuz Bir Mahkûm*) 1985 tarihinde hükümet tarafından yasaklanması ile ilgili olarak da ortaya çıkmaktadır.

Son olarak, başvurucunun şu anda ülkesine dönmekten men edilmesi yüzünden 12. maddenin 4. fıkrasının ihlal edildiği ileri sürülmektedir. Başvurucu, Kamerun'a dönecek olursa, yetkililerin onu derhal yeniden tutuklayacakları yönünde uyarılmıştır. [...]

Medeni ve Siyasal Hakları Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 4. fıkrası uyarınca hareket eden İnsan Hakları Komitesi, kendisine sunulan olguların, Sözleşme'nin 7. maddesinin (işkence yasağı); 9. maddesi 1. fıkrasının (özgürlük ve güvenlik hakkı) ve 19. maddesinin (ifade özgürlüğü) Kamerun tarafından ihlal edildiği sonucunu gözler önüne serdiği görüşündedir.

*Tae Hoon Park v. Güney Kore*⁷⁶ vakasında, başvurucu Tae Hoon Park, 3 Kasım 1963 doğumlu bir Güney Kore vatandaşıdır. Başvurucu, Sözleşme'nin 18. maddesi 1. fıkrasının; 19. maddesi 1. ve 2. fıkralarının ve 26. maddesinin

⁷⁶ *Tae Hoon Park v. Güney Kore, İnsan Komitesi Raporu, Cilt II, GAOR, Elli dördüncü Oturum, No: 40(A/54/40). ss.85-92. dipnotlar Alınmamıştır. İnsan Hakları Komitesi'nin Emsal Kararları, Der. Raija Hanski – Martin Scheinin, Çev. Defne Orhun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. 1. Baskı, İstanbul, Haziran 2005, s. 425-433.*

Güney Kore tarafından ihlal edilmesi sonucunda mağdur olduğunu iddia etmektedir.

Seul Bölge Ceza Mahkemesi, 22 Aralık 1989 tarihinde başvurucau, 1980 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası'nın 7. maddesi 1. ve 3. fıkralarına aykırı davranmaktan suçlu bulmuş ve başvurucau bir yıl hapis cezasına ve bir yıl süreyle meslekten men cezasına çarptırılmış; ancak bu cezaları ertelemiştir. Başvurucu Seul Üst Mahkemesi'ne başvurmuş; ancak bu sırada Askerlik Hizmeti Yasası kapsamında Kore Ordusu'na alınmıştır; Seul Üst Mahkemesi de bunun üzerine davayı Yüksek Askeri Ordu Mahkemesi'ne sevk etmiştir. Yüksek Askeri Mahkeme, 11 Mayıs 1993 tarihinde başvurucaunun talebini reddetmiştir. Başvurucu bunun üzerine Yüksek Mahkeme'ye temyiz başvurusunda bulunmuş; Mahkeme 24 Aralık 1993 tarihinde başvurucau hakkındaki hükmü onamıştır. Bu karar ile elverişli olan tüm iç hukuk yollarının tüketilmiş olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi'nin 2 Nisan 1990 tarihinde, Ulusal Güvenlik Yasası'nın 7. maddesi, 1. ve 5. fıkralarının anayasaya uygun olduğunu beyan ettiği belirtilmektedir. Başvurucu, Mahkeme'nin 7. maddenin 3. fıkrasına değinmemiş olmasına karşın, bu karardan 3. fıkranın da aynı biçimde, anayasaya uygun olduğu sonucunun çıkarıldığını savunmaktadır; zira adı geçen fıkra ile maddenin 1. ve 5. fıkraları zorunlu bir ilişki içindedir.

Başvurucu hakkındaki mahkûmiyet kararı, ABD Chicago'daki Illinois Üniversitesi'nde 1983–1989 yılları arasındaki dönemde geçirdiği öğrenim hayatı süresince Genç Koreliler Birliği (YKU)'ne üyeliğine ve YKU faaliyetlerine katılmasına dayandırılmıştır. YKU, genç Korelilerden oluşan ve Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki barış ve birleşme meselelerini tartışma amacını taşıyan bir Amerikan örgütüdür. Bu örgüt o zamanki Güney Kore askeri hükümetine ve bu hükümete ABD tarafından verilen desteğe oldukça eleştirel yaklaşmaktaydı. Başvurucu, YKU'nun tüm faaliyetlerinin barışçı olduğunu ve ABD yasalarına uygun olduğunu vurgulamaktadır.

Mahkeme, YKU'nun Kuzey Kore Hükümeti faaliyetlerini destekleme ve yardımcı olma suçları işleme amacı taşıyan, dolayısıyla "düşmana destek veren bir örgüt" olarak nitelemiştir. Başvurucunun bu örgüte üye olması, bu nedenle Ulusal Güvenlik Yasası'nın 7. maddesi, 3. fıkrası kapsamında bir suç teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, başvurucaunun, ABD müdahalesinin sona erdirilmesi için ABD'de yapılan gösterilere katılması da Ulusal Güvenlik Yasası'nın 7. maddesi 3. fıkrasına aykırı olarak Kuzey Kore'ye destek teşkil etmiştir. Başvurucu, aleyhindeki kararın temelinde, YKU'nun her

üyesinin “düşmana destek veren bir örgüt” e mensup olmaktan ötürü mahkeme önüne çıkarılabileceği olgusunun yattığına işaret etmektedir.

Başvurucu avukatı tarafından sunulan, başvuru davasında verilen mahkeme kararının tercümelerinden, hükmün ve cezanın, başvuru davasının Birleşik Devletler’deki bazı gösterilere ve diğer toplantılara katılmak suretiyle belirli bazı siyasi sloganlara ve konulara olan desteğini ve sempatisini ifade etmesi olgusuna dayandığı görülmektedir.

Başvurucunun mahkûmiyet kararının zorla alınmış itirafına dayandırıldığı belirtilmektedir. Başvurucu Ağustos 1989 sonunda bir hâkim kararı olmaksızın gözaltına alınmış, 20 gün boyunca ulusal güvenlik planlaması ajanları tarafından sorgulanmış ve hakkındaki iddianame sunulmadan evvel bir 30 gün daha tutulmuştur. Başvurucu, başvurusunda adil yargılama meselesini dile getirmek istememesine rağmen, Kore mahkemelerinin kendi davasını ele alırken kötü niyetli davrandığının belirtilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Başvurucu avukatı, başvuru mahkûmiyetine neden olan faaliyetlerin, Sözleşme’nin Güney Kore’de yürürlüğe girmesinden evvel meydana gelmesine rağmen, Yüksek Askeri Mahkeme’nin ve Yüksek Mahkeme’nin davayı Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra ele aldığını ileri sürmektedir. Bu nedenle, Sözleşme’nin uygulandığını ve mahkemelerin Sözleşme’nin ilgili maddelerini göz önünde bulundurması gerektiği savunulmuştur. Bu bağlamda başvuru, Yüksek Mahkeme’ye yaptığı temyiz başvurusunda, İnsan Hakları Komitesi’nin Güney Kore tarafından Sözleşme’nin 40. maddesi kapsamında sunduğu ilk raporun incelenmesi sonrasındaki yorumlarına (CCPR/C/79/Add.6) atıf yapıldığını dile getirmektedir; Komite bu yorumlarda, Ulusal Güvenlik Yasası’nın süre giden tatbiki ile ilgili olarak endişelerini ifade etmiştir. Başvurucu, Yüksek Mahkeme’nin Ulusal Güvenlik Yasası’nı Komite tarafından sunulan tavsiyelere uygun olarak uygulaması ve yorumlaması gerektiğini savunmuştur. Ancak Yüksek Mahkeme, 24 Aralık 1993 tarihli kararında şunları dile getirmiştir:

“İnsan Hakları Komitesi [...] bahsedildiği şekilde Ulusal Güvenlik Yasası’ndaki sorunlara işaret etmiş olsa bile, bu yasanın sırf buna dayanarak geçerliliğini yitirmediğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla, sanığa bu yasayı ihlal etmekten ötürü verilen cezanın uluslararası insan hakları düzenlemelerini ihlal ettiği ya da yasanın adalete aykırı bir şekilde çelişik bir uygulamasını teşkil ettiği söylenemez.” [...]

Başvurucu, Güney Kore'deki duruma ve Güney Kore'nin izlediği politikaya karşı eleştirel görüşlere sahip olduğu için mahkûm olduğunu dile getirmektedir; bu görüşler, Güney Kore yetkilileri tarafından, sırf Kuzey Kore'nin de Güney Kore politikalarına karşı eleştirel olması nedeniyle, Kuzey Kore'yi destekleme amacı taşıyarak nitelenmiştir. Başvurucu bu varsayımların saçma olduğunu ve bunların hükümet politikasına karşı eleştirel bakan her türlü ifadenin özgürlüğünü engellediğini savunmaktadır.

Başvurucu, hakkındaki mahkûmiyet kararının ve cezanın Sözleşme'nin 18. maddesi 1. fıkrasına; 19. maddesi 1. ve 2. fıkralarına ve 26. maddesine ihlal teşkil ettiğini iddia etmektedir. Başvurucu, bir örgüte dahil olmaktan ötürü mahkûm olmasına karşın, mahkûmiyetinin asıl sebebini, kendisi ve diğer YKU üyeleri tarafından Güney Kore Hükümeti'nin resmi politikasına karşı eleştirel bir yaklaşımı ifade eden görüşlerin oluşturduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, örgütlenme özgürlüğünün anayasa kapsamında güvence altına alınmış olmasına karşın, Ulusal Güvenlik Yasası'nın, hükümetin resmi politikasından farklı olan görüşlere sahip bulunanların örgütlenme özgürlüğünü sınırladığını öne sürmektedir. Bu durumun ise, Sözleşme'nin 26. maddesine aykırı olarak ayrımcılığa yol açtığını iddia edilmektedir. Başvurucu, Güney Kore tarafından getirilmiş olan çekince sebebiyle, Sözleşme'nin 22. maddesini ileri sürememektedir.

Başvurucu Komite'den, sahip olduğu düşünce özgürlüğünün, fikir ve ifade özgürlüğünün ve örgütlenme özgürlüğünü kullanırken yasa önünde eşit muamele görme hakkının Güney Kore tarafından ihlal edildiğinin ilan edilmesini talep etmektedir. Bunun yanı sıra Komite'den, Ulusal Güvenlik Yasası'nın 7. maddesi 1., 3. ve 5. fıkralarını ilga etmesi ve bahsi geçen fıkraların ilgası Ulusal Meclis önünde görüşülmekte iken bu fıkraların uygulanmasını askıya alması için Güney Kore'ye talimatta bulunmasını istemektedir. Başvurucu ayrıca, yeniden yargılanmasını ve masum olduğunun ilan edilmesini ve maruz kaldığı ihlallerden ötürü tazminata hükmedilmesini de talep etmektedir.

İnsan Hakları Komitesi, önündeki başvuruyu, İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 1. fıkrasında öngörüldüğü üzere, taraflar tarafından kendisine sunulan tüm bilgiler ışığında incelemiştir. Komite, başvuruçunun örgütlenme özgürlüğü ile ilgili olarak Sözleşme'nin 22. maddesini ileri sürmediği gerçeğini dikkate almaktadır. Başvurucu avukatı, bu hükmü ileri sürmemesinin nedeni olarak, Güney Kore tarafından getirilmiş bir çekinceye ya da beyana atıfta bulunmuştur; buna göre 22. madde, Anayasa da dâhil olmak üzere Kore yasalarına uygun bir şekilde uygulanır. Başvuruçunun şikâyetleri

ve iddiaları Sözleşme'nin diğer hükümleri kapsamında ileri sürülebildiği içindir ki, Komite'nin bu çekincenin ya da beyanın olası etkilerine dair, kendi inisiyatifıyla bir tutum takınması gerekmemektedir. Bu nedenle, Komite önündeki mesele, başvuruçunun Ulusal Güvenlik Yasası kapsamındaki mahkumiyetinin, Sözleşme'nin 18., 19. ve 26. maddeleri çerçevesindeki haklarını ihlal edip etmediğinden ibarettir.

Komite, 19. maddenin fikir ve ifade özgürlüğünü güvence altına aldığını ve yalnızca yasalarda öngörülmüş ve a) başkalarının hak ve şöhretine saygı ve b) ulusal güvenliği veya kamu düzenini (*order public*) ya da kamu sağlığını veya genel ahlakı korumak için gerekli olan sınırlamalara izin verdiğini dile getirmektedir. İfade özgürlüğü her demokratik toplumda fevkalade bir öneme sahiptir ve bu hakkın uygulanmasına getirilecek her türlü sınırlama sıkı bir gerekçelendirme sınavını geçmek durumundadır. Taraf devletin sınırlamaların ulusal güvenliği korumak amacı kapsamında gerekçelendirildiğini ve Ulusal Güvenlik Yasası'nın 7. maddesi kapsamında, yasa tarafından öngörüldüğünü belirtmiş olmasına karşın, Komite gene de başvuruçuyu aleyhinde alınan tedbirlerin belirtilen amaç için gerekli olup olmadığını tespit etmek durumundadır. Komite, taraf devletin ülkedeki genel duruma ve "Kuzey Kore komünistleri" tarafından yaratılan tehdide binaen ulusal güvenliği öne sürdüğünü belirtmektedir. Komite, taraf devletin, başvuruçunun ifade özgürlüğünü kullanması sonucunda ortaya çıktığını iddia ettiği tehdidin niteliğini tam olarak belirtmediği kanaatine varmış ve taraf devlet tarafından sunulan savların hiçbirini, başvuruçunun ifade özgürlüğünü 19. maddenin 3. fıkrasına uygun bir şekilde sınırlamak için yeterli bulmamıştır. Komite, başvuruçunun mahkûm edildiği yargı kararlarını dikkatlice incelemiştir ve ne bu kararların ne de taraf devlet tarafından sunulan görüşlerin, başvuruçunun mahkumiyet kararının 19/3. maddede sıralanan meşru amaçlardan birini korumak için gerekli olduğunu gösterdiğini tespit edememiştir. Bu nedenledir ki başvuruçunun ifadeleri nedeniyle mahkûm edilmiş olması, başvuruçunun Sözleşme'nin 19. maddesi kapsamındaki haklarını ihlal eder nitelikte addedilmelidir.

Bu bağlamda Komite, "başvuruçunun, Mahkeme'nin Sözleşme tatbiki ni kasten engellemesi nedeniyle değil, Kore'nin güvenlik durumu göz önüne alındığında, Ulusal Güvenlik Yasası'nın hükümlerine, bireyin Sözleşme'de koruma altına alınan kimi hakları karşısında üstünlük vermek ihtiyacı doğduğu için mahkûm edildiğini" dile getiren taraf devlet beyanına itiraz etmektedir. Komite, taraf devlet'in Sözleşme'ye taraf olmak suretiyle, 2. madde uyarınca, Sözleşme'de tanınan tüm haklara saygı duymak ve bu haklarını sağlamak

yükümlülüğü altına girdiğini dile getirmektedir. Bunun yanı sıra, bu hakları uygulamaya geçirmek için gerekli olabilecek mevzuata dair ya da diğer tedbirleri almak yükümlülüğü altına da girmiştir. Komite, taraf devletin ulusal hukukunun uygulanmasına Sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri karşısında öncelik vermesini Sözleşme'yle bağdaşmaz nitelikte bulmaktadır. Bu bağlamda Komite, taraf devletin, olağanüstü bir durumun varlığına ve buna dayanarak belirli bazı Sözleşme hükümlerinin askıya almış olduğuna dair Sözleşme'nin 4/3. maddesi kapsamında bir beyanda bulunmamış olduğunu belirtmektedir. Komite, yukarıdaki bulgular ışığında, başvurucunun mahkûmiyetinin Sözleşme'nin 18. ve 26. maddelerini ihlal edip etmediği sorusunu ele almaya gerek görmemektedir.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 4. fıkrası uyarınca hareket eden İnsan Hakları Komitesi, bilgisi dâhilindeki olguların Sözleşme'nin 19. maddesine yönelik bir ihlal içerdiği görüşündedir. Taraf devlet, Sözleşme'nin 2. maddesi 3. fıkrası (a) bendi uyarınca, Tae Hoon Park'a, ifade özgürlüğünü kullanmaktan dolayı mahkûm olması nedeniyle uygun bir tazminat ödenmesini de içerecek biçimde etkili bir hukuk yolu sağlamak yükümlülüğü altındadır. Taraf devlet, benzer ihlallerin gelecekte tekrarlanmamasını da sağlamak yükümlülüğü altındadır.

AİHS'in 10. maddesi de ifade özgürlüğünü garanti altına almaktadır:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 10 - İfade özgürlüğü

Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğünü, kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, asayişsizliğin veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, gizli kalması gereken haberlerin yayılmasına engel olunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için kanunla öngörülen bazı formalitelere şartlara, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.

Birdal v. Türkiye davasında, başvurucu Akın Birdal İnsan Hakları Derneği'nin Onursal Genel Başkanı'dır. Akın Birdal 6 Eylül 1995 tarihinde,

Dünya Barış Günü sebebiyle, Birleşik Sosyalist Parti tarafından Mersin’de düzenlenen panelde konuşma yapmıştır. Akın Birdal konuşmasında şunları söylemiştir:

“Burada barış için toplandık. Barış kardeşliğini destekleyen herkese selam. Emperyalist ve sosyalist dünyaların var olduğu bir sistemde, savaşlar devam etmektedir ve en kanlı savaş bizim ülkemizde yaşanmaktadır. Bosna halkına uygulanan Sırp vahşetine tepki gösterdik. Ancak, bazılarımız, insanlık onuruna karşı olan bu kirli savaşı görmezden geldi. Ülkede yaşanan adaletsiz ve kirli bir savaşın sonuçlarını gördük. Kürtlerin hakları tanınmadığı için bu savaş 11 yıl boyunca devam etmiştir. Bu kirli savaşın sonucu olarak 20.000 kişi ölmüştür. 118 köy yakılmıştır. Kürtler köylerinden, topraklarından dışarı atılmışlardır. Türkiye’de Kürt sorunu vardır. Türkler de bu sorunu kabul etmelidir. Türkiye şu anda kritik bir noktadadır. Kürt sorununun adil, demokratik ve barışçıl çözümü herkes için bir gerçek olmuştur. O zaman, neden hala bu kirli savaşı sürdürmek istiyorlar? Bu savaş, Kürtlerin topraklarından çıkmalarına neden olmuştur. Bu savaş sadece Kürtlerin sorunu mudur? Bu barış haftası sadece Kürtler için midir? Hayır, bu Türk halkının da sorunudur. Kürtler bir haftadır barış çağrısında bulunurken, bu Türk işçi sınıfının bir sorunu değil midir? Kürtlerin ve Türklerin çocuklarının öldürülmesi Türk işçi sınıfının bir sorunu değil midir? Bütçenin üçte biri, yani 446 trilyon Türk Lirası, doğuda ve güneydoğuda kullanılmaktadır. Bütün bunlar hangi bedel karşılığı oluyor? Bunların bedeli gözyaşları.

Biz, Türkler, Kürtler, Aleviler ve Sünniler, hepimiz savaşa karşıyız. Barış istiyoruz. Kürtlerin hayatlarının da anayasa ile korunmasını istiyoruz. Halkların kardeşliği için barış istiyoruz.

Akın Birdal yapmış olduğu konuşma nedeniyle 1 yıl hapis ve 300.000 TL para cezasına çarptırılmıştır. Yapılan başvuruyu değerlendiren AİHM, AİHS’in adil yargılanma hakkıyla ilgili 6/1 ve ifade özgürlüğüyle ilgili 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir⁷⁷.

d) Örgütlenme Özgürlüğü

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 20. maddesi “Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır. Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz” demektedir. BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 22. maddesi de örgütlenme özgürlüğünü garanti altına alır:

⁷⁷ AİHM Kararı, Birdal v. Türkiye, Başvuru No. 53047/99, Strasbourg, 2 Ekim 2007.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Madde 22 - Örgütlenme özgürlüğü

1. Herkes başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, kendi menfaatlerini korumak için sendika kurma ve sendikaya katılma hakkını da içerir.

2. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin, kamu düzeninin (order public), genel sağlık veya ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, hukuken öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler ve polis teşkilatı mensuplarının bu hakkı kullanmaları üzerine hukuki kısıtlamalar konulmasını engellemez.

3. Bu madde, Uluslararası Çalışma Teşkilatı'nın 'Örgütlenme Özgürlüğü ve Teşkilatlanma Hakkının Korunması' ile ilgili 1948 tarihli Sözleşmesi'ne taraf devletlere, bu Sözleşme'de sağlanan güvencelere aykırı yasama tasarrufları yapmasına veya yasaları bu güvencelere aykırı tarzda uygulamasına yetki vermez.

AİHS'in 11. maddesi de benzer şekilde örgütlenme özgürlüğüyle ilgilidir:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 11 - Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü

Herkes barışçı amaçlarla toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve bunlara katılmak haklarına sahiptir.

Bu haklarının kullanılması, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, barış ve düzenin sağlanması ve suç işlemenin önlenmesi sağlığın ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler ve güvenlik güçleriyle devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında yasal sınırlamalar konmasına engel değildir.

Suat Çetinkaya v. Türkiye davasında, başvuru Suat Çetinkaya, Demokrasi Platformu'nun 2 Temmuz 1999'da İzmir'de düzenlediği "Demokrasi, Laiklik ve Barış" başlıklı bir basın konferansına İnsan Hakları Derneği'nin (İHD) İzmir Şube yöneticisi olarak katılmıştır. Suat Çetinkaya'ya "Dernekler Yasası'na aykırı davranmak" iddiasıyla ceza davası açıldı. Basın konferansında 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta yaşanan "Madımak" katliamında yetkililerin

kayıtsızlığını kınayan bir bildiri yayımlandı. 2 Kasım 2000 tarihinde 6 ay hapis cezasına çarptırılan Çetinkaya'nın cezası paraya çevrildi. Başvuruyu sadece "örgütlenme özgürlüğü" açısından değerlendiren AİHM, Çetinkaya'nın bir dernek yöneticisi sıfatıyla mahkum edildiğini hatırlattı. AİHM, şiddet içermeyen veya terör örgütüne destek niteliğinde olmayan bir basın toplantısına katılımın cezalandırılmasını eleştirmiştir. AİHM, toplantı ve ifade özgürlüğünün bu türden radikal önlemlerle kısıtlanmasının demokrasiye zarar verdiğini ve onu tehdit ettiğini bildirmiştir. Sonuç olarak yapılan başvuruyu değerlendiren AİHM, oybirliğiyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir⁷⁸.

*İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye*⁷⁹ davasında, başvuranlar sırasıyla 1950, 1974 ve 1970 doğumlu olup İzmir'de ikamet etmektedir. İzmir Savaş Karşıtları Derneği 25 Şubat 1994'te İzmir'de kurulmuştur ve başkanı 1963 doğumlu, İzmir'de ikamet eden Vedat Zencir tarafından temsil edilmektedir. Derneğin yönetim kurulu 15 Eylül 1994 tarihinde dernek üyelerinden birinin *Green Peace'in* Almanya'da düzenlediği bir toplantıya katılması kararını almıştır. 21 Mart 1995 tarihinde, derneğin yetkililere giderlerine dair kayıtları iletmemesi, gelir beyanında bulunmaması, harcama bilânçosunu sunmaması gerekçeleriyle İçişleri Bakanlığı'ndan gelen müfettişler derneği incelemeye almıştır. Bu inceleme sırasında müfettişler 2908 sayılı Kanun'un 43. maddesine uygun olarak dernek üyelerinin yurtdışındaki toplantılara katılımlarında İçişleri Bakanlığı'ndan gerekli izni almadıklarını tespit etmişlerdir.

İzmir Cumhuriyet Savcılığı 26 Haziran 1995 tarihinde Osman Murat Ülke'yi, 18 Temmuz 1995'te Ali Serdar Tekin'i, 18 Ağustos 1995 tarihinde Ayşe Tosuner'i, 22 Ağustos 1995'te Canan Kılıç'ı, 14 Eylül 1995 tarihinde Fatma Funda Akbulut'u dernek üyesi olarak dinlemiştir. İzmir Cumhuriyet Savcısı 27 Eylül 1995 tarihinde sunduğu iddianamesinde, 2908 sayılı Kanun'un 43., 44. ve 82. maddeleri uyarınca yetkililerden gerekli izni almadan yurtdışına gönderme kararı almaları nedeniyle dernek üyeleri Osman Murat Ülke, Ali Serdar Tekin, Ayşe Tosuner, Canan Kılıç, Fatma Funda Akbulut hakkında ceza davası açmıştır. İzmir Asliye Ceza Mahkemesi 5 Haziran 1996 tarihli bir kararla 2908 sayılı Kanun'un 43. ve 82. maddeleri uyarınca Ayşe Tosuner'i üç

⁷⁸ AİHM Kararı, *Suat Çetinkaya v. Türkiye Kararı*, Başvuru No: 75569/01, European Court of Human Rights, 376, 27.6.2006, Press release issued by the Registrar, Chamber judgments concerning France, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia and Turkey.

⁷⁹ AİHM Kararı, *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye*, Başvuru No: 46257 / 99, Strasbourg, 2 Mart 2006.

ay üç gün, diğer başvuruları İçişleri Bakanlığı'ndan gerekli izni almadıkları gerekçesiyle üç ay hapis cezasına çarptırmıştır. Mahkeme, hapis cezalarını Ayşe Tosuner için 930.000 TL. ve diğer başvuruların her biri için 900.000 TL. para cezasına çevirmiştir⁸⁰.

Yargıtay 26 Mart 1997 tarihli bir kararla Asliye Ceza Mahkemesi'nin hapis cezalarını para cezasına tam olarak çevirmediği gerekçesiyle kararı bozmuştur. Asliye Ceza Mahkemesi Yargıtay kararına uygun olarak 14 Temmuz 1997 tarihinde para cezalarını 465.000 TL., Ayşe Tosuner ve diğer başvuruların her biri için 450.000 TL. olarak belirlemiştir. Başvuranlar 16 Temmuz 1997 tarihinde temyiz başvurusunda bulunmuştur. Yargıtay 5 Ekim 1998 tarihinde kararı onamıştır. Dernek Genel Kurulu'nun 22 Aralık 2001 tarihli kararıyla İzmir Savaş Karşıtları Derneği feshedilmiştir⁸¹.

Hükümet, sözü edilen müdahalede "ulusal güvenlik" ve "kamu emniyeti" gibi meşru amaçların izlendiğini savunmaktadır. Hükümet, 2908 sayılı Kanun'un 43. maddesinde öngörülen iznin yurtdışındaki Türk vatandaşlarının veya Türkiye'deki yabancı vatandaşların diplomatik himayelerinin korunması bakımından ele alınması gerektiği açıklamaktadır. Bu kanun devlete vatandaşlarının Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla korunmasını, ulusal güvenliğin ve kamu emniyetinin sağlanmasını öngörmektedir. Kanun, adı geçenlerin yurtdışında güvenliklerini sağlamak amacıyla birtakım bilgileri toplamaya dayalı olduğundan başvuruların dernek kurma özgürlüklerine bir müdahaleyi oluşturmamakta, ayrıca devletin egemenliğini sağlama ve temel hak ve özgürlükleri güvence altına alma amacını taşımaktadır. 43. maddenin kendi topraklarına giriş yapan ve konaklayan yabancıların denetlenmesi bakımından devletlere tanınan takdir yetkisi uyarınca ele alınması gerekir. Hükümetin savı AİHM'i ikna etmemiştir. Bununla birlikte, alınan tedbir bu durum karşısında dernek üyelerinin yurtdışında korunup gözetilmesi amacıyla alınan genel bir önlem olarak değerlendirilebilir. Oysa yurtdışında düzenlenen toplantılar barışçıl olduğu tartışmaya mahal vermeyen vicdani retçilerle ilintilidir. Hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir toplumda, yerleşik düzene karşı barışçıl yollardan savunulan siyasi fikirlerin toplanma özgürlüğüne ve diğer yasal yollardan ifade edilmesine olanak tanınmalıdır (Bkz. Güneri ve diğerleri-Türkiye kararı, no: 42853/98, 43609/98 ve 44291/98, § 76, 12 Temmuz 2005 ve Stankov ve Ilinden Makedonya Derneği-Bulgaristan kararı, no: 29221/95 ve 29225/95, § 97, AİHM 2001-IX)⁸².

⁸⁰ A.g.e. Başvuru No: 46257 / 99.

⁸¹ A.g.e. Başvuru No: 46257 / 99.

⁸² A.g.e. Başvuru No: 46257 / 99.

Hükümetin savunduğu gibi İçişleri Bakanlığı izninin yurtdışına giden Türk vatandaşlarının emniyetinin sağlanmasının amaçlandığı farz edilse dahi, AİHM bu korumanın yalnızca bir derneğe üye olan Türk vatandaşlarına uygulanmasını şaşkınlıkla karşılamaktadır. Üstelik 43. maddede öngörülen önlem bir bildirim değil bir izni öngörmektedir. Başvuranlar kamu erkini ellerinde bulundurmadıklarından, bir dernek veya dernek üyeleri sıfatıyla hiçbir mahfuz hisseyi açığa çıkarma veya beyan etme zorunlulukları yoktur (Bkz. *a contrario*, Rekvenyi-Macaristan kararı, no: 25390/94, § 41, AİHM 1999-III). AİHM, sözleşmeciler devletlerin «ulusal güvenliğinin» ve «kamu emniyetinin» sağlanması adına uygun gördükleri her kararı alamayacaklarını hatırlatmaktadır (Bkz. *mutatis mutandis*, Klass ve diğerleri Almanya kararı, 6 Eylül 1978, seri: A, no: 28, § 49). Ayrıca, Avrupa Konseyi'ne üye başka hiçbir devletin Türk yasalarında derneklere ilişkin öngörülen 43. maddeye benzer yasal bir düzenlemesi bulunmamaktadır. AİHM son olarak, bu 43. maddenin 17 Temmuz 2004 tarihinde yürürlükten kaldırıldığını not etmektedir. Sonuç olarak AİHM, söz konusu kısıtlamanın AİHS'in 11. maddesinin 2. paragrafındaki ulusal güvenliğinin ve kamu emniyetinin sağlanması gibi meşru amaçları içermediğine ve bu nedenle AİHS'in 11. maddesinin (toplanma ve örgütlenme özgürlüğü) ihlal edildiğine karar vermiştir⁸³.

İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye davasında AİHM ayrıca;

a) AİHS'in 44 § 2. maddesi gereğince kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, ödeme tarihindeki döviz kuru üzerinden YTL.'ye çevrilmek suretiyle savunmacı hükümetin başvuranlara;

i. başvuranlardan Osman Murat Ülke'ye ve Ali Serdar Tekin'e her biri için, manevi tazminat olarak 1.500 (bin beş yüz) Euro ödemesine;

ii. masraf ve harcamalar için başvuranlara toplam 4.000 (dört bin) Euro ödemesine;

iii. yukarı belirtilen miktarların her türlü vergiden *muaf tutulmasına*;

b) söz konusu sürenin bittiği tarihten itibaren ödemenin yapıldığı tarihe kadar Hükümet tarafından, Avrupa Merkez Bankası'nın o dönem için geçerli olan faiz oranının üç puan fazlasına eşit oranda faiz uygulanmasına karar vermiştir⁸⁴.

⁸³ A.g.e. Başvuru No: 46257 / 99.

⁸⁴ A.g.e. Başvuru No: 46257 / 99.

*Piroğlu ve Karakaya v. Türkiye*⁸⁵ davasında, başvuruçular Ecevit Piroğlu ve Mihriban Karakaya, sırasıyla 1974 ve 1962 doğumlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıdır ve İzmir’de yaşamaktadırlar. Her ikisi de İnsan Hakları Derneği İzmir Şubesi’nin yönetim kurulunda yer almaktaydılar. Yapılan başvuru iki farklı olaya dayanmaktadır. İzmir Valiliği 10 Temmuz 2001 tarihinde, İnsan Hakları Derneği’ne bir mektup göndererek aralarında Mihriban Karakaya’nın da bulunduğu 13 üyenin yasadışı faaliyetlere katıldığı gerekçesiyle üyelikten çıkarılmalarını istemiştir. Mektupta, Bayan Karakaya’nın 30 Nisan 1999’da gözaltına alındığı; ancak TKP/ML-TİKKO (Türkiye Komünist Partisi / Marxist-Leninist ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Kurtuluş Ordusu) ile bir bağlantısı bulunmadığı anlaşıldığından serbest bırakıldığı ifade edilmiştir. İnsan Hakları Derneği İzmir Şubesi yönetim kurulu İzmir Valiliği’ne verdiği cevapta, üyelikten çıkarma işlemini gerçekleştirmeyeceklerini belirtmiştir. Bunun üzerine 26 Aralık 2001’de İzmir Sulh Mahkemesi, suçlanan yönetim kurulu üyelerini dinlemeden, yönetim kurulu üyelerinin her birini 213,548,400 Türk Lirası para cezasına çarptırmıştır. İnsan Hakları Derneği İzmir Şubesi yönetim kurulu kendilerine verilen cezaya itiraz etmiştir. Ancak İzmir Ceza Mahkemesi yine suçlananların hiçbirine mahkemede kendilerini savunma fırsatı vermeksizin itirazı reddetmiştir.

AİHM’e yapılan başvuruya konu olan ikinci olayda, Mihriban Karakaya, Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan’a yaptığı askeri harekâtı protesto etmek için katıldığı basın toplantısı nedeniyle yargılandığı için şikâyetle bulunmuştur. 9 Ekim 2001’de İnsan Hakları Derneği İzmir Şubesi, birçok yerel sivil örgütüyle birlikte “Savaşa Karşı Vicdani Retçiler Platformu”nun çağrısı üzerine Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan’a yaptığı askeri harekâtı protesto etmek için birlikte bir basın açıklaması yapmışlardır. Bunun üzerine Dernekler Kanunu’nun 34. maddesi nedeniyle Bayan Karakaya hakkında dava açılmıştır. Dernekler Kanunu’nun 34. maddesine göre bu tür platformların kanuni dayanağı bulunmamaktadır. Bunun üzerine Bayan Karakaya İzmir Sulh Mahkemesi tarafından 31 Aralık 2001’de suçlu bulunmuştur. Bayan Karakaya 213,548,400 Türk Lirası para cezasına çarptırılmış ancak cezası tecil edilmiştir. Bayan Karakaya verilen cezaya itiraz etmiştir; ancak 20 Şubat 2002’de İzmir Ceza Mahkemesi bu itirazı reddetmiştir⁸⁶.

⁸⁵ AİHM Kararı, *Piroğlu ve Karakaya v. Türkiye*, Başvuru No. 36370/02 ve 37581/02, Strasbourg, 18.03.2008.

⁸⁶ A.g.e. Başvuru No. 36370/02 ve 37581/02.

AİHM verdiği kararda her iki davacının adil yargılanma haklarının ihlal edildiğine (AİHS 6/1) karar vermiştir. AİHM'e göre davanın açıldığı zamanda yürürlükte olan iç hukuk kanunlarına bağlı olarak, başvuranlar aldıkları mahkûmiyet sırasında kendilerini savunamamışlardır. Ayrıca, yerel mahkemelerin aldığı kararlar dava dilekçelerindeki belgelere bağlı olarak alınmış ve davacılara kendilerini tek başlarına veya bir avukat eşliğinde mahkeme karşısında savunma imkânı tanınmamıştır. Bu yüzden, AİHM yapılan suçlamaların haksız olduğunu ve AİHS'in 6/1. maddesini ihlal ettiği yönünde karar almıştır⁸⁷.

Ayrıca AİHM'e göre, Mihriban Karakaya, kendisi de dâhil olmak üzere, belirtilen 13 kişinin üyeliklerinin iptali için bir neden olmadığını belirtmiştir. AİHM'e göre Türk hükümeti davacıların üyeliklerinin kanuni olarak fesihini gerektiren bir gerekçe göstermemiştir. AİHM'e göre Bayan Karakaya örgütlenme özgürlüğünden keyfi bir şekilde mahrum bırakılmıştır. Bu nedenle AİHM, AİHS'in toplanma ve örgütlenme özgürlüğüyle ilgili 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM'e göre, söz konusu davada Bayan Karakaya'nın ifade özgürlüğüne müdahale edilmiştir. Bu nedenle AİHM, AİHS'in 10. maddesinin de (ifade özgürlüğü) ihlal edildiğine karar vermiştir⁸⁸.

e) Özel Yaşamın Dokunulmazlığı

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12. maddesine göre "*Kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırlamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.*" Bu hak BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 17. maddesinde ve AİHS'in 8. maddesinde garanti altına alınmıştır.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Madde 17 - Mahremiyet hakkı

1. Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez; onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz.
2. Herkes bu tür saldırılara veya müdahalelere karşı hukuk tarafından korunma hakkına sahiptir.

⁸⁷ A.g.e. Başvuru No. 36370/02 ve 37581/02.

⁸⁸ A.g.e. Başvuru No. 36370/02 ve 37581/02.

Nicholas Toonen v. Avustralya davasında⁸⁹, başvurunun sahibi, 1964 doğumlu olan ve şu anda Tazmanya eyaleti içerisindeki Hobart'ta ikamet etmekte olan Avustralya vatandaşı Nicholas Toonen'dir. Başvurucu, Tazmanya Eşcinsellik Yasası Reform Grubu'nun önde gelen üyelerinden biridir ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 2. maddesi 1. fıkrasının; 17. maddesinin ve 26. maddesinin Avustralya tarafından ihlal edilmesi sonucu mağdur olduğunu iddia etmektedir.

Başvurucu [...] Tazmanya Ceza Yasası'nın, yetişkin eşcinsel erkekler arasında tarafların serbest iradesi ile özel alanda gerçekleştirilen tüm cinsel temas biçimleri de dâhil olmak üzere, erkekler arasında çeşitli cinsel temas biçimlerini suç sayan 122. maddesi (a) ve (c) fıkraları ile 123. maddesine karşı çıkmaktadır. Başvurucu, Tazmanya Ceza Yasası'nın yukarıda belirtilen maddelerinin polis memurlarına, şayet kendisinin yukarıdaki maddeleri çiğneyen cinsel faaliyetler içerisine girdiğine inanmak için geçerli nedenleri bulunursa, özel hayatının mahrem yönlerini soruşturma ve kendisini gözaltına alma yetkisi verdiğini dile getirmektedir. Ayrıca, Ağustos 1988 tarihinde başvurunun, bir suç işlendiğine dair yeterli kanıt bulunması halinde, 122. maddenin (a) ve (c) bentleriyle 123. madde uyarınca işlemlerin başlatılacağını duyurduğunu da eklemektedir.

Uygulamada, Tazmanya polislerinin yıllardır kimseyi, “doğal olmayan cinsel ilişki” ya da “doğaya aykırı ilişki” suçlarıyla (122. madde) yahut “erkekler arasında yakışsız bir davranış” suçuyla (123. madde) itham etmemiş olmasına karşın başvuru, kendisinin başka bir erkekle uzun zamandır sürmekte olan ilişkisi, Tazmanyalı politikacılara yönelik lobi faaliyetleri, yerel medyada faaliyetlerine ilişkin çıkan haberler ve bir eşcinsel hakları savunucusu ve eşcinsel bir HIV/AIDS'le mücadele gönüllüsü olarak faaliyetleri nedeniyle, özel hayatının ve özgürlüğünün Ceza Yasası'nın var olmaya devam eden 122. maddesi (a) ve (c) bentleri ile 123. maddesi tarafından tehdit edildiğini savunmaktadır. Toonen ayrıca, özel alanda kalan eşcinselliğin suç sayılmasının, cinsel yönelimini açıkça ortaya koymasına ve cinsel meselelere ilişkin mevzuatta reform yapılmasıyla ilgili görüşlerini

---

⁸⁹ *Başvuru No. 488/1992, Nicholas Toonen – Avustralya, İnsan Hakları Komitesi Raporu, Cilt II, GAOR, Kırk dokuzuncu Oturum, Suppl. No. 40 (A/49/40), ss. 226–237. dipnotlar alınmamıştır, Başvuru tarihi: 25 Aralık 1991 Görüşlerin kabul tarihi: 31 Mart 1994 (ellinci oturum), İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 4. fıkrası çerçevesindeki görüşler, Başvuru No. 458/1991, İnsan Hakları Komitesi'nin Emsal Kararları, Der. Raija Hanski – Martin Scheinin, Çev. Defne Orhun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. 1. Baskı, İstanbul, Haziran 2005, s. 311-317.*

açıklamasına olanak vermediğini, zira bunu yapacak olursa işiyle ilgili olarak aşırı derecede zarar göreceğini düşündüğünü ileri sürmektedir. [...]

Başvurucu son olarak, Tazmanya Ceza Yasası'nda var olmaya devam eden 122. madde (a) ve (c) bentleri ile 123. maddenin, Tazmanya'daki eşcinselcemiyetlere yönelik ayrımcılığı, şiddeti ve tacizi körüklemek suretiyle Tazmanya'da, kendisinin de içerisinde bulunduğu pek çok insan üzerinde derin ve zararlı etkiler bırakmaya devam ettiğini öne sürmektedir.

Başvurucu, Tazmanya Ceza Yasası'nın 122. ve 123. maddelerinin Sözleşme'nin 2. maddesi, 1. fıkrası ile 17. ve 26. maddelerini ihlal ettiğini ileri sürmektedir, çünkü:

a) Bu maddeler özel alanda yaşanan cinsel faaliyet ile kamusal alanda yaşanan cinsel faaliyet arasında ayırım yapmamakta ve özel faaliyeti kamusal alana taşımaktadır. Bu hükümlerin icrası, polis tarafından serbest iradeleriyle hareket etmekte olan iki yetişkin eşcinsel erkeğin bir suç işliyor olabilecekleri şüphesi üzerine bir eve girmesine elverdiği içindir ki, özel hayatın gizliliğini ihlalle sonuçlanmaktadır. Avustralya toplumunda (ve bilhassa Tazmanya'da) eşcinselliğin utanç verici kabul edildiği göz önüne alındığında, özel hayatın gizliliği hakkının ihlali, söz konusu bireylerin onurlarına ve itibarlarına yönelik hukuka aykırı saldırılara yol açabilir;

b) Bu maddeler, özel hayat hakkının tatbikinde bireyler arasında cinsel faaliyet, cinsel yönelim ve cinsel kimlik temelinde ayırım yapmaktadır;

c) Tazmanya Ceza Yasası, serbest iradeleriyle hareket eden eşcinsel kadınlar arasında özel alanda yaşanan hiçbir eşcinsel faaliyeti yasadışı ilan etmemekte ve yetişkin erkeklerle kadınlar arasında tarafların serbest iradeleriyle özel alanda yaşanan heteroseksüel faaliyetlerin yalnızca bir kısmını yasadışı ilan etmektedir. Söz konusu yasa hükümlerinin Tazmanya yargı makamları tarafından şu anda uygulanmıyor olması, Tazmanya'daki eşcinsel erkeklerin yasa kapsamında eşitlikten etkili bir biçimde yararlanıyor olması anlamına gelmemektedir.

Başvurucuya göre, Ceza Yasası'nın 122. maddesi (a) ve (c) bentleri ile 123. maddesi tarafından, serbest iradeleriyle hareket eden yetişkin erkekler arasında özel alanda gerçekleştirilen tüm cinsel faaliyetleri suç sayarak çiğnenen haklar için tek telafi, bu hükümlerin iptal edilmesi olacaktır. Başvurucu, 122. maddenin (a) ve (c) bentleri ile 123. maddeye karşı başvurulabilecek etkili hiçbir hak arama yolu bulunmadığını ileri sürmektedir. [...] [B]aşvurucu,

Sözleşme'nin Avustralya tarafından iç hukuk kuralı haline getirilmemiş olması ve Avustralya mahkemelerinin iç hukuka dahil edilmeyen sözleşmeleri uygulamaya isteksiz davranması nedeniyle, Sözleşme ihlali için hiçbir hukuk yolunun bulunmadığını öne sürmektedir.

Komite'den, Toonen'ın 17. maddenin 1. fıkrasına aykırı bir şekilde özel hayatına keyfi ya da yasadışı bir müdahale bulunulması sonucunda mağdur olup olmadığını ve 26. maddeye aykırı bir şekilde, yasalarca eşit bir şekilde korunma hakkına aykırı bir ayrımcılığa uğrayıp uğramadığının tespit etmesi istenmektedir. 17. madde söz konusu olduğunda, "özel hayat" kavramının özel alanda yetişkinlerin serbest iradeleriyle cinsel faaliyette bulunmalarını da kapsadığı ve Toonen'ın Tazmanya yasalarının süre giden varlığı sonucunda gerçekten ve hâlihazırda etkilendiği tartışmasızdır. Komite, Tazmanya Ceza Yasası'nın 122. maddesi (a) ve (c) bentleri ile 123. maddesinin, on yıldır uygulanmıyor olmalarına rağmen, başvuruçunun özel hayatına "müdahale ettiği" görüşündedir. Bu bağlamda Komite, savcılığın özel alandaki eşcinsel ilişkiler için cezai işlem başlatmama politikasının, özellikle de Tazmanya Başsavcısı'nın 1988 tarihli ifadesinin ve Tazmanya Parlamentosu üyelerinin ifadeleri -taraf devlet bu ifadelere yönelik iddiaları çürütmemiştir- göz önüne alındığında, gelecekte de eşcinsellere yönelik olarak hiçbir dava açılmayacağına ilişkin bir garanti oluşturmadığını belirtmektedir. Bu nedenle, karşı çıkılan hükümlerin süre giden varlığı başvuruçunun özel hayatına devamlı surette ve doğrudan "müdahale etmektedir".

Özel alanda gerçekleştirilen eşcinsel davranışlara ilişkin yasak yasa tarafından, Tazmanya Ceza Yasası'nın 122. ve 123. maddeleri tarafından öngörülmektedir. Komite, bu yasağın keyfi sayılıp sayılmayacağına ilişkin olarak, 17. maddeyle ilgili 16 (32) sayılı genel yorumu uyarınca, "keyfilik kavramının getirilmesindeki amacın, yasa tarafından öngörülen müdahalelerin bile Sözleşme hükümlerine, amaçlarına ve hedeflerine uygun olmasını ve her bir olayın kendine özgü koşulları çerçevesinde makul olmasını güvenceye almak olduğunu" hatırlatmaktadır. Komite makul olma şartını, özel hayata yönelik her türlü müdahalenin güdülen amaçla orantılı ve her bir olayın kendi koşulları içerisinde gerekli olması gereğinin ifadesi olarak yorumlamaktadır. Taraf Devlet, söz konusu hükümlerin Toonen'ın özel hayatına yönelik keyfi bir müdahale teşkil ettiğini kabul ederken, Tazmanya makamları karşı çıkılan yasa hükümlerinin, bir yönüyle Tazmanya'da HIV/AIDS'in yayılmasını önlemek amacı güttüğünden, kamu sağlığı ve ahlaki temelinde gerekçelendirildiğini ve 17. maddede özel sınırlama ifadelerinin yer almaması nedeniyle

ahlaki meselelerin ulusal makamların kararına bırakılması gerektiğini ileri sürmektedir.

Komite, Tazmanya makamlarının ileri sürdüğü kamu sağlığı savına ilişkin olarak, eşcinsel ilişkileri suç saymanın HIV/AIDS'in yayılmasını önleme amacını gerçekleştirmek için makul bir araç ya da orantılı bir tedbir sayılamayacağını belirtmektedir. Avustralya Hükümeti, eşcinsel faaliyetleri suç sayan yasaların, "hastalık kapma riski altında bulunan insanlara pek çoğunu yeraltına iterek" kamu sağlığı programlarını sekteye uğratmaya meylettiğini dile getirmektedir. Bu yüzden, eşcinsel faaliyetlerin suç sayılması, HIV/AIDS'in önlenmesi yönünde etkili eğitim programları uygulanması önünde engel görünümünü almaktadır. İkinci olarak ise Komite, eşcinsel faaliyetlerin suç sayılmaya devam etmesi ile HIV/AIDS virüsünün yayılmasını etkili bir şekilde denetim altına almak arasında hiçbir bağlantı kurulmamış olduğunu belirtmektedir.

Komite, Sözleşme'nin 17. maddesinin amaçları açısından ahlaki meselelerin tümüyle ve sadece ulusal makamların ilgisi dâhilinde bir mevzu olduğu savını da bu durumun, potansiyel anlamda özel hayata müdahale eden çok sayıdaki yasanın Komite incelemesinden muaf tutulmasına kapı açacak olması dolayısıyla kabul edilemez bulmaktadır. Komite ayrıca, eşcinselliği suç sayan tüm yasaların Tazmanya hariç bütün Avustralya'da ilga edilmiş olduğunu ve Tazmanya'da dahi, 122. ve 123. maddelerin ilga edilmesinin gerekip gerekmediği konusunda bir fikir birliği bulunmadığının açıkça görülebildiğini belirtmektedir. Komite, bu hükümlerin şu anda uygulanmıyor olduğunu da göz önüne alarak -ki bu, söz konusu hükümlerin Tazmanya'da ahlakın korunması açısından olmazsa olmaz sayılmadığını göstermektedir- davanın kendi koşulları içerisinde "makul olma" testini geçmediği ve Toonen'ın 17. maddenin 1. fıkrası kapsamındaki hakkına keyfi bir biçimde müdahale ettiği sonucuna varmaktadır.

Taraf devlet, cinsel yönelimin 26. maddenin amaçla doğrultusunda "diğer statü" olarak sayılıp sayılamayacağı konusunda Komite'nin rehberliğine başvurmuştur. Aynı mesele, Sözleşme'nin 2. maddesi 1. fıkrası kapsamında da ortaya çıkabilirdi. Komite, 2. maddenin 1. fıkrasında ve 26. maddede yer alan "cinsiyet" atfının cinsel yönelimi de kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiği görüşünü ifade etmekle yetinmektedir. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol'ün 5. maddesi 4. fıkrası uyarınca hareket eden İnsan Hakları Komitesi, bilgisi dâhilindeki olayların Sözleşme'nin 2. maddesi 1. fıkrasıyla birlikte 17. maddesi 1. fıkrasına ilişkin bir ihlal barın-

dırdığı görüşündedir. Başvurucu, Sözleşme'nin 2. maddesi 1. fıkrasıyla birlikte 17. maddesi 1. fıkrasının ihlali sonucu mağdur olmuş bir kişi olarak, Sözleşme'nin 2. maddesi 3. fıkrası (a) bendi uyarınca bir tazminat hakkına sahiptir. Komite'nin görüşüne göre etkili bir telafi, Tazmanyaya Ceza Yasası'nın 122. maddesi (a) ve (c) bentleri ile 123. maddesinin ilga edilmesi olacaktır. Komite Toonen'ın Sözleşme'nin 17. maddesi 1. fıkrası ile 2. maddesi 1. fıkrası kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini tespit etmişken ve ihlale yol açan yasa hükümlerinin ilgasını talep etmişken, ayrıca Sözleşme'nin 26. maddesi kapsamında bir ihlal daha meydana gelip gelmediğini incelemeyi gerekli görmemektedir.

AİHS'in 8. maddesi de özel yaşamı koruma altına almaktadır:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 8 - Özel ve aile yaşamına saygı hakkı

Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesi tarafından müdahale, demokratik bir toplumda ancak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan ölçüde ve kanunla öngörülmesi şartıyla söz konusu olabilir.

Taner Kılıç v. Türkiye davasında, başvuru Taner Kılıç avukattır ve İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) İzmir Şubesi'nin yönetim kurulu üyesidir. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı, 16 Haziran 1999 tarihinde, mahkmeden, MAZLUMDER'in genel merkezi ile şubeleri için, derneğin "*toplumun bütünlüğü ile laik rejime*" karşı gerçekleştirildikleri iddia edilen belirli eylemleriyle ilgili delil toplamak için bir arama emri çıkarmasını talep etmiştir. Mahkeme aynı gün bir arama emri çıkarmıştır. Polis memurları, 19 Haziran 1999 tarihinde, Müsteşar'ın yazısında geçen ve başvuranın evi ve hukuk bürosu da dahil tüm yerlere aynı anda arama düzenlemiştir. Evinin aranması esnasında, polis memurları başvurana Müsteşar'ın yazısını göstermişlerdir. Polis memurları, başvuranın evinde buldukları iki videokasete el koymuşlar, işyerindeki bazı belgelerin fotokopisini çekmişlerdir. Taner Kılıç hakkındaki başvuruyu değerlendiren AİHM, AİHS'in özel ve aile yaşamına saygı hakkıyla ilgili 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir⁹⁰.

⁹⁰ AİHM Kararı, *Taner Kılıç v. Türkiye*, Başvuru No: 70845/01, Strasbourg, 24 Ekim 2006.

f) İlgili Diğer Standartlar

Yukarıda sıraladığımız ve temel hak ve özgürlükleri garanti altına alan sözleşmelerin yanında, insan hakları savunuculuğu faaliyetleri için koruma sağlayan daha pek çok standart mevcuttur.

BM Zorla Kaybedilen Kişilerin Korunmasına dair Sözleşme'nin 1. maddesi şu şekildedir:

BM Zorla Kaybedilen Kişilerin Korunmasına dair Sözleşme
Madde 1

1. Hiç kimse gözaltında kayba maruz bırakılamaz.
2. Fiili savaş durumu, savaş tehdidi, ülke içinde siyasal istikrarsızlık veya başka herhangi bir kamusal acil durum dâhil olmak üzere, hangi istisnai koşullar söz konusu olursa olsun, bunlar gözaltında kayıp olayları için gerekçe olarak ileri sürülemez.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 9. maddesi "*Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez*" demektir. Benzer şekilde BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 9. maddesi ve AİHS'in 5. maddesi kişinin özgürlüğünü ve güvenliğini garanti altına almaktadır.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Madde 9 - Özgürlük ve güvenlik hakkı

1. Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukuken öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.
2. Gözaltına alınan bir kimse, gözaltına alınma sebepleri hakkında gözaltına alındığı sırada ve kendisine isnat edilen suçlar konusunda derhal bilgilendirilir.
3. Cezai bir fiilden ötürü gözaltına alınan veya tutulan bir kimse derhal bir yargıç veya hukuken yargılama yetkisine sahip diğer bir görevli önüne çıkarılır ve bu kimse makul bir sürede yargılanma veya salıverilme hakkına sahiptir. Yargılanan bir kimsenin tutuklanması genel bir kural olamaz, yargılamanın her aşamasında tutuklunun salıverilmesine karar verilebilir; salıverilme bu kimsenin duruşmaya gelmesini sağlamak ve mahkum edilmesi halinde hükmün infazını temin etmek için teminata bağlanabilir.

4. Gözaltına alınarak veya tutularak özgürlüğünden yoksun bırakılan bir kimse, tutulmasının hukukiliği hakkında hemen karar verebilecek ve eğer tutulması hukuki değilse salıverilmesine hükmedebilecek bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Hukuka aykırı olarak gözaltına alınmaktan veya tutulmaktan mağdur olan bir kimse icrası mümkün bir tazminat hakkına sahiptir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 5- Özgürlük ve güvenlik hakkı

1. Herkesin özgürlüğe ve kişi güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve kanunda belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

a. Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkum edilmesi üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi;

b. Bir mahkeme tarafından kanuna uygun olarak verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya kanunun koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için gözaltına alınması veya tutuklanması;

c. Bir suç işlendiği şüphesi altında olan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul sebeplerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere gözaltına alınması ve tutuklanması;

d. Bir küçüğün gözetim altında eğitilmesi veya gözaltında tutulması konusunda karar verecek olan yetkili merci önüne çıkarılmasını sağlamak üzere, kanuna uygun olarak verilmiş bir karar gereğince alıkonulması;

e. Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastasının, bir alkoliğin, uyuşturucu maddelere bağımlı bir kimsenin veya yersiz yurtsuz kişilerin kanuna uygun olarak gözaltına alınması;

f. Bir kimsenin ülkeye usulüne uygun olmayarak girmekten alıkonulması veya hakkında sınır dışı etme ya da geri verme işleminin yürütülmesinde olması nedeniyle usulüne uygun olarak gözaltına alınması ve tutuklanması.

2. Tutuklanan her kişiye, tutuklanmasını gerekli kılan sebepler ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamalar en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.

İnsan hakları savunucuları açısından “adil yargılanma hakkı” da oldukça önemlidir. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 10. maddesi “Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır” demektedir.

Adil yargılanma hakkı BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve AİHS tarafından da garanti altına alınmıştır.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Madde 14 - Adil yargılanma hakkı

1. Herkes mahkemeler ve yargı yerleri önünde eşittir. Herkes, hakkındaki bir suç isnadının veya hak ve yükümlülükleri ilgili bir hukuki uyuşmazlığın karara bağlanmasında, hukuken kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından adil ve aleni olarak yargılanma hakkına sahiptir. Davayı izleyenler ve basın mensupları, demokratik bir toplumdaki genel ahlak, kamu düzeni (order public) veya ulusal güvenlik nedeniyle veya tarafların özel yaşamlarının menfaatinin gerektirmesi halinde veya mahkemenin görüşüne göre aleniliğin adaletin gerçekleşmesine zarar vereceği özel şartların kesinlikle gerektirdiği ölçüde, duruşmalardan tamamen veya kısmen çıkarılabilir; ancak bir ceza davasında veya hukuk davasında verilen hüküm, gençlerin menfaati veya aile uyuşmazlıkları veya çocuğun velayeti ile ilgili davalar aksini gerektirmedikçe aleni olarak tefhim edilir.

2. Hakkında bir suç isnadı bulunan bir kimse, hukuka göre suçluluğu kanıtlanıncaya kadar masum sayılma hakkına sahiptir.

3. Hakkında bir suç isnadı bulunan bir kimsenin bu isnadın karara bağlanmasında, tam bir eşitlik içinde asgari şu haklara sahiptir:

a) Hakkındaki suç isnadının niteliği ve nedenleri konusunda ayrıntılı bir şekilde ve anlayabileceği bir dilde derhal bilgilendirilme;

b) Savunmasını hazırlamak ve kendi seçtiği avukatla görüşmek için yeterli zamana ve kolaylıklara sahip olma;

c) Sebepsiz yere gecikmeden yargılanma;

d) Duruşmalarda hazır bulundurulma ve kendisini bizzat veya kendi seçeceği bir avukat aracılığıyla savunma; eğer avukatı bulunmuyorsa sahip olduğu haklar konusunda bilgilendirilme; adaletin yararı gerektirdiği her durumda kendisine bir avukat tayin edilme ve eğer avukata ödeme yapabilecek yeterli imkânı yoksa ücretsiz olarak avukat tayin edilme;

e) Aleyhindeki tanıkları sorguya çekme veya çektirme ve lehindeki tanıkların mahkemeye çıkmalarını ve aleyhindeki tanıklarla aynı koşullarda sorguya çekilmelerini sağlama;

f) Mahkemede konuşulan dili anlamıyor veya konuşamıyorsa, bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma;

g) Kendisini suçlandırıcı tanıklık yapmaya veya bir suçu itirafa zorlanmama.

4. Küçüklerin yargılanmasında küçüklerin yaşlarını ve rehabilitasyonlarını iletme gereğini göz önünde tutacak bir yargılama usulü izlenir.

5. Bir suçtan ötürü mahkûm olan bir kimse, mahkumiyetinin ve aldığı cezanın daha yüksek bir yargı yeri tarafından hukuka göre incelenmesini isteme hakkına sahiptir.

6. Bir kimse bir suçtan ötürü nihai bir kararla mahkum olduğunda ve bu mahkumiyeti adli hata bulunduğu gerekçesiyle bozulduğunda veya kendisi bağışlandığında, eğer mahkumiyet kararının verildiği tarihte bilinmeyen olayların ortaya çıkarılmamış olmasının nedenleri kısmen veya tamamen kendisine yüklenebileceği kanıtlanmadıkça, bu tür mahkumiyetin sonucu olarak ceza çeken bir kimseye hukuka uygun olarak tazminat ödenir.

7. Bir ülkenin hukukuna ve ceza yargılama usulüne uygun olarak daha önce kesin biçimde mahkûm olan veya beraat eden bir kimse aynı suçtan ötürü ikinci kez yargılanamaz ve cezalandırılmaz.

Tüm bu temel haklara ek olarak BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 11. maddesi, BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 15. maddesi ve AİHS'in 7. maddesi "*kanunsuz ceza olmaz*" ilkesini garanti altına almaktadır. Kanunsuz ceza olmaz ilkesi hiçbir koşulda askıya alınamayacak olan haklar kategorisinde yer alır.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Madde 11

1. Kendisine bir suç yüklenen herkes, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı açık bir yargılama sonunda, yasaya göre suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır.

2. Hiç kimse işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmayan herhangi bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Madde 15 - Kanunsuz ceza olmaz ilkesi

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir fiil veya ihmalden ötürü suçlu bulunamaz. Hiç kimseye işlendiği zaman verilebilecek cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Suçun işlenmesinden sonra, bir suça daha hafif bir ceza öngören bir yasa değişikliği yapıldığı takdirde, fail yapılan bu değişiklikten yararlanır.

2. Bu maddedeki hiçbir hüküm, işlendiği zaman uluslar topluluğu tarafından tanınan hukukun genel ilkelerine göre suç sayılan bir fiil veya ihmalden ötürü bir kimsenin yargılanıp cezalandırılmasına engel oluşturmaz.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 7 - Kanunsuz ceza olmaz ilkesi

Hiç kimse işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre bir suç sayılmayan bir fiil veya ihmalden dolayı mahkum edilemez. Yine hiç kimseye, suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir fiil veya ihmalden suçlanan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

Yukarıda sıraladığımız hakların korunmasında hukukçuların rolü çok büyüktür. 27 Ağustos - 7 Eylül 1990 tarihleri arasında Havana'da toplanan Suçların Önlenmesi ve Suçluların Islahı üzerine Sekizinci Birleşmiş Milletler Konferansı'nda kabul edilen "BM Avukatların Rolüne dair Temel Prensipler (Havana Kuralları)" şunları söylemektedir:

BM Avukatların Rolüne dair Temel Prensipler

Avukatlık Faaliyetinin Güvenceleri

Madde 16: Hükümetler avukatların a) hiçbir baskı, engelleme, taciz veya yolsuz bir müdahaleyle karşılaşmadan her türlü mesleki faaliyeti yerine getirmelerini; b) yurt içinde ve yurt dışında serbestçe seyahat etmelerini ve müvekkilleriyle görüşebilmelerini ve c) kabul görmüş mesleki ahlak kurallarına, görevlerine, standartlarına uygun faaliyette buldukları için kovuşturma veya idari, ekonomik veya başka tür yaptırımla sıkıntı çekmemelerini veya tehditle karşılaşmalarını sağlar.

(...)

Madde 20: Avukatlar, bir mahkeme, yargı yeri veya hukuki ya da idari bir makam önünde mesleki nedenlerle buldukları sırada veya konuyla ilgili yazılı veya sözlü taleplerinde yaptıkları beyanlardan ötürü hukuki ve cezai muafiyetten yararlanır.

İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü

Madde 23: Avukatlar, diğer vatandaşlar gibi ifade, inanç, örgütlenme ve toplanma özgürlüğüne sahiptir. Avukatlar özellikle, hukukla, adalet sistemiyle ve insan haklarının geliştirilmesi ve korunması ile ilgili konularda kamusal tartışmalara katılma ve yasal faaliyetleri veya yasal bir örgüte mensup olmaları nedeniyle mesleki kısıtlamalara maruz kalmaksızın, yerel, ulusal veya uluslararası örgütler kurma veya bunlara mensup olma ve bunların toplantılarına katılma hakkına sahiptir. Avukatlar bu hakları kullanırlarken, her zaman hukuka ve hukuk mesleğinin kabul görmüş standartlarına ve mesleki ahlak kurallarına uygun davranırlar.

AİHM, Elçi ve diğerleri v. Türkiye kararında şunları söylemektedir:

“Mahkeme, adaletin hüküm sürmesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanabilmesi için avukatlık mesleğinin önemli rolüne vurgu yapmaktadır. Avukatların hiçbir engellemeye maruz kalmadan mesleklerini icra etme özgürlükleri, demokratik toplumun önemli bir parçası olup Sözleşme’nin özellikle adil yargılanma ve kişi güvenliği haklarıyla beraber diğer düzenlemelerinin de etkin bir şekilde uygulanmaları için önemlidir. Bu meslek mensuplarına karşı yapılacak baskı veya tacizler, Sözleşme sisteminin özüne yapılmış saldırılardır. Bu yüzden, her ne şekilde olursa olsun baskı iddiaları ama özellikle avukatların geniş ölçekli tutuklanmaları ve gözaltına alınmaları ve bürolarının aranmaları, Mahkeme tarafından oldukça sıkı bir incelemeye tutulacaktır.”⁹¹

27 Ağustos - 7 Eylül 1990 tarihleri arasında Havana’da toplanan Suçların Önlenmesi ve Suçların Islahı üzerine Sekizinci Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından kabul edilen “BM Savcılarının Rolüne dair Temel İlkeler” de şunlar söylenmektedir.

1. Savcılar, gerekli eğitimi ve nitelikleri kazanmış, dürüst ve ehliyetli kişiler arasından seçilir.
2. Devletler aşağıdaki şartları sağlar:
  - a) Savcılarının göreve seçilmelerindeki ölçüler, tarafsızlığa ve önyargıya dayanan atamalara ve bir kimseye ırk, renk, cinsiyet, dil, din,

⁹¹ AİHM Kararı, Elçi ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No: 23145/93 ve 25091/94, Strasbourg, 13 Kasım 2003, para. 669.

siyasal veya başka bir fikir, ulusal, toplumsal veya etnik köken, milliyet, doğum, ekonomik veya başka bir statü gibi nedenlerle ayrımcılık yapılmasına karşı güvenceler içerir. Savcılık görevi için adaylardan o ülkenin vatandaşı olmasının istenmesi ayrımcılık yapma olarak kabul edilemez.

b) Savcılara, görev yaptıkları makamın gerektirdiği idealler ve ahlaki ödevler ile anayasa ve yasalarda sanıkların ve mağdurların haklarını korumak için getirilen hükümler ve ulusal ve uluslararası hukuk tarafından tanınmış insan hakları ve temel özgürlükler konusunda gerekli eğitim ve öğretim verilir.

8. Savcılar, diğer vatandaşlar gibi, ifade, inanç, örgütlenme ve toplanma özgürlüğüne sahiptir. Savcılar özellikle hukukla, adalet sistemiyle ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili kamusal tartışmalara katılma ve hukuka uygun faaliyetleri ve yasal örgütlere üyelikleri nedeniyle mesleki açıdan hiçbir dezavantajlı duruma girmeksizin yerel, ulusal veya uluslararası örgütlere üye olma ve toplantılarına katılma hakkına sahiptir. Savcılar, bu haklarını kullanırken, daima hukuka ve meslek ahlakının tanınmış prensiplerine uygun davranırlar.

9. Savcılar menfaatlerine sahip çıkmak, mesleki eğitimlerini yükseltmek ve kendi statülerini korumak için, mesleki dernekler veya diğer örgütler kurma ve bunlara üye olmakta serbesttirler.

15. Savcılar, kamu görevlileri tarafından işlenen suçları, özellikle, rüşvet, yetki suiistimali, ağır insan hakları ihlali ile uluslararası hukuk tarafından tanınan diğer suçların kovuşturulmasına ve kanunen yetkili kılınmaları veya ülkedeki uygulamalara uygun olması halinde bu suçların soruşturulmasına yeterli özeni gösterirler.

16. Savcılar işkence, zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza gibi ağır insan hakları ihlali oluşturan hukuka aykırı yollara başvuru olarak veya başka bir biçimde insan hakları ihlal edilerek elde edildiğini bildikleri veya bu yollarla elde edildiğine makul sebeplere dayanarak inandıkları delilleri, bu yollara başvuranlara karşı kullanmanın dışında, başka hiçbir biçimde kullanamazlar; bu durumdan mahkemeyi haberdar ederler ve bu yolların kullanılmasından sorumlu olanların adalet huzuruna çıkarılmalarını sağlamak için gerekli tüm işlemleri yaparlar.

26 Ağustos - 6 Eylül 1985 tarihleri arasında Milano'da toplanan Suçların Önlemesi ve Suçluların Islahı üzerine Yedinci Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından kabul edilen ve Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1985 tarihli ve 40/32 sayılı ile 13 Aralık 1985 tarihli ve 40/146 sayılı kararlarıyla onaylanan "BM

Yargı Bağımsızlığına dair Temel Prensipler" e göre:

6. Yargı bağımsızlığı prensibi, yargılama organının davaları adil bir biçimde görmesini ve tarafların haklarına saygı gösterilmesini gerektirir ve yargılama organına bu imkanı verir.

7. Yargı organlarının görevlerini gereği gibi yapmalarını mümkün kılmak için yeterli kaynakları ayırmak, her üye devletin görevidir.

8. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne uygun olarak, diğer vatandaşlara olduğu gibi yargı organı mensuplarına da ifade, inanç, örgütlenme ve toplanma hakkı tanınır; ancak yargıçlar bu haklarını kullanırken, her zaman görevlerinin itibarını ve yargının tarafsızlığını ve bağımsızlığını koruyacak tarzda hareket ederler.

9. Yargıçlar, kendi menfaatlerini savunmak, mesleki eğitimlerini geliştirmek ve yargı bağımsızlığını korumak için yargıçlardan oluşan örgütler kurabilir, bu örgütlere ve diğer kuruluşlara üye olabilirler.

Tüm bunlara ek olarak insan hakları savunucuları açısından insan hakları ombudsmanlarının ve ulusal insan hakları kurumlarının önemi büyüktür. Ancak bu kurumların insan haklarının korunması konusunda hükümetler için birer vitrin değil, uluslararası düzeyde belirlenmiş ilkeler doğrultusunda hareket etmeleri son derece önemlidir. Bu ilkelerden bağımsızlık, özerk bir bütçeye sahip olma ve insan hakları örgütleriyle işbirliği, insan hakları savunucuları açısından oldukça önemlidir. Bu konuda Birleşmiş Milletler'in "*Paris İlkeleri*"⁹² oldukça yol gösterici niteliktedir. Ayrıca Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın da bu konuda oldukça önemli çalışmaları bulunmaktadır⁹³.

⁹² *BM Paris İlkeleri*, Metnin Türkçe çevirisi Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi'nden, öğretim elemanları Yrd. Doç. Dr. Kerem ALTI-PARMAK ve Arş. Gör. Hasan Sayım VURAL tarafından yapılmıştır, Ankara, <http://ihm.politics.ankara.edu.tr/Metinler/Paris%20Ilkeleri.pdf> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 10.05.2008. Ayrıca bkz. *Ulusal İnsan Hakları Kurumları - Uluslararası Af Örgütü'nün İnsan Haklarının Etkin Korunması ve Teşviki için Önerileri*, AI Index: IOR 40/007/2001 <http://www.amnesty-turkiye.org/v1601200502.si> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 10.05.2008.

⁹³ *Co-operation with National Human Rights Structures*, Council of Europe, Comissioner for Human Rights, http://www.coe.int/t/commissioner/activities/themes/nhrs_en.asp web sitesinde mevcuttur, *Human rights defenders and NHRIs*, Office for Democratic Institutions and Human Rights, <http://www.osce.org/odihr/27867.html> web sitesinde mevcuttur.

C) Ulusal Mevzuat ve İnsan Hakları Savunucuları

Türkiye, BM İkiz Sözleşmeleri ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dâhil olmak üzere uluslararası düzeyde pek çok insan hakları sözleşmesi onaylamış ve uygulayacağına söz vermiştir. Ayrıca T.C. Anayasası'nın 90. maddesi şu şekildedir:

D. Milletlerarası Andlaşmaları Uygun Bulma

Madde 90 - (...)

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

İnsan haklarının özellikle de adli merciler önünde savunulup korunmasında insan hakları hukukçularının ve avukatlarının büyük bir önemi vardır. 02.05.2001'de değişikliğe uğramış olan haliyle Avukatlık Kanunu'nun 57. maddesi şu şekildedir:

Avukata Karşı İşlenen Suçlar

Madde 57 - Görev sırasında veya yaptığı görevden dolayı avukata karşı işlenen suçlar hakkında, bu suçların hâkimlere karşı işlenmesine ilişkin hükümler uygulanır.

Avukatlık Kanunu'nun 76. maddesi ise şu şekildedir:

Baroların Kuruluş ve Nitelikleri

Madde 76 - (Değişik: 02.05.2001 - 4667/46. mad.) Barolar; avukatlık mesleğini geliştirmek, meslek mensuplarının birbirleri ve iş sahipleri ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni sağlamak; meslek düzenini, ahlakını, saygınlığını, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını savunmak ve korumak, avukatların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tüm çalışmalarını yürüten, tüzel kişiliği bulunan, çalışmalarını demokratik ilkelere göre sürdüren kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır.

(Değişik: (18.06.1997 - 4276/3. mad.) Barolar, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamazlar.

(Değişik: 02.05.2001 - 4667/46. mad.) Protokolde barolar, İl Cumhuriyet Başsavcısının yanında yer alır.

Avukatlık Kanunu'nun 58. ve 59. maddeleri avukatlara yaptıkları görevlerden dolayı bir koruma sağlamaktadır:

Soruşturmaya Yetkili Cumhuriyet Savcısı

Madde 58 - (Değişik fıkra: 02.05.2001 – 4667/37. md.) Avukatların avukatlık veya Türkiye Barolar Birliği ya da baroların organlarındaki görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma, Adalet Bakanlığı'nun vereceği izin üzerine, suçun işlendiği yer Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır. Avukat yazıhaneleri ve konutları ancak mahkeme kararı ile ve kararda belirtilen olayla ilgili olarak Cumhuriyet savcısı denetiminde ve baro temsilcisinin katılımı ile aranabilir. Ağır cezayı gerektiren suçüstü halleri dışında avukatın üzeri aranamaz.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun duruşmanın inzibatına ilişkin hükümleri saklıdır. Şu kadar ki, bu hükümlere göre avukatlar tutuklanamayacağı gibi, haklarında hafif hapis veya hafif para cezası da verilemez.

Kovuşturma İzni, Son Soruşturmanın Açılması Kararı ve Duruşmanın Yapılacağı Mahkeme

Madde 59 – 58 inci maddeye göre yapılan soruşturmaya ait dosya Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'ne tevdi olunur. İnceleme sonunda kovuşturma yapılması gerekli görüldüğü takdirde dosya, suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesine en yakın bulunan ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet savcılığına gönderilir.

Cumhuriyet savcısı beş gün içinde, iddianamesini düzenleyerek dosyayı son soruşturmanın açılmasına veya açılmasına yer olmadığına karar verilmek üzere ağır ceza mahkemesine verir.

İddianamenin bir örneği, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun hükümleri uyarınca, hakkında kovuşturma yapılan avukata tebliğ olunur. Bu tebliğ üzerine avukat, kanunda yazılı süre içinde bazı delillerin toplanmasını ister veya kabule değer bir istemde bulunursa nazara alınır, gerekirse soruşturma başkan tarafından derinleştirilir.

Haklarında son soruşturmanın açılmasına karar verilen avukatların duruşmaları, suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesinde yapılır. (Ek cümle: 02.05.2001 – 4667/38. md.) Durum avukatın kayıtlı olduğu baroya bildirilir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un konuyla ilgili 59. maddesi hükümlülerin *avukat ve noterle görüşme hakkını* düzenlemektedir:

“(...)

(2) Avukat ve noter ile görüşme, meslek kimliklerinin ibrazı üzerine, tatil günleri dışında ve çalışma saatleri içinde, bu iş için ayrılan görüşme yerlerinde, konuşulanların duyulamayacağı, ancak güvenlik nedeniyle görülebileceği bir biçimde yapılır.

(...)

(4) (Değişik: 25.5.2005-5351/5 md.) Avukatların savunmaya ilişkin belgeleri, dosyaları ve müvekkilleri ile yaptıkları konuşmaların kayıtları incelemeye tâbi tutulamaz. Ancak, 5237 sayılı Kanun'un 220 nci, İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü ve Beşinci Bölümlerinde yer alan suçlardan mahkûm olan hükümlülerin avukatları ile ilişkisi; konusu suç teşkil eden fiilleri işlediğine, infaz kurumunun güvenliğini tehlikeye düşürdüğüne, terör örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının örgütsel amaçlı haberleşmelerine aracılık ettiğine ilişkin bulgu veya belge elde edilmesi halinde, Cumhuriyet Başsavcılığının istemi ve infaz hâkiminin kararıyla, bir görevli görüşmede hazır bulundurulabileceği gibi bu kişilerin avukatlarına verdiği veya avukatlarınca bu kişilere verilen belgeler infaz hâkimince incelenebilir. İnfaz hâkimi belgenin kısmen veya tamamen verilmesine veya verilmemesine karar verir. Bu karara karşı ilgililer, 4675 sayılı Kanun'a göre itiraz edebilirler.

(...)”

İnsan haklarının savunulup korunmasında avukatlar kadar doktorların da rolü büyüktür. Türkiye’de Türk Tabipler Birliği’nin bu konuda oldukça önemli çalışmaları bulunmaktadır. Türk Tabipler Birliği’nin 47. Büyük Kongresi’nde (10-11 Ekim 1998) kabul edilen “*Hekimlik Meslek Etik Kuralları*”nın Beşinci Bölümü insan haklarına ayrılmıştır:

BEŞİNCİ BÖLÜM

(Hekim ve İnsan Hakları)

Uluslararası Sözleşmelere Uyma Zorunluluğu

Madde 33 - Her hekim, başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olmak üzere tüm insan hakları belgelerine ve hekimlikle ilgili ortak kurallara uymakla yükümlüdür.

İşkenceye Yardım Yasağı

Madde 34 - Hekim, tıbbi bilgi ve becerisiyle, işkence ve benzeri uygulamalara katılamaz, yardımcı olamaz, gerçeğe aykırı rapor düzenleyemez. İşkence iddiası olan olgularla karşılaşan hekim, mesleki bilgi ve becerilerini gerçeğin ortaya çıkarılması için kullanır.

Tutuklu ve Hükümlülere Verilecek Tıbbi Yardım

Madde 35 - Tutuklu ve hükümlülerin muayenesi de öteki hastalarinki gibi, kişilik haklarına saygılı, hekimlik sanatını uygulamaya elverişli koşullarda yapılır ve onların gizlilik hakları korunur. Hekimin, bu koşulların sağlanması için ilgililerden istekte bulunma hakkı ve sorumluluğu vardır. Muayene sonucu düzenlenecek belge veya raporlarda hekimin adı, soyadı, diploma numarası ve imzası mutlaka bulunur. Belge ve raporun bir örneği kişiye verilir. Belge ve rapor basık altında yazılmış ise, hekim bu durumu en kısa zamanda meslek örgütüne bildirir.

Tutuklu ve Hükümlülerin Tıbbi Yardımı Reddetmesi

Madde 36 - Hekim, muayene ve tedavi olanaklarını bilinçli olarak reddeden tutuklu ve hükümlülere bu davranışlarının sonuçlarının neler olabileceğini açıklar. Zorla muayene ve tedavi yolunu deneyemez, öneremez.

Ölüm Cezasına Etkin Katılım Yasağı

Madde 37 - Hekim, hiçbir zaman ölüm cezasının infazında bulunmaz, infaza yardımcı olamaz, ölüm cezası uygulamasında tıbbi hizmet veremez.

Olağanüstü Durumlar ve Savaş

Madde 38 - Hekim, olağanüstü durumlar ve savaşta, evrensel nitelikteki tıbbi etik kurallarını yansızlıkla uygular. Hasta ve yaralı sayısının çokluğu nedeniyle, herkese gerekli tıbbi yardımın verilemediği koşullarda, hekim, tedavi olasılığı yüksek olan ağır olgulara öncelik verir.

Cinsel İlişki Muayeneleri

Madde 39 - Hekim, savcılıklar ve mahkemeler dışında kalan kişi ve kurumlardan gelen cinsel ilişki muayene istemlerini dikkate alamaz. Hekim ilgilinin veya ilgili reşit değilse, veli veya vasisinin aydınlatılmış onamı olmadıkça cinsel ilişki muayenesi yapamaz.

4-5 Nisan 2008 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen "Türk Tabipleri Birliği Etik Bildirgeler Çalıştayı"nda kabul edilen Türk Tabipleri Birliği Etik Bildirgeler Çalıştayı Sonuç Raporları'nda⁹⁴ insan haklarıyla ilgili olarak şunlar söylenmektedir:

⁹⁴ *Türk Tabipleri Birliği Etik Bildirgeler Çalıştayı Sonuç Raporları*, Türk Tabipleri Birliği Yayınları Birinci Baskı, Haziran 2008, Ankara s. 7-10, http://www.ttb.org.tr/kutuphane/etik_bildirgeler.pdf web sitesinde mevcuttur. Son erişim 01.09.2008.

Her hekim başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olmak üzere tüm insan hakları belgelerine ve hekimlikle ilgili ortak kurallara uymakla yükümlüdür. Hekimler, insan haklarının bütünselliğini ve bölünmezliğini kabul ederler. Tüm mesleki uygulamalarında yaşamın kutsallığından yola çıkarak insan haklarını temel alırlar.

Herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin ve toplumsal cinsiyet eşitliği göz önüne alınarak bütün haklardan ve özgürlüklerden yararlanması gerektiğini kabul eder. Var olan eşitsizliklerin ortadan giderilmesini önceler. İnsan hakları evrenseldir ve tüm insanların eşit olduğu durumlar üzerinden haklar tanımlanmıştır. Ancak bazı grupların ayrıca gözetilmesi de gerekmektedir: yaşlılar, yoksullar, çocuklar, engelliler, tutuklu ve hükümlüler, işkence görenler, açlık grevi yapanlar, gözetim altındakiler, sığınmacı ve mülteciler, göçmenler, eşcinseller, seks işçileri, insan ticareti mağdurları...

İnsan haklarının korunması ve sürdürülmesinde özel bir konuma sahiptir ve genellikle insan hakları ihlallerinin ilk tanıklarıdır. Bu nedenle, tıbbi bakım sorumluluklarının gereği olarak ilk tanığı oldukları insan hakları ihlallerini kayıt altına alması gerektiğini ve tıbbi bakım vermekle yükümlü olduğunu bilir.

D) Demokratikleşme ve İnsan Hakları Savunucuları

Demokrasi ve insan hakları, gerek insan hakları örgütleri ve savunucuları tarafından gerekse batılı devletlerin dış politikalarında gittikçe artan oranda birbiriyle ilişkilendirilen iki kavramdır⁹⁵. Demokrasi ve insan hakları tarih boyunca birbirinden bağımsız iki fenomen olarak görülmüştür. Hükümetlerin oluşumu işleyişiyle ilgili bir konu olarak görülen demokrasi ile bireysel haklar ve bu hakların korunmasıyla ilgili bir konu olarak görülen insan hakları, siyasal alanın farklı bölgelerinde yer alan iki kavram olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, demokrasiden söz edildiğinde akla ilk gelen, serbest seçimler, çok partililik ve kuvvetler ayrılığı gibi kurumsal düzenlemelerdir. Bunlar, esasen anayasal düzenle ve siyasal iktidarla ilişkili konulardır. İnsan hakları ise, hareket noktası olarak bireyi kabul eder ve bireylere insanca bir yaşam sürmeleri için gerekli asgari şartların sağlanmasını amaçlar. Ayrıca, kavramın merkezinde yer alan "insan" unsurunun bir sonucu olarak, bu haklar genellikle evrensel ölçekte tanımlanmaktadır ve uluslararası düzenlemelere konu olmaktadır. Oysa hükümet şeklini konu alan anayasal düzenlemeler geleneksel olarak egemenliğin kullanımıyla ilişkilendirildiği için devletlerin iç meselesi olarak görülmektedir. Bu ayrımı keskinleştiren bir başka etken de akademik dünyadaki işbölümü ve uzmanlaşma olmuştur. Akademik işbölümü sonucu, demokrasi siyaset bilimi tarafından, insan hakları ise hukuk bilimi tarafından incelenmektedir. En azından Anglo-Sakson dünyasında, bu iki disiplin arasında çok zayıf bir ilişki olduğu bilinmektedir⁹⁶.

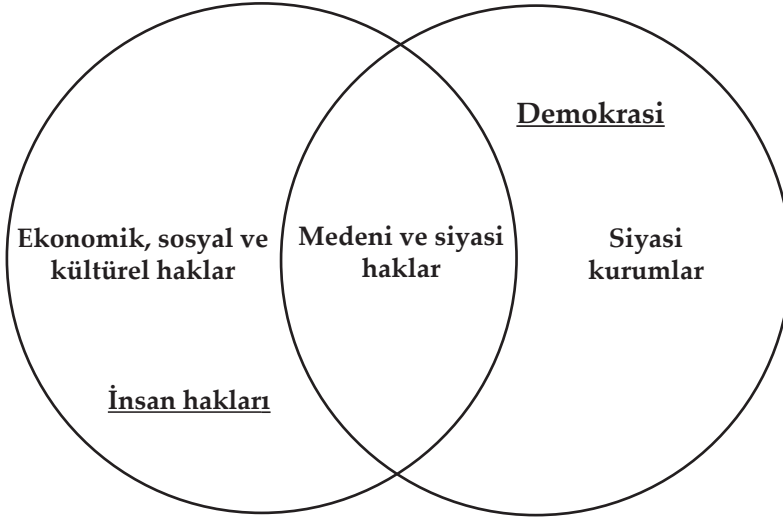
Demokrasi ve insan hakları arasındaki bu ayrım bir dönem için anlaşılabilir olsa da bundan böyle bu ayrımı savunmak mümkün görünmemektedir. Komünist rejimlerin halk hareketleri sonucu yıkılması, demokrasinin sadece belli ülkelere mahsus bir hükümet şekli değil, insan hakları gibi evrensel bir kavram olduğunu ortaya koydu. Sağ eğilimli ya da sol eğilimli olsun, diktatörlükle yönetilen ülkelerdeki siyasal sistemin, o ülkedeki insan hakları standardı açısından çok büyük önem taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla demokrasinin ve insan haklarını birbirine sıkı sıkıya bağlı iki kavram olduğu artık genel kabul görmektedir⁹⁷.

⁹⁵ *Demokrasi ve İnsan Hakları*, David Beetham, Çev. Bilal Canatan, Liberte Yayınları 126, Ankara, s. 133.

⁹⁶ A.g.e. s. 134.

⁹⁷ A.g.e. s. 134.

Demokrasi ve insan haklarının ilişkisi⁹⁸:

Nitekim Avrupa Konseyi tarafından 13–15 Haziran 2007 tarihlerinde düzenlenen Demokrasinin Geleceği Forumu'nun üçüncü oturumunun konusu demokrasi ve insan haklarının birbirine bağlılığıdır. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Terry Davis tarafından yapılan konuşmada⁹⁹ şunlar söylenmiştir:

Aslında, korunması ve genişletilmesi için Avrupa Konseyi'nin kurulduğu bu iki değer, sadece birbirine bağlı olmayıp, aynı zamanda birbirlerinin ayrılmaz parçalarıdır da.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin güvence altına aldığı somut haklara kısaca bir göz atmak, bu ifadeleri doğrular. 9., 10. ve 11. maddeler; düşünce, ifade, toplanma ve dernek kurma özgürlüklerini güvence altına almaktadır. Açıkçası bu haklar, demokrasi ile sadece alakalı olmayıp, aynı zamanda demokrasinin çok yaşamsal parçalarını da tanımlamaktadır. Sözleşme tarafından korunan diğer haklara saygı da demokratik sistemimizin işleyişine dolaylı veya dolaysız etkide bulunmaktadır.

Dolayısıyla ilk sonuç açık ve nettir. İnsan hakları olmadan demokrasi olamaz ve demokrasinin yokluğunda insan haklarından söz edilemez.

⁹⁸ A.g.e. s. 142.

⁹⁹ *Demokrasinin Geleceği Forumu*, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Terry Davis'in Konuşması, Çev: Orcun Ulusoy, *Stockholm, Sigtuna, İsveç*, 13 Haziran 2007, <http://www.rightsagenda.org/main.php?id=227> web sitesinde mevcuttur.

Avrupa Konseyi Demokrasinin Geleceği Forumu Genel Raportörlerin Sonuçları'na¹⁰⁰ göre:

13. İnsan haklarına saygı, demokrasi ve iyi yönetimden ayrılmaz. Forum, Parlamenter Meclis'in Nisan 2007'deki toplantıdaki senelik ilk tartışmasını Avrupa'da insan hakları ve demokrasinin durumu üzerine düzenlemesi girişimini memnuniyetle karşılamıştır ve bu vesileyle belirlenmiş olan kararların ve tavsiyelerin hem ulusal düzeyde hem de Avrupa'da etkili olmasını beklemektedir.

İnsan Hakları Savunucularına dair BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Hina Jilani göre, insan hakları savunucularının faaliyetleri demokratikleşme süreçlerine yönelik bir temel oluşturmaktadır. İnsan hakları savunucuları demokratikleşmeye katkıda bulunurlar. Demokrasi hukukun üstünlüğü ilkesi üzerinde yapılır. İnsan hakları savunucuları uluslararası insan hakları standartlarına uygun bir şekilde iç hukuk düzenlemelerinin yapılmasına katkıda bulunurlar. Siyasi ve medeni haklar, ekonomik sosyal ve kültürel hakların, cezasızlığın, ayrımcılığın ve yolsuzluğun önlenmesi, çevrenin korunması, seçimler, demokratik süreçlere tam katılım, kuvvetler ayrılığı ilkesi ve hükümetlerin hesap verilebilirliği, hukukun üstünlüğünün temin edilmesi, bağımsız bir yargının temini gibi demokratikleşme süreçlerinin pek çoğunda insan hakları savunucularının önemli katkıları söz konusudur. İnsan hakları savunucularının yaptıkları faaliyetler ve bu faaliyetlerin özgür bir şekilde, herhangi bir engelleme ve baskı olmadan gerçekleştirilmesi demokrasinin bir ölçüsü ve göstergesidir. Sonuç olarak insan hakları savunucuları demokratikleşme süreçlerinin temel bir parçası olarak işlev görürler¹⁰¹.

¹⁰⁰ *Demokrasinin Geleceği Forumu Genel Raportörlerin Sonuçları*, Çev: Gülden Gürsoy Avrupa Konseyi'nin Demokrasinin Geleceği Forumu, Stockholm / Sigtuna, İsveç 13–15 Haziran 2007 Ev Sahibi Sveriges Riksdag - İsveç Parlamentosu, İsveç Yerel Yetkililer ve Bölgeler Birliği, <http://www.rightsagenda.org/main.php?id=225> web sitesinde mevcuttur.

¹⁰¹ *Human Rights Defenders and Democratization*, paper presented to the Fifth International Conference of New or Restored Democracies, by Ms. Hina Jilani, Special Representative, of the United Nations Secretary General, on Human Rights Defenders, Ulaanbaatar, MONGOLIA, 10–12 September 2003, <http://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/democracy.htm> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 10.05.2008.

E) İnsan Hakları Savunucuları İçin Başvuru Mekanizmaları

İnsan haklarının korunup, yaygınlaştırılmasıyla ilgili olarak oldukça önemli ve etkili mekanizmalar geliştirilmiştir. Bu mekanizmaların bazıları bağlayıcı nitelikte olup hükümetlerarası örgütlerin çatısı altında faaliyet göstermektedirler. Bununla birlikte insan hakları savunucularıyla dayanışma göstermek ve insan hakları savunucularının desteklenerek korunmasını sağlamak amacıyla uluslararası düzeyde faaliyet gösteren insan hakları örgütlerinin de oluşturduğu özel izleme programları vardır. Bu örgütlerin bazıları Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi gibi hükümetlerarası örgütlerde danışmanlık statüsüne sahiptirler. Bu nedenle hükümetler üzerinde bir baskı oluşturmak bakımından oldukça önemli bir etkiye sahiptirler. Hükümetlerarası örgütler tarafından oluşturulan mekanizmalara kişiler bireysel başvuru yapabilirler. İnsan hakları örgütleri gölge raporlar sunarak hükümet politikalarını olumlu yönde etkilemek için baskı oluşturabilirler.

a) Hükümetlerarası Örgütler

1) Birleşmiş Milletler

İkinci Dünya Savaşı sona ererken, kazanan güçler daha fazla karmaşayı önleyecek ve daha iyi bir dünya kurulmasına yardım edecek bir dünya örgütü kurmaya karar verdiler. Bu yeni örgüt, 1945' te kurulan ve BM olarak bilinen Birleşmiş Milletler'di. BM'nin kurucuları örgütün esas üç amacını (1) uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak, (2) sosyal ve ekonomik gelişmeyi teşvik etmek ve (3) insan haklarını gözetmek olarak belirlediler. 1945'te aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 45 kurucu üye BM Şartı'nı imzaladı. BM resmen 24 Ekim 1945'te kuruldu. Şu an 192 üye devlet var¹⁰². BM insan haklarının korunmasıyla ilgili olarak anlaşma temelli ve tematik mekanizmalar olmak üzere iki farklı başvuru mekanizmasına sahiptir.

1.1) Anlaşma Temelli Mekanizmalar

BM kapsamındaki kabul edilmiş uluslararası insan hakları sözleşmelerine bağlı olarak, sözleşmelerin uygulanmasını izlemek ve bu konuda hükümetlere olumlu tavsiyelerde bulunmak için belli mekanizmalar oluşturulmuştur. Bu mekanizmalardan iki tanesinde bireysel başvuru yapılabilmesi için iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Söz konusu mekanizmalar BM İnsan Hakları Komitesi ve BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi'dir.

¹⁰² Daha fazla bilgi için bkz. United Nations, www.un.org web sitesinde mevcuttur.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (*The Human Rights Committee*): 1966 tarihli BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin ve ilgili ek protokollerinin uygulanmasını izlemekle sorumlu bağımsız uzmanlardan oluşmuş komitedir¹⁰³.

Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi (*The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women*): 1979 tarihli BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Sözleşmesi'nin ve ilgili ek protokolünün uygulanmasını izlemek sorumlu ve bağımsız uzmanlardan oluşmuş komitedir¹⁰⁴.

1.2) Tematik Mekanizmalar

Birleşmiş Milletler (BM) tematik mekanizmaları, dünyanın neresinde meydana gelirse gelsin, belirli insan hakları ihlallerinin incelenmesi amacıyla genellikle BM İnsan Hakları Komisyonu (Komisyon) tarafından atanan bir dizi özel raportörler, özel temsilciler, bağımsız uzmanlar ya da çalışma gruplarından oluşur. Yine Komisyon tarafından belirlenmekte olan ve belirli ülkelerde insan haklarının durumunu araştıran ulusal ülke mekanizmalarından ayırt edilebilmeleri için de söz konusu mekanizmalar "*tematik mekanizma*" olarak anılırlar¹⁰⁵. Tematik mekanizmalar çeşitli konulara ilişkin olabilir. İnsan hakları savunucularıyla ilgili olarak yukarıda bahsettiğimiz İnsan Hakları Savunucuları Özel Raportörü'nün haricinde aşağıdaki tematik mekanizmaların da oldukça önemli faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlar:

Yargısız ve Keyfi İnfazlarla Özel Raportörü: Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1982/35 sayılı kararı ile kurulmuştur. İnsan Hakları Komisyonu'nun¹⁰⁶ 2001/45 sayılı kararı ile yenilenmiştir. Görev ve çalışma alanları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

¹⁰³ Daha fazla bilgi için bkz. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <http://www.ohchr.org> web sitesinde mevcuttur.

¹⁰⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <http://www.ohchr.org> web sitesinde mevcuttur.

¹⁰⁵ *Birleşmiş Milletler Tematik Mekanizmaları; Çalışma ve Görev Alanlarına Genel Bir Bakış*; Amnesty International/Law Society; AI Index: IOR 40/20/00; Haziran 2000; İngiltere; S.1. Bu konuda ayrıca bkz. İnsan Hakları Şikâyetlerini BM Mekanizmalarına Götürme Kılavuzu, Kürt İnsan Hakları Projesi, Nisan 2004, <http://www.khrp.org/Turkish/TAKing%20Human%20Rights%20Complaints%20to%20UN%20Mechanism%20-%20Turkish20Version.pdf> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 10.05.2007.

¹⁰⁶ Şimdiki BM İnsan Hakları Konseyi.

- Adil olmayan yargılama sonucu idam cezası verilmesi; temyiz hakkının, af ya da cezanın hafifletilmesi hakkının çiğnenmesi;
- Ölüm tehdidinin ya da idam edilme korkusunun olması / devlet görevlilerinin, devlet ile işbirliği yapan ya da devletten himaye gören sivil milis gruplarının ya da birey veya grupların saldırısı nedeniyle ölüm;
- İşkence, ihmal, zor kullanımı ya da gözaltı yerlerindeki hayatî tehlike oluşturan koşullar nedeniyle gözaltında ölümlerin olması;
- Kolluk görevlileri ya da devletin emirlerine doğrudan veya dolaylı olarak uyararak hareket eden kişiler tarafından kesinlikle zorunlu ve ölçülü olma kriteri dışında şiddete başvurulması sonucu ölümler;
- Yaşam hakkının ihlâl edildiği iddialarını inceleme ve uygun tazminatları ödeme yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi için harekete geçme;
- Silahlı çatışma sırasında yaşam hakkının, özellikle de sivillerin yaşam hakkının ihlâli;
- Hayatlarının tehlikede olduğu bir ülkeyi terk eden kişilerin iltica arayışını ulusal sınırları kapatarak engelleme ve ayrıca kişilerin hayatlarının tehlikeye gireceği ülkelere gönderilmesi;
- Soykırım suçu.

Keyfî Gözaltı ile ilgili Çalışma Grubu: İnsan Hakları Komisyonu'nun 1991/42 sayılı kararı ile kurulmuştur. İnsan Hakları Komisyonu'nun 2000/36 sayılı kararı ile yenilenmiştir. Görev ve yetkileri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Keyfî olarak kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakılması ile ilgili davaları soruşturmak;
- Uzunca süre idarî gözaltında tutulan göçmen ve ilticacıların durumunu gözlemlemek;
- Gözaltı şartları ve mahpusların yasal konumu ile ilgili tatmin edici sonuçlar almak üzere gözaltı vb. yerleri (ilgili hükümetlerin daveti ile) ziyaret etmek.

Zorla ve İstemsiz Kayıplar ile ilgili Çalışma Grubu: İnsan Hakları Komisyonu'nun 20 (XXXVI) sayılı kararı ile 1980'de kurulmuştur. İnsan Hakları Komisyonu'nun 2001/46 sayılı kararı ile yenilenmiştir. Görev ve yetki alanları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

* Zorla yapılmış kayıplarla bağlantılı uluslararası standartlardan kaynaklanan yükümlülüklerle devletlerin uyup uymadığının izlenmesi,

* Bu Çalışma Grubu, zorla ya da istem dışı kaybolan kişilerle ilgili sorunları inceler ve kaybolan yakınlarının akıbetlerinin ve yerlerinin belirlenmesinde ailelere yardımcı olur.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkını Koruma ve Geliştirme ile ilgili Özel Raportör: Komisyon'un 1993/45 sayılı kararı ile kurulmuştur. İnsan Hakları Komisyonu'nun 2002/48 sayılı kararı ile yenilenmiştir. Görev ve yetki alanları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkını kullanma ya da bu hakkı geliştirme arayışında olan kişilere yönelik ayrımcılık, tehdit ya da şiddet kullanılması veya taciz edilmesi ile ilgili olarak rapor hazırlar ve önerilerde bulunur.

- İfade özgürlüğü hakkı şunları içerir: (i) herhangi bir konuda bilgi ve düşünce alışverişinde bulunmak, (ii) bunları bireyin kendi seçeceği herhangi bir basın-yayın aracı ile duyurması. İfade özgürlüğü sadece şu durumlarda sınırlandırılabilir: (i) Başkalarının haklarını ve itibarlarını korumak, (ii) ulusal güvenliği korumak, (iii) asayişini korumak, (iv) kamu sağlığını korumak, (v) kamu ahlakını korumak. Bu durumlarda bile sınırlamalar resmen yasalarla belirtilmeli ve bu konulardaki meşru amaçlarla orantılı olmalıdır.

- Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkını kullanma ya da bu hakkı geliştirme arayışında olan kişilerin gözaltına alınması, onlara yönelik ayrımcılık, tehdit ya da şiddet kullanılması veya onların tacize maruz kalması;

- Siyasi muhalefet partilerinin ve sendikacıların faaliyetleri;
- Basını hedef alan tutumlar;
- Yayıncılara ve diğer medya kurumlarında rol alan kişilere yönelik eylemler;
- İnsan hakları savunucularına yönelik eylemler;
- İfade özgürlüğü ile bağlantılı olarak kadınların insan hakları.

İşkence Özel Raportörü: İnsan Hakları Komisyonu'nun 1985/33 sayılı kararı ile kurulmuştur. İnsan Hakları Komisyonu'nun 2001/62 sayılı kararı ile yenilenmiştir. Görev ve yetki alanları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Hükümetlerden, uzman kurumlardan, hükümetlerarası kurumlardan, sivil toplum örgütlerinden güvenilir bilgiler toplamak;

- İşkenceye maruz kalan bireyler için hükümetlere acil çağrılar yapabilmek amacıyla fizikî ve psikolojik işkence davalarını incelemek.

Kadınlara Yönelik Şiddet, Bunun Nedenleri ve Sonuçları ile ilgili Özel Raportör: İnsan Hakları Komisyonu'nun 1994/45 sayılı kararı ile kurulmuştur. İnsan Hakları Komisyonu'nun 2000/45 sayılı kararı ile yenilenmiştir. Kadınlara yönelik şiddet konusunda bilgi alışverişinde bulunmak, kadınlara yönelik şiddetin neden ve sonuçları konusunda araştırmalar yapmak ve bireysel olayların ve genel olarak kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için alınacak uygun tedbirler konusunda önerilerde bulunmak için çalışmalar yürütmektedir.

2) Avrupa Konseyi

Türkiye'nin de üye olduğu Avrupa'nın siyasi kuruluşu olan Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler'den dört yıl sonra İkinci Dünya Harbi'nin yıkıntıları, barbarlıkları üzerinde 1949'da Londra'da kuruldu. Kurucu devletlerin, üyeleri arasında birlik sağlamak olan kurucu devletlerin siyasal iradesi "ortak ideal ve prensipleri koruyarak geliştirmek ve sosyal ve ekonomik gelişmeyi teşvik" (Statüsü'nün 1. maddesi) yolunda gayret sarf edilmesi üzerinde odaklanmıştır. Örgütün Statüsü, açık bir şekilde insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı temeline dayanmıştır. Eski doğu bloğu ülkelerinin de katılımıyla Avrupa Konseyi'nin bugün 45 üyesi ve yaklaşık 850 milyon nüfusu vardır¹⁰⁷. Avrupa Konseyi'nin de kendi içinde insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması için farklı mekanizmaları bulunmaktadır.

2.1) Başvuru Mekanizmaları

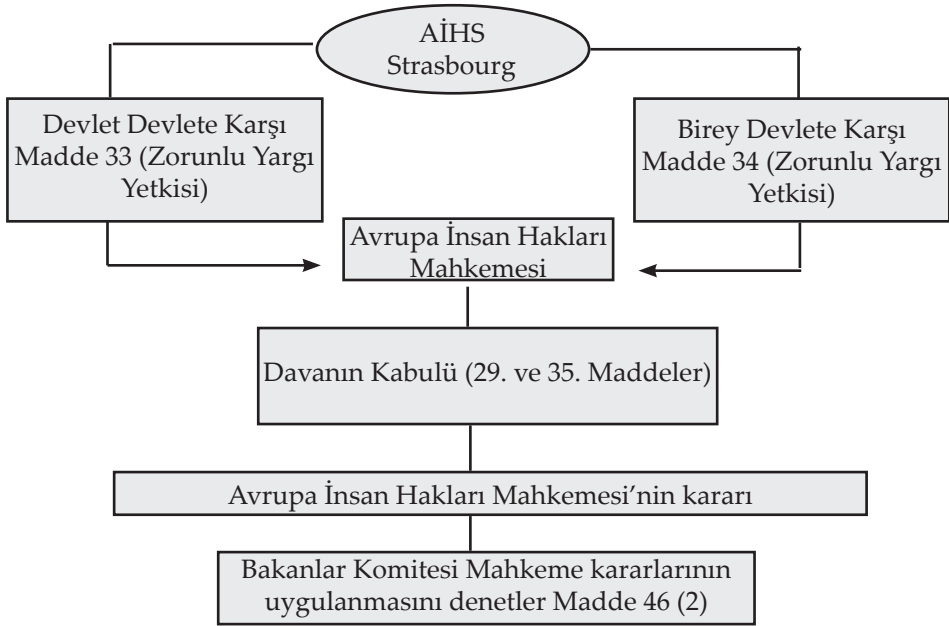
Avrupa Konseyi temel olarak iki farklı başvuru mekanizmasına sahiptir. Bunlardan ilki ve en önemlisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve diğeri de Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'dir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) uygulanmasına nezaret eden adli bir kuruluştur. Mahkeme kendi girişimi ile harekete geçemez; ancak bir bireyin (veya birey grubunun veya bir sivil kuruluşun) - bireysel başvuru- veya bir devletin - devletlerarası başvuru - başvurusu üzerine çalışır. Mahkeme Sözleşme'ye taraf devletlerin adli sistemlerinden ayrı olarak işlev görür. Bir temyiz mahkemesi olmayıp, dava edilen iç hukuk ve uygulamala-

¹⁰⁷ *Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması*, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, F-67075 Strasbourg Cedex, May 2000, s. 4, www.coe.int web sitesinde mevcuttur.

rı Sözleşme'ye uygunlukları bakımından yorumlar. İlgili devlet bakımından Sözleşme'nin ihlal edilip edilmediğini saptar. Devletler Mahkeme'nin kararına uymakla sorumludurlar. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 11 No'lu Protokol'ün 1 Kasım 1998'de yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa Konseyi'nin daimi bir organı olarak Strasbourg'da çalışmaktadır¹⁰⁸. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Türkiye hakkında verdiği ihlal kararları oldukça çeşitlilik göstermektedir. Türkiye AİHM¹⁰⁹'e bireysel başvuru hakkını ilk kez 1987'de tanımıştır. Türkiye 1987'den bugüne kadar, AİHM'in gördüğü davalar ve verdiği ihlal kararları bakımında ön sıralarda yer almıştır¹¹⁰. AİHM'e Türkiye'deki insan hakları savunucularının yaptığı başvurular da yer almaktadır ve ihlal kararlarıyla sonuçlanmıştır. AİHM'e başvuru için iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

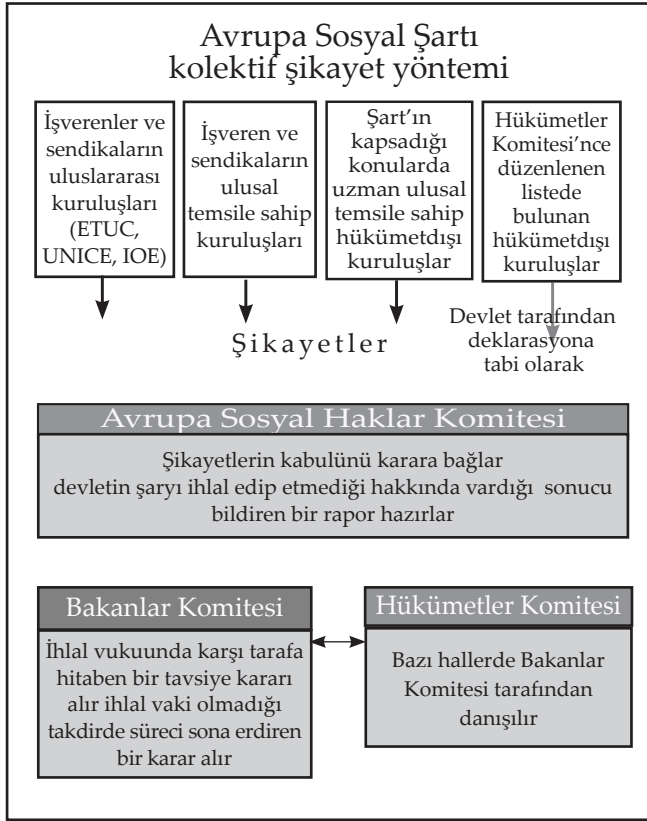

¹⁰⁸ Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, F-67075 Strasbourg Cedex, May 2000, s. 9; Ayrıca bkz. Avrupa Konseyi Türkiye, <http://www.avrupakonseyi.org.tr/> web sitesinde mevcuttur.

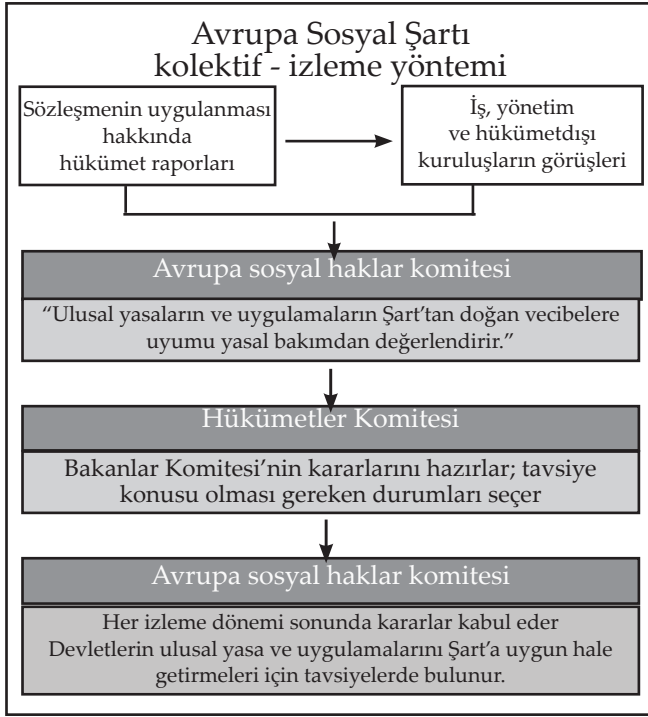
¹⁰⁹ 1987'deki adıyla Avrupa İnsan Hakları Komisyonu.

¹¹⁰ AİHM 2001 yılından beri yıllık raporlar yayınlamaktadır. Raporlar <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Reports/Annual+Reports/> web sitesinde mevcuttur.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (*The European Committee of Social Rights*): 1991’de değiştirilmiş bulunan izleme mekanizması, Şart hükümlerinin uygulanması ile ilgili olarak hükümetlerin Avrupa Sosyal Haklar Komitesi’ne sundukları raporlara dayanmaktadır. 1998 Temmuz’unda yürürlüğe giren bir ek protokol, uyum hakkında ulusal raporlara ek olarak kolektif şikâyet sistemini getirmektedir. Bununla bazı sendikalara, işveren kuruluşlarına ve hükümetdışı kuruluşlara Şart’ın ihlal edildiği iddialarını Avrupa Sosyal Haklar Komitesi önüne getirme izni verilmektedir¹¹¹. Kolektif şikâyetler Avrupa Konseyi tarafından danışmanlık statüsü verilmiş hükümetdışı örgütler tarafından yapılır.

¹¹¹ A.g.e. s. 13–14.

2.2) İzleme ve Denetleme Mekanizmaları

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi: 1987'de düzenlenen İşkence ve İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele veya Cezayı Önleme Avrupa Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde belirtilen yasaklamaları yürürlüğe koymayı hedeflemektedir. Kurulan mekanizma, muhtelif kesimlerden seçilen bağımsız uzmanlardan oluşan bir komitedir. Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele veya Cezayı Önleme Komitesi tarafından gerçekleştirilen ziyaretler sistemine dayanmaktadır. İÖK, kamu makamları tarafından şahısların gözetiminde bulundurduğu hapisane, gençler için ıslahane, polis karakolları, askeri kışlalar, psikiyatri hastaneleri ve sair yerleri ziyaret eder¹¹².

İrkçilik ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komitesi: 1994'te kuruldu. Üyeleri ulusal hükümetler tarafından tayin edilmiş olmalarına rağmen bağımsızdırlar. Çok disiplinli yapısı (hukukçular, siyasetçiler, akademisyenler, araştırmacılar, vs.) sorunlara toplumun tüm kesimlerini kapsayan önlemleri uygulamak yolu ile sorunlar için küresel bir yaklaşım arzusunu yansıtmakta-

¹¹² A.g.e. s. 16.

dır. IHAK ırkçılık ve hoşgörüsüzlüğün bütün şekillerine karşı yasal ve siyasal korumayı güçlendirmek için çalışmaktadır. Bu çalışmalar arasında,

- Mevcut ulusal ve uluslararası önlemlerin etkinliğini değerlendirmek, bunların güçlendirilmesi için öneriler geliştirmek;
- Ayrımcılığı tamamen yasaklamak amacı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek bir protokol tasarısını kabul etmek;
- Yerel, ulusal ve Avrupa düzeyinde ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle savaşı-
mı teşvik etmek vardır¹¹³.

3) Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı adı altında 1970'li yılların başında soğuk savaş koşullarındaki Avrupa'nın bölünmüşlüğüne son verilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanması ve katılan devletler arasında bu amaca yönelik işbirliğinin geliştirilmesi düşüncesiyle kurulmuştur. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 15 Ocak 1973 tarihinde Helsinki'de çalışmalarına başlamıştır. İki yılı aşkın bir süre devam eden konferans 1 Ağustos 1975'de Helsinki Nihai Senedi'nin 33 Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada tarafından devlet ve hükümet başkanları düzeyinde imzalanmasıyla sonuçlanmıştır¹¹⁴. Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde serbest seçimlerin gerçekleştirilmesi, insani boyut izleme toplantıları düzenlemek, insani boyut kapsamına giren tüm konularda toplantı ve seminerler organize etmek, katılımcı devletler ve hükümet dışı örgütlerle sürekli temaslarda bulunmak, insani boyut alanında bilgi değişimi sağlamak, yeni katılımcı devletlerin demokratik kurumlarını oluşturmaları için gerekli yardım ve eğitim hizmetini vermek veya katılımcı devletlerin bu alanlarda çabalarının eşgüdümünü sağlamakla görevlidir¹¹⁵. Çalışma alanlarının için özellikle ulusal insan hakları kurumları ve insan hakları savunucularının işbirliği yer almaktadır¹¹⁶. Ayrıca bölgedeki insan hakları savunucularının durumu hakkında yıllık toplantılar düzenlenmektedir.

¹¹³ A.g.e. s. 21.

¹¹⁴ *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi*, Türkiye Büyük Millet Meclisi, <http://www.tbmm.gov.tr/agitpa/sil3/osce/www.osce.at/osze/agit.html> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 18.05.2008.

¹¹⁵ A.g.e. Son erişim 18.05.2008.

¹¹⁶ *Office for Democratic Institutions and Human Rights, Human rights defenders and NHRIs*, <http://www.osce.org/odihhr/27867.html> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 01.09.2008.

4) Avrupa Birliği

Avrupa Birliği genel olarak 27 Avrupa ülkesinin üye olduğu, kendine özgü uluslararası siyasi ve ekonomik bir bütünleşmeyi ifade eder. Avrupa Birliği 1951'den başlayarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) üzerinde temellenmiştir. 7 Şubat 1992'de Maastricht Anlaşması ile kurularak Avrupa Birliği (AB) ismini almış ve yasal zeminini 1 Şubat 2003'te yürürlüğe giren Nice Antlaşması oluşturmuştur¹¹⁷. Ekonomik ve siyasi bir birlik olan Avrupa Birliği'nin ana karar alma mekanizması olan AB Konseyi 15 Haziran 2004 yılında "*Avrupa Birliği İnsan Hakları Savunucuları Kılavuzu*"nu kabul etmiştir. Konsey Başkanlığı her altı ayda bir değişir. Başka bir deyişle her AB ülkesi sırayla altı ay boyunca Konsey gündemini belirleyerek ve bütün toplantılara başkanlık ederek yasal ve politik kararları ön plana çıkarır ve üye devletlerarasındaki uzlaşmalara aracı olur.

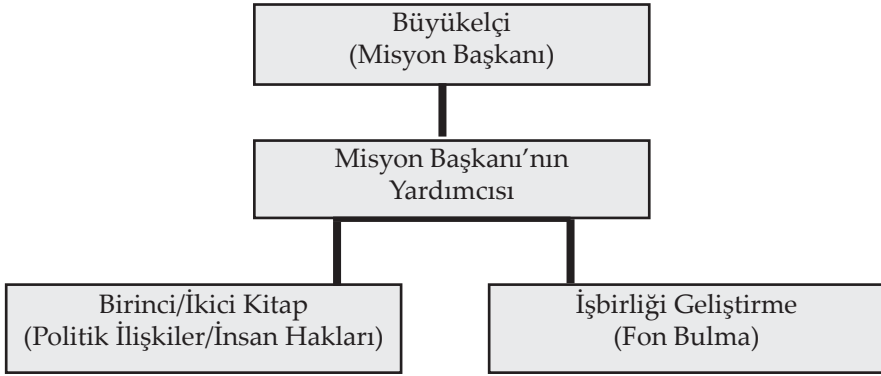
Özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri AB'nin temelini oluşturmaktadır. "Demokratik kurumların istikrarı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunması"na ilişkin Kopenhag Siyasi Kriterleri, bu ilkeleri bir araya getirmekte ve genişleme sürecini şekillendirmektedir. Üçüncü ülke hükümetleriyle sağlanan geleneksel siyasi diyalog, mali işbirliği, ticaret ve yatırım çalışmaları dışında AB, insan hakları ve demokrasinin desteklenmesi konusunda ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin de katılımını sağlamaya çaba sarf etmektedir. Tüm bu çabalar içinde insan hakları savunucularının korunması da önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle AB'ye yönelik lobi çalışmaları oldukça önemlidir.

2007–2020 Başkanlıkları	1. Dönem	2. Dönem
2007	Almanya	Portekiz
2008	Slovenya	Fransa
2009	Çek Cumhuriyeti	İsveç
2010	İspanya	Belçika
2011	Macaristan	Polonya
2012	Danimarka	Kıbrıs
2013	İrlanda	Litvanya
2014	Yunanistan	İtalya
2015	Letonya	Lüksemburg

¹¹⁷ Daha geniş bilgi için bkz. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, <http://www.avrupa.info.tr/DelegasyonPortal.html> web sitesinde mevcuttur.

2016	Hollanda	Slovakya
2017	Malta	Birleşik Krallık
2018	Estonya	Bulgaristan
2019	Avusturya	Romanya
2020	Finlandiya	

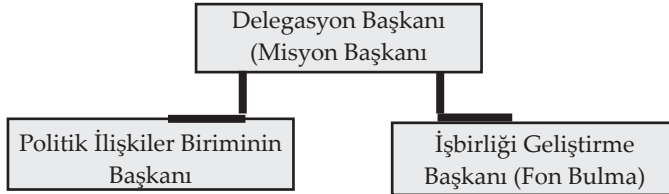
AB Üyesi Devletlerin Elçilik Şeması

Kaynak: Front Line

AB'nin bir diğer önemli kurumu AB Komisyonu'dur. AB Komisyonu, ulusal hükümetlerden bağımsızdır. Görevi, bir bütün olarak AB'nin çıkarlarını temsil etmek ve desteklemektir. Yeni AB yasaları için öneriler tasarlar ve bunları Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e sunar. Komisyon, aynı zamanda AB'nin yürütme koludur yani Parlamento'nun ve Konsey'in kararlarının uygulanmasından sorumludur. Bu, politikaların uygulanması, programların yürütülmesi ve fonların harcanması gibi günlük işlerin idaresi demektir .¹¹⁸

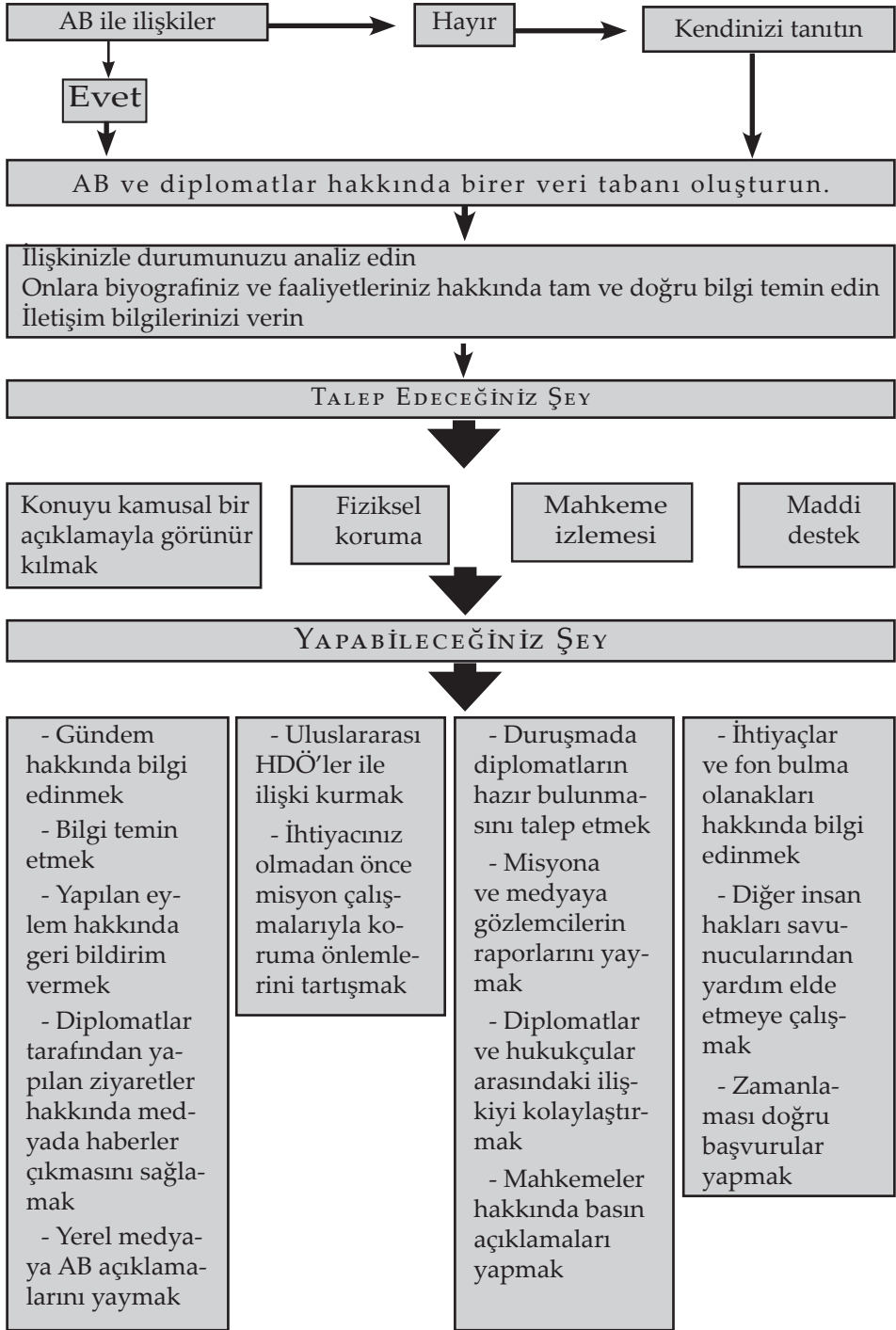
AB Komisyonu Şeması

Kaynak: Front Line

¹¹⁸ AB Komisyonu Türkiye Delegasyonu, http://www.avrupa.info.tr/Bir_Bakista_AB/AB_Nasil_Calisir/AB_Kurumlari,Ab_Kurumlari_Sayfalar.html?pageindex=2 web sitesinde mevcuttur. Son erişim 01.09.2008.

Hareket Şeması¹¹⁹

¹¹⁹ Front Line.

b) Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International-AI)

International Secretariat (Uluslararası Sekreteryaya)
1 Easton Street London WC1X 0DJ, United Kingdom
Web: <http://www.amnesty.org>

Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası standartlarda yer alan insan haklarının yaygınlaştırılması için dünya çapında çalışan bir kampanya hareketidir. Uluslararası Af Örgütü, tüm düşünce mahkûmlarının serbest bırakılması; politik mahkûmlar için adil ve ivedi yargılamanın sağlanması; mahkûmlarla ilgili olarak idam cezasının, işkence ve diğer zalimane muamelelerin yasaklanması; politik cinayetlerin ve “kayıpların” durdurulması; muhalif gruplar tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerine engel olunmasına yönelik kampanyalar düzenler. Uluslararası Af Örgütü 162 ülke ve bölgede iki milyon üye ve destekçiye sahiptir. Eylemleri kitle gösterilerinden mektup yazmaya, insan hakları eğitiminden fon yaratma konserlerine, özel bir vaka hakkında bireysel başvurulardan, özel bir konu hakkında küresel kampanyalar düzenlemeye kadar uzanır.

İnsan Hakları İzleme (Human Rights Watch-HRW)

350 Fifth Avenue, 34th Floor New York, NY 10118–3299 USA
Web: <http://www.hrw.org>.

Raporları ve savunma çabaları yoluyla, İnsan Hakları İzleme (HRW) ihlalleri her nerede gerçekleşirse gerçekleşsin açığa çıkartıp durdurmak için çalışır. HRW'nin insan hakları ihlallerini iyi bir zamanlamayla ve güvenilir bir biçimde gözler önüne sermesi ve açığa çıkarması onu, insan haklarıyla ilgilenen herkes için yaşamsal öneme sahip bir kaynak haline getirmiştir. 100'ün üzerindeki bölgesel uzmanlarından oluşan deneyimli personeli, hukukçuları ve dil uzmanları, ortaya çıkan ihlallerin nedenlerinin ve –en önemlisi- onları durdurmak için yapılması gerekenlerin kavranmasına yardımcı olurlar. HRW'nin amacı, eğer hükümetler insanların haklarını ihlal ediyorsa, bu ihlallerin hesabını sormaktır.

Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (Fédération Internationale des ligues des droits de l'Homme- FIDH) – İşkenceye Karşı Dünya Örgütü (Organisation Mondiale Contre la Torture- OMCT) İnsan Hakları Savunucuları Ortak Programı

Web: <http://www.fidh.org> - <http://www.omct.org>

(FIDH) 100'den fazla ülkeden 155 üyesi bulunan insan hakları örgütüdür. Merkezi Fransa'nın başkenti Paris'tedir. İnsan haklarının savunulması ve mağdurlara yardım etmek, insan haklarının korunması için hükümetlerarası örgütleri harekete geçirmek, eylem için yerel düzeydeki insan hakları örgütlerini desteklemek, insan hakları konusunda bilinç arttırmak için faaliyetler göstermektedir. İnsan hakları savunucularının korunması, kadının insan haklarının savunulması, mağdurlar için adalet, terörle mücadelede insan haklarının yaygınlaştırılması, ekonomik küreselleşmede insan haklarına saygının yaygınlaştırılması olmak üzere 5 tematik önceliği vardır. İşkenceye Karşı Dünya Örgütü (OMCT), işkence ve kötü muamele, keyfi tutma, yargısız infaz, kaybetme ve diğer ciddi insan hakları ihlallerine karşı mücadele eden dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşları koalisyonu olan SOS-Torture Network'ün (SOS-İşkence Ağı) faaliyetlerini düzenler. OMCT'nin büyüyen küresel ağı günümüzde dünyanın her bölgesinden 92 ülkede faaliyet gösteren 282 yerel, ulusal ve bölgesel örgütü kapsamaktadır. OMCT'nin en önemli görevi, işkence ve kötü muamele mağdurlarının hukuki tazmin elde edebilmelerine yardımcı olmak için, böyle bir yolun yerel olarak mevcut olmadığı durumlarda, etkili uluslararası dava stratejisi geliştirme ihtiyacı da dahil olmak üzere, ağındaki üyelerin avukatlık ve kapasite geliştirme ihtiyaçlarını karşılamaktır. OMCT'nin bu görevine, işkence ve kötü muamelenin yerleşik ve göz yumulan uygulamalar haline gelmiş olduğu devletlerde, cezasızlığı sona erdirmek için işkence mağdurlarının mücadelesine destek vermek de dâhildir. FIDH ve OMCT 1997'den beri insan hakları savunucularının korunması için ortak bir program yürütmektedir. İnsan hakları savunucuları bu programa başvurabilir. **Email** : Appeals@fidf-omct.org Tel: + 33 (0) 1 43 55 55 05 / Fax: + 33 (0) 1 43 55 18 80 (FIDH) Tel: + 41 22 809 49 39 / Fax: + 41 22 809 49 29 (OMCT).

Front Line

16 Idrone lane, Off Bath Place, Blackrock, County Dublin, Ireland

Web: www.frontlinedefenders.org <http://www.peacebrigades.org/beo.html>

Front Line, 2001 yılında Dublin’de insan hakları savunucularının, İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde yüceltilen hakların herhangi biri ya da hepsi için şiddete başvurmadan çalışan kimselerin korunması özel amacıyla kurulmuştur. Front Line savunucular tarafından belirlenen ihtiyaçlara cevap vermeye çalışır; bunların arasında korunma, ağ kurma, eğitim ve BM ile diğer bölgesel yapıların tematik ve ülke mekanizmalarına erişme yer almaktadır. Front Line temel olarak, yurttaşları için yaptıkları çalışmalar nedeniyle geçici ya da sürekli olarak risk altında bulunan savunuculara odaklanmıştır. Front Line savunucuların güvenlik ihtiyaçları için bir küçük hibe programını yürütmektedir. Front Line acil risk altında bulunan savunucular için kampanyalar ve lobicilik faaliyetleri yürütür. Acil durumlarda Front Line, geçici yer değiştirmeler sağlayabilir.

Uluslararası Barış Tugayları (Peace Brigades International - PBI)

International Office, Development House, 56-64 Leonard Street, London EC2A 4LT, U.K. Tel: +44 20 7065 0775

PBI hakkında daha fazla bilgi için: <http://www.peacebrigades.org/>

PBI Avrupa Ofisi hakkında daha fazla bilgi için: <http://peacebrigades.org/beo.html>

İnsan hakları savunucularını koruyan ve çatışmaların şiddet içermeyen şekilde dönüşümünü destekleyen bir sivil toplum örgütüdür. PBI davet edilmesi durumunda baskı ve çatışmanın olduğu alanlara gönüllülerini yollar. Gönüllüler kamusal şiddet tarafından tehdit edilen insan hakları savunucuları ve örgütlerine eşlik eder. İnsan hakları ihlallerinin failleri sıklıkla dünyanın eylemlerini izlemesini istemez. Geniş bir uluslararası destek ve ileri ağ kurma ve savunuculuk faaliyetleriyle beraber gönüllülerin gözlemci olarak fiziksel varlığı savunuculara yönelik şiddet ve saldırıları tespit etmek için yardımcı olur. Bu yolla PBI insan hakları savunucuları için sosyal adalet ve insan hakları için çalışabilecekleri bir alan yaratmayı amaçlamaktadır. PBI’nin uluslararası bir mütevelli heyeti, Londra’da bir uluslararası ofisi ve 17 ülkede, ülke ya da ilgili grubunun yanı sıra sahada da bir dizi projesi vardır. PBI’nin Avrupa Ofisi Brüksel’dedir.

Hakan Ataman

Protection Online

Protection International 11 Rue de la Linière B - 1060 Bruxelles
Web: <http://www.protectionline.org>

Protection Online daha önce Peace Brigades International (PBI BEO) Avrupa bürosu adı altında insan hakları savunucularını koruma programı çerçevesinde tanınan Protection International'ın bir inisiyatifidir. Protectionline Asya, Amerika ve Afrikalı insan hakları savunucularının işbirliği, PBI'nin alanda yirmi beş yıllık deneyimi ve dünya çapında PBI'nin kurumlarında faaliyet yürüten yüzlerce gönüllü çalışanın katkılarıyla kurulmuştur. Bu site insan hakları savunucularının bilgi ve deneyim paylaşımını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, haklarını ihlal eden insanlara karşı bizi koruyan savunucuların lehine birçok sosyal aktörün ortak faaliyetini ve bu faaliyetlere katılımını sağlamak,

İnsan hakları ihlaline uğrayan insanların haklarının iadesini ve tazminat elde etmesini sağlamak,

Temel hakları sınırlayan ve sosyal faaliyetleri yadığayan yasaların çokluğuna karşı çıkararak Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilke ve amaçlarını korumak,

Şiddet dışı eylemlerin verimli olduğunu vurgulamak da amaçları arasında yer almaktadır.

İnsan Hakları İnterneti (Human Rights Internet - HRI)

8 York Street, Suite 302 Ottawa, Ontario K1N 5S6 Canada
Web: <http://www.hri.ca/welcome.asp>

HRI dünya üzerinde yer alan insan hakları kuruluşları arasındaki bilgi değişimini sağlamada bir liderdir. HRI 5000'den fazla kuruluş ve kişiyle telefon, faks, posta ve internet yoluyla iletişim kurmaktadır. HRI insan hakları eğitimini yaygınlaştırır, araştırmaları teşvik eder, bilginin paylaşımına destek verir ve kendilerini insan hakları prensiplerine adanmış kişiler ve kurumlar arasında uluslararası dayanışmayı yapılandırır. HRI'nin başlıca rolü veri tabanı ve geniş çaplı bir dokümantasyon merkezi yoluyla uluslararası araştırmacıların, insan hakları aktivistlerinin, mülteci avukatlarının ve diğer kişilerin ve kuruluşların bilgi ihtiyacına hizmet etmektir.

Uluslararası İnsan Hakları Bilgi ve Dokümantasyon Sistemi (Human Rights Information and Documentation Systems, International - HURIDOC)

48, chemin du Grand-Montfleury CH-1290 Versoix, Switzerland

Web: <http://www.huridocs.org>

HURIDOC bilginin işlenmesi ile uyumlu yöntem ve tekniklerin etkili bir şekilde uygulanması yoluyla insan haklarına dair bilginin dağıtılması ve yararlanma olanaklarının ilerletilmesine yönelik çalışan insan hakları kuruluşlarının küresel bir ağıdır. Kuruluşların belli bir merkezden yönetilmeyen geniş bir ağı olarak HURIDOC, dokümantasyon ve bilgi üretimi alanlarında faaliyet yürütür. HURIDOC, ağ oluşturmayı, insan haklarına ilişkin giderek artan orandaki bilgileri değerlendirmenin en iyi yolu olarak görür ve bunu destekler. HDK'lere ve diğer insan hakları kuruluşlarına rehberlik yapılması ve tavsiyeler sağlanması, eğitim aktivitelerinin yürütülmesi, dokümantasyon ve izleme için yazılım programları ve standart formatlar gibi araçların geliştirilmesi üzerinde odaklanır.

İnsan Haklarının Hukuki Korunması için Uluslararası Merkez (International Centre for the Legal Protection of Human Rights -INTERIGHTS)

Lancaster House 33 Islington High Street London N1 9LH Great Britain

Web: <http://www.interights.org>

INTERIGHTS, uluslararası ve karşılaştırmalı insan hakları hukukunun etkili bir şekilde kullanılması yoluyla insan hakları ve özgürlükler için hukuki korumanın geliştirilmesinde öncülük sağlamak amacıyla 1982 yılında kurulmuştur. INTERIGHTS ulusal, bölgesel ve uluslararası mahkemelerdeki yargılamalarda uluslararası ve karşılaştırmalı insan hakları hukukunun pratik uygulaması aracılığıyla mağdurlara, hükümet dışı kuruluşlara, uygulamacılara, avukatlara ve yargıçlara yardım etmektedir.

Hakan Ataman

Uluslararası Hukukçular Komisyonu (International Commission of Jurists –ICJ)

81A, avenue de Châtelaine- P.O. Box 216 CH–1219 Châtelaine, Geneva, Switzerland

Web: <http://www.icj.org>

Uluslararası Hukukçular Komisyonu Cenevre’de kurulan uluslararası hükümet dışı bir kuruluştur. ICJ’nin temel misyonu hukuk devleti kavramını ilerletmek ve tüm insan haklarına hukuki koruma sağlamaktır. ICJ bölgesel düzeyde ve dünya çapında standartların oluşturulması işine girişmiştir ve insan hakları enstrümanlarının onaylanması ve iç hukuklarda uygulanması için çaba sarf etmektedir. ICJ özel odağı hukuk kuralları kapsamında, ekonomik sosyal ve kültürel haklarla, siyasi hakların bölünmezliğini, birbirleriyle olan bağlantısını ve karşılıklı ilişkisini vurgulamaktır. ICJ, bireylerin ve grupların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının çiğnendiğinden bahisle Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’ne başvurmasını mümkün kılacak olan Seçmeli Ek Protokol’ün kabul edilmesi için aktif bir şekilde kampanya yürütmektedir. ICJ ekonomik sosyal ve kültürel hakların korunmasını ilerletmek amacıyla bütün kıtalarda, ulusal ve bölgesel düzeyde seminerler ve atölye çalışmaları organize etmektedir.

Önce İnsan Hakları (Human Rights First)

333 Seventh Avenue, 13th Floor New York, NY 10001

Web: <http://humanrightsfirst.org>

Önce İnsan Hakları eski adıyla (Lawyers Committee for Human Rights-İnsan Hakları için Hukukçular Komitesi) olarak bilinmektedir. Önce İnsan Hakları 1978’den beri temel insan haklarını korumak ve yaygınlaştırmak için çalışmaktadır. Önce İnsan Hakları tarafsız bir çalışma yürütmekte, bütün devletleri İnsan Hakları Uluslararası Bildirgesi’nce onaylanan standartlar çerçevesinde sorumlu tutmaya çabalamaktadır. Önce İnsan Hakları programı, uzun vadede insan haklarını garanti altına alacak yasal kurumların ve yapıların inşa edilmesi üzerinde odaklanmıştır. Yerel düzeyde bağımsız insan hakları avukatlığının güçlendirilmesi çalışmalarının temel ögesidir.

Haklar ve Demokrasi - İnsan Hakları ve Demokratik Gelişme için Uluslararası Merkez (Rights&Democracy-International Centre for Human Rights and Democratic Development)

1001 de Maisonneuve Blvd. East Suite 1100 Montreal, Quebec, Canada, H2L 4P9

Web: <http://www.ichrdd.ca/>

Haklar ve Demokrasi, insan haklarının uluslararası bildirgelerinde tanımlanmış olan insani ve demokratik hakların yaygınlaştırılmasına yönelik olarak Kanada'daki ve yurtdışındaki yurttaş grupları ve hükümetlerle birlikte çalışmaktadır. Haklar ve Demokrasi, çalışmalarını demokratik gelişme ve adalet, kadınların hakları, yerli insanların hakları ve küreselleşme üzerinde yoğunlaştırmıştır. Haklar ve Demokrasi önde gelen insan hakları gruplarına destek sağlamakta ve insan haklarını uluslararası ticaret sisteminin içine yerleştirmek için çalışmaktadır.

Uluslararası Kadının İnsan Haklarını İzleme Örgütü (The International Women's Rights Action Watch-IWRAW)

Human Rights Center University of Minnesota 229-19th Avenue South Minneapolis, MN 55455 USA Web: <http://iwraw.igc.org>

Uluslararası Kadının İnsan Haklarını İzleme Örgütü 1985'de Kenya'nın Nairobi kentinde yapılan Dünya Kadın Konferansı'nda kuruldu. Uluslararası düzeyde kabul edilmiş temel bir sözleşme olarak CEDAW kapsamındaki kadının insan haklarını yaygınlaştırmak amacıyla faaliyetler yapmaktadır.

c) BM İnsan Hakları Savunucuları Özel Raportörüne Başvuru

Doğru bilgileri seçme- bu bilgileri net olarak sunma

• Herhangi bir şikayeti iletmeden önce, aşağıda (87) A sütununda 1'den 7'ye kadar olan noktalarda sıralanan bütün ayrıntıların (temel bilgiler) şikayette yer almasını sağlayın. Çok ivedi durumlarda bir dosyayı kimi ayrıntılara girmeden de göndermek mümkün olabilir; ancak, bu ayrıntıların olmayışı konunun incelenmesini güçleştirecektir.

• Eğer elinizde ek bilgiler varsa bunun yararı olabilir. Yararlı ek bilgilere örnekler aşağıda B sütununda verilmektedir (yararlı bilgiler). Bu ayrıntılar mutlaka zorunlu değildir; ancak kimi durumlarda önemli olabilir.

• Bilgiler liste halinde (sütun A'da olduğu gibi) veya bir mektupla gön-

Hakan Ataman

derilebilir. Aşağıda sütun C, durum bilgisine ve bunun bir mektupta nasıl yer alabileceğine örnek vermektedir. Doğru ayrıntıların net biçimde verilmesi, yanıtın da çabuk gelmesini sağlar.

Gizlilik

- Bir mağdurun kimliği, Özel Raportör ile devlet organları arasındaki herhangi bir temasta mutlaka geçecektir. Özel Raportör, bu kişinin kimliğini gizli tutarak herhangi bir müdahalede bulunamaz. Eğer mağdur yaşça küçükse (18 yaşın altında) Özel Raportör bu kişinin adını devletle olan temaslarında geçirecek; ancak dışa açık raporunda bu kimliği vermeyecektir. Bilginin kaynağı verilebilir veya mağdur isminin kamuya açık rapordaki geçmemesini talep edebilir.

- Kaynak açıklanabileceğini belirtmediği sürece herhangi bir ihlal iddiasıyla ilgili bilgi kaynağının kimliği her zaman gizli tutulur. Bilgi verirken, gizli kalmasını istediğiniz başka ayrıntılar olup olmadığını belirtebilirsiniz.

BM İnsan Hakları Savunucuları Özel Raportörü'nün iletişim bilgileri:

Adres: Office of the High Commissioner for Human Rights – Palais Wilson United Nations Office at Geneva CH 1211 Geneva 10 Switzerland

- İnsan hakları savunucularına karşı ihlallerle dair başvurmak için: e-mail: urgent-action@ohchr.org Faks +41(0) 22 917 90 06

- Diğer amaçlar için: e-mail: defenders@ohchr.org Faks: +41(0) 22 917 90 06

A Temel Bilgi	B Yararlı Bilgi	C Özel Raportöre Mektup Örneği
<p>1. Mağdur olduğu ileri sürülen kişinin/kişilerin adları</p> <p>Önce adını sonra soyadını vermeye ve doğru yazmaya dikkat edin. Mağdurlar kişi, grup veya kuruluş olabilir.</p>	<p>Eğer mağdur bir kişi ise lütfen cinsiyeti, yaşı, ülkesi ve mesleği hakkında bilgi verin.</p> <p>Eğer mağdur bir kişi veya kuruluş ise lütfen iletişim bilgilerini verin. Bu bilgiler gizli tutulacaktır.</p>	<p>Bayan Aabb Ddee (kent/kasaba/ülke]'de yaşayan bir avukattır.</p>
<p>2. Mağdurun insan hakları savunucusu olarak konumu</p> <p>Mağdur (kişi/ler, kurum) hangi insan hakları etkinliğinde yer alıyordu?</p>	<p>Gerekliyorsa, lütfen mağdurun (kişi/kurum) insan hakları çalışmalarını yürüttüğü kent ve ülkeyi yazın.</p>	<p>Aabb Ddee etnik azınlıkların yeterli barınma imkânlarına kavuşma hakkını destekleyici davalar almaktadır. Kendisi ayrıca İnsan Hakları Ulusal Komisyonu üyesidir.</p>
<p>3. Mağdurun maruz kaldığı iddia edilen ihlal/ler</p> <p>Ne oldu? Nerede? Ne zaman? En son durum ne?</p>	<p>İlk baştaki bir ihlalin daha sonra bir dizi fiile yol açtığı durumlarda bunları lütfen meydana geliş sırasına göre belirtin. Sözelimi, ilk baştaki olay bir insan hakları savunucusunun tutuklanması ise, olayın ayrıntıları da verilmelidir. Ancak eğer bu kişi daha sonra kişi belirli bir yere götürülmüşse verilebilecek yararlı bilgiler arasında şunlar da yer alacaktır: Kişinin götürülüp tutulduğu yer; bu kişinin avukatıyla görüşüp görüşemediği; kişinin tutulduğu yerdeki durumu ve koşulları; kendisine yöneltilen suçlamalar, vb.</p>	<p>Aabb Ddee kendi güvenliğine yönelik olarak kimliği belirsiz kişilerden tehdit aldı.</p> <p>Elimizdeki bilgilere göre [gün/ay/yıl] tarihinde Bayan Ddee'nin [kent/kasabanın adı]'deki ofisine bir mektup geldi. Bu mektupta sadece "dikkat et" yazıyordu. Ayrıca, bundan bir gün sonra Bayan Ddee işinden evine giderken beyaz bir arabadaki iki kişi tarafından takip edildi.</p>

<p>4. Failler</p> <p>İhlalin kimin tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin mevcut bilgileri verin: örneğin, iki kişi (üniformalı?); rütbe, birim, diğer tanım veya unvan.</p>	<p>Tanıklar</p> <p>İsnat edilen ihlalle ilgili tanıklar var mı? Olayın başka mağdurları var mı?</p>	<p>Aabb Ddee arabasıyla giderken kendisini izleyen iki kişiyi teşhis edemedi. O sırada arabada yanında bulunan arkadaşı da arabanın kendilerini izlediğini gördü.</p>
<p>5. Yetkililerin girişimleri</p> <p>Konu resmi yetkililere intikal ettirildi mi? Ettirildiyse ne gibi girişimlerde bulunuldu?</p>	<p>Mağdur veya insan hakları kuruluşları tarafından başlatılan girişimler</p> <p>İsnat edilen ihlal kamuoyuna açıklandı mı? Bu konudaki bilgiler diğer insan hakları gruplarına ulaştırıldı mı?</p>	<p>Aabb Ddee bu olayları meydana geldikleri gün [merciin adı ve yeri]'deki emniyet güçlerine bildirdi. Polis de bunun üzerine araştırma başlattı. Aabb Ddee bu konularda ayrıca yerel gazete [adı]'ye de açıklamada bulundu.</p>
<p>6. İhlal olayı ile insan hakları çalışmaları arasındaki bağlantı</p> <p>İsnat edilen ihlalin mağdur kişinin insan hakları alanındaki çalışmalarına bir tepki mahiyetinde olduğunu düşünmeniz gerekçesi ne?</p>	<p>Daha önceki olaylar</p> <p>Eğer aynı konuyla ilgili geçmişte de birtakım olaylar yaşanmışsa lütfen ayrıntılarını verin.</p>	<p>Bir yıl önce [tarih] Aabb Ddee ile aynı etnik grubu temsil eden bir başka avukat da buna benzer bir tehdit mektubu almış ve ardından [tarih]'de bilinmeyen kişilerce öldürülmüştü.</p>
<p>7. Bu bilgiyi veren kim? (Gizli)</p> <p>Adını ve iletişim bilgilerini verin. Eğer gerekiyorsa mesleki rolünü de belirtin.</p>	<p>Bilgiler kuruluşlar veya kişiler tarafından iletilmiş olabilir.</p>	<p>Bu mektup – Aabb Ddee'nin görev yaptığı İnsan Hakları Ulusal Komisyonu tarafından ilgililere sunulmuştur.</p>

Güncellemeler

Lütfen, güncel yeni bilgileri mümkün olduğu kadar kısa sürede iletin. Mağdurun durumunda herhangi bir değişiklik olup olmadığının bilinmesi özellikle önemlidir. Güncellemeler şu durumlarda yapılabilir:

- yeni bilgilerin elde edilmesi (örneğin ihlali yapan kişinin teşhis edilmesi);
- yeni durumların ortaya çıkması (örneğin mağdur kişinin serbest bırakılması).

[iki ay sonra]
[tarih]'de öğrendik ki, polis soruşturması dün kapatılmış. Aabb Ddee'ye [tarih] günü gönderilen tehdit mektubu ve bir sonraki gün arabasıyla giderken takip edilmesi nedeniyle iki kişi tutuklanmış. Bu kişiler iki hafta içinde mahkemeye çıkarılacak. Bayan Ddee bu tutuklamalardan memnun kalmakla birlikte, söz konusu iki kişiyi yönlendirenlerin hala serbest olduklarına işaret etmiştir. Bayan Ddee polis araştırmalarının devam etmesini istemiştir.

EK 1: Birleşmiş Milletler Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumsal Kuruluşların (Organların), Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge

Genel Dağıtım

A/RES/53/144 8 Mart 1999

Elli-üçüncü oturum

Gündem maddesi 110 (b)

GENEL KURUL TARAFINDAN KABUL EDİLEN KARAR

[Üçüncü Komite'nin raporu hakkında (A/53/625/Add.2)]

Genel Kurul,

Dünyanın bütün ülkelerinde herkes için tüm insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi doğrultusunda Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine saygının önemini yeniden *vurgulayarak,*

Evrensel olarak tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumsal Kuruluşların (Organların), Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge'nin taslak metnini onaylayan, İnsan Hakları Komisyonu'nun 3 Nisan 1998¹ tarihli 1998/7 kararını *dikkate alarak,*

Aynı zamanda, taslak deklarasyonun kabul edilmesi için Genel Kurul'a tavsiyede bulunan, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 30 Temmuz 1998 tarihli 1998/33 kararını *dikkate alarak,*

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ellinci yıldönümünde taslak deklarasyonun kabul edilmesinin önemini *bilincinde olarak,*

1. Ekte sunulmuş olan kararlar, Birleşmiş Milletler Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumsal Kuruluşların (Organların), Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge'nin *kabul edilmesine,*

---

¹ See Official Records of the Economic and Social Council, 1998, Supplement N 1 o. 3 (E/1998/23), chap. II, sect. A.

¹²⁰ Resolution 217 A (III).

2. Hükümetleri, Birleşmiş Milletler sisteminin ajanslarını ve örgütlerini ve hükümetlerarası ve hükümetdışı örgütleri Deklarasyon'un yayılması için çabalarını yoğunlaştırmaya ve evrensel saygı ve anlayışı yaygınlaştırmaya *davet eder* ve bu nedenle Genel Sekreter'den *İnsan Hakları: Uluslararası Belgele- rin Derlemesi'* nin bir sonraki baskısında Deklarasyon metninin derlemede yer almasını sağlamaya *çağırır*.

85. Oturum

9 Aralık 1998

EK

Genel Kurul,

Dünyanın bütün ülkelerinde herkes için tüm insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi doğrultusunda Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine saygının önemini yeniden *vurgulayarak,*

İnsan haklarına ve temel özgürlüklere evrensel saygıyı geliştirmeyi amaçlayan uluslararası çabaların temel unsurları olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve uluslararası insan hakları sözleşmeleri³ ile Birleşmiş Milletler sistemi çerçevesinde ve bölgesel düzeyde kabul edilen insan haklarına ilişkin diğer belgelerin önemini yeniden *vurgulayarak,*

Hiçbir ayırım gözetmeksizin, özellikle ırk, renk, cins, dil, din, politik ve diğer düşünce, ulusal ve sosyal köken, mülkiyet, soy ve tüm diğer durumlara dayanan ayrımları gözetmeksizin uluslararası toplumun tüm üyelerinin, birlikte ve tek tek, herkes için insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirme ve teşvik etme yönündeki önemli yükümlülüklerini yerine getirme gereğinin altını çizerek ve özellikle Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi için uluslararası işbirliği yapmanın önemini *vurgulayarak,*

Tüm insan hakları ihlallerinin, halkların ve kişilerin temel özgürlüklerinin, apartheid, her çeşit ırk ayrımcılığı, sömürgecilik, yabancı hakimiyeti veya işgali, ulusal egemenlik, ulusal birlik veya toprak bütünlüğüne yönelik saldırı ve tehditten, aynı zamanda halkların kendi geleceğini belirleme hakkı ile her halkın kendi zenginlikleri ve doğal kaynakları üzerinde tam ve

³ Resolution 2200 A (XXI), annex.

Hakan Ataman

eksiksiz olarak egemenlik hakkının reddedilmesinden kaynaklanan haklar gibi yoğun, açık veya sistematik ihlallerin fiili olarak ortadan kaldırılmasında uluslararası işbirliğinin oynadığı önemli rolü ve bunlara katkıda bulunan birey, grup ve derneklerin yerine getirdikleri son derece yararlı çalışmalarını tanıyarak,

Barış ve uluslararası güvenlik yokluğunun bu hak ve özgürlükleri tanımayanın mazereti olmayacağı bilinciyle barış ve uluslararası güvenlik ile insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanma arasında var olan ilişkiyi kabul ederek,

Tüm insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel, bölünmez, karşılıklı olarak birbirine bağımlı ve birbirine bağılı olduğunu ve aralarından hiçbirinin uygulamaya konulmasına zarar vermeden tam hakkaniyet içinde tümünü geliştirmek gerektiğini yineleyerek,

İnsan hakları ve temel özgürlükleri koruma ve geliştirme temel sorumluluğu ve ödevinin devlete düştüğünün altını çizerek,

Birey, grup ve derneklerin insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirme ve bu hakları ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtmaya hak ve sorumlulukları bulunduğunu kabul ederek,

İlan eder:

Madde 1: Herkesin bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasını ve gerçekleştirilmesini geliştirme hakkı vardır.

Madde 2:

a) Özellikle kendi yargı alanındaki herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, uygulamada tüm hak ve özgürlükleri kullanabilmesi amacıyla bütün sosyal, ekonomik ve diğer şartları ve gereken yasal güvenceleri kabul etmek suretiyle, her devletin tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması, geliştirilmesi ve gerçekleştirilebilir kılınması temel sorumluluğu ve ödevi vardır.

b) Her devlet, bu bilgilerde amaçlanan haklar ve özgürlüklerin somut olarak kullanılabilmelerini sağlamak için yasamaya, yönetime ve gerekli diğer alanlara ilişkin tedbirleri alır.

Madde 3: İnsan hakları ve temel özgürlükler alanında Birleşmiş Millet-

ler Şartı ve devletin diğer uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak kabul edilen iç hukuk kuralları, insan hakları ve temel özgürlükler ve bu hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, korunması ve somut olarak gerçekleştirilmesi konusunda bu Bildirge'de amaçlanan tüm etkinliklerin uygulamaya konulması ve yerine getirilmesinin hukuki çerçevesini oluşturur.

Madde 4: Bu Bildirge'nin hiçbir maddesi, ne Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkeleri aleyhine veya tersine ne de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan haklarına ilişkin uluslararası antlaşmalar ile bu alanda uygulanmakta olan diğer uluslararası belge ve anlaşma hükümlerinin bir sınırlaması veya ilgası olarak yorumlanamaz.

Madde 5: İnsan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirmek ve korumak amacıyla herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde;

a) Barışçıl biçimde bir araya gelmek veya toplantı yapmak;

b) Hükümet dışı kuruluşlar, dernekler veya gruplar kurmak, bunlara üye olarak girmek ve katılmak;

c) Hükümet dışı veya hükümetlerarası kuruluşlarla ilişki kurmak hakkı vardır.

Madde 6: Herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte,

a) Yasamaya, yargıya ve yönetime ilişkin ulusal sistemler içinde, hakların ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesine olanak verecek tarzda bunlara ulaşma dahil tüm insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin bilgileri elde etmek, araştırmak, almak kabul etmek ve muhafaza etmek;

b) İnsan haklarına ilişkin belgeler ile uygulanabilir uluslararası diğer belgelere uygun olarak tüm insan haklarına ve temel özgürlüklere ilişkin düşünceleri, haberleri ve bilgileri yayınlamak, başkalarına iletme veya özgürce yaymak;

c) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere hem hukuksal olarak hem de pratikte uyulması yönünde inceleme, araştırma, saptama, değerlendirme, bu yollar ve diğer uygun yollarla kamunun dikkatini bu sorun üzerine çekme hakkı vardır.

Madde 7: Herkesin, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, insan hak-

ları alanında yeni prensip ve düşünceleri tasarlama aynı zamanda onları tartışma ve kabul görmesini sağlama hakkı vardır.

Madde 8:

1- Herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, ayrımcı olmayan bir temel üzerinde, ülkesinin yönetimine ve kamusal işlerin yürütülmesine etkin bir biçimde katılmaya hakkı vardır.

2- Bu hak özellikle, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, hareket eden herkes için devletin organ ve kurumlarına, aynı zamanda kamusal işlerle uğraşan kuruluşlara, işleyişlerin iyileştirilmesine ilişkin eleştiri ve önerileri sunma ve çalışmalarının insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi, korunması ve gerçekleştirilmesini engelleme ve önleme tehlikesi taşıyan tüm yönlerini bildirme hakkını içerir.

Madde 9:

1-İnsan hakları ve temel özgürlüklerin kullanılmasında, bu Bildirge'de amaçlanan insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte herkesin, bu hakların ihlal edildiği durumlarda başvuru yapma olanağından etkin bir biçimde faydalanmaya ve korumadan yararlanmaya hakkı vardır.

2- Bu amaçla, hakları ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin, kişisel olarak veya yasa tarafından izin verilen temsilcileri aracılığıyla şikayette bulunma ve hukuksal bir otorite önünde veya yasayla kurulan bağımsız, yansız ya da yetkili tüm diğer otoriteler önünde kamuya açık mahkemede şikayetini inceletme ve bu hakları ve özgürlükleri ihlal edildiğinde, yasalar uyarınca bu otoritelerden tazminat dahil olmak üzere zarar ziyanın telafisini öngören bir karar alma ve aynı zamanda makul bir sürede kararın ve yargı kararının uygulamasına hakkı vardır.

3- Yine bu amaçla herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, özellikle:

a) İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin ihlali konusunda, şikâyet üzerine makul sürede karar vermesi gereken, ulusal olarak yetkili kılınan adli, idari veya yasama otoritelerine veya devletin hukuksal sistemine uygun olarak kurulan yetkili tüm diğer otoritelere dilekçe veya diğer uygun yöntemlerle başvurarak devlet görevlileri ve organlarının politika ve eylemlerini şikayet etme;

b) Ulusal yasalar ile uygulanabilir uluslararası yükümlülük ve taahhütlerin uygunluğu üzerine kanaat oluşturma amacıyla, duruşmalarda, kovuşturmalarda ve kamu davalarında hazır bulunma.

c) İnsan hakları ve temel özgürlüklerin savunulması için nitelikli ve profesyonel bir hukuksal yardım veya uygun olan tüm diğer tavsiye ve yardımları sunma ve sağlama hakkı vardır.

4- Yine bu amaçla ve uygulanabilir uluslararası prosedür ve belgelere uygun olarak herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, insan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili raporları almak ve incelemek için, genel veya özel yetkisi olan uluslararası organlara ulaşma ve bu organlarla hiçbir sınırlama olmaksızın iletişim kurma hakkı vardır.

5- Kendi yargı alanında bulunan tüm topraklarda, insan hakları ve temel özgürlükler ihlalinin var olduğuna inanmak için nedenler bulunduğu devletin süratli ve yansız bir soruşturma sürdürmesi veya olayın aydınlığa kavuşması için dava açılmasını dikkatle izlemesi gerekir.

Madde 10: Hiç kimse edimde bulunarak veya gerektiği durumlarda müdahaleden kaçınarak insan haklarının ve temel özgürlüklerin ihlaline katılmaz; kimse bu hak ve özgürlüklerin ihlalinin reddettiği için cezalandırılmaz ve tedirgin edilemez.

Madde 11: Herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, yasaya uygun olarak iş ve mesleğini yapma hakkı vardır. Meslek ve işi çerçevesinde, başkasının insanlık onuruna, insan haklarına ve temel özgürlüklerine zarar verme riski bulunan herkes bu hak ve özgürlüklere saygılı olmaya ve iş ve meslek davranış ve etiğine uygun ulusal ve uluslararası normlara uymaya mecburdur.

Madde 12:

1- Herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlaline karşı mücadele etmek için barışçıl etkinliklere katılmaya hakkı vardır.

2- Devlet, bu Bildirge'de amaçlanan hakların meşru kullanımı çerçevesinde şiddet, tehdit, misilleme eylemi, fiili veya hukuksal ayrımcılık, baskı veya diğer keyfi hareketlere karşı, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte hareket eden tüm kişilerin yetkili otoritelerce korunması için gerekli tüm önlemlerin alınmasını dikkatle izler.

Bu bakımdan, herkes, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, barışçı yollarla, insan haklarının ve temel özgürlüklerin ihlaline neden olan ve devletin ihmali olan durumlar da dahil olmak üzere, devlete isnat edilebilen etkinlik ve eylemlerle birlikte başka grup ve bireylerce işlenmiş insan hakları ve temel özgürlüklerin kullanılmasıyla ilgili şiddet eylemlerine karşı tepki gösterdiğinde, ulusal yasalarca etkin biçimde korunmaya hakkı vardır.

Madde 13: Herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, bu Bildirge'nin 3. maddesine uygun olarak, barışçı yollarla, salt insan haklarını ve temel özgürlükleri koruma ve geliştirme amacıyla kaynakları isteme, alma ve kullanma hakkı vardır.

Madde 14:

1- Devletin, kendi yargı alanında bulunan tüm kişilere sivil, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının anlaşılmasını kolaylaştırmak için yasamaya ilişkin, tüzel, yönetsel ve diğer alanlarda gerekli tedbirleri alma zorunluluğu vardır.

2- Bu tedbirler özellikle:

a) Ulusal yasa ve yönetmelik metinlerinin ve insan haklarına ilişkin uygulanabilir uluslararası temel belgelerin yayınına ve bunlardan geniş bir şekilde yararlanabilmeye, b) Tarafı olduğu insan haklarına ilişkin uluslararası belgeler uyarınca kurulan organlara devlet tarafından sunulan periyodik raporlar dahil olmak üzere insan hakları alanındaki uluslararası dokümanlara, aynı zamanda incelenen raporların analitik özetleri ile bu organların resmi raporlarına, eşitlik temeli üzerinde, tam ulaşabilmeye ilişkin olacaktır.

3- Devlet, kendi yargı alanına giren tüm topraklarda, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için, bir arabulucu, bir insan hakları komisyonu veya başka bir ulusal kurum gibi diğer bağımsız ulusal kurumların kurulması veya atanması ve geliştirilmesini gerektiğinde güvence altına alır ve destekler.

Madde 15: Devletin, tüm öğrenim düzeylerinde, insan hakları ve temel özgürlüklerin eğitimini kolaylaştırma ve geliştirme ve avukatların, kolluk güçlerinin, silahlı kuvvetler personeli ile devlet görevlilerinin eğitimlerinden sorumlu olanların öğrenim programlarında insan hakları öğretimine uygun öğelere yer verilmesini dikkatle izleme sorumluluğu vardır.

Madde 16: Bireyler, hükümetdışı kuruluşlar ve uzman kurumların; içerisinde etkinliklerini sürdürdükleri topluluk ve toplumların farklılıklarını göz önünde bulundurarak, uluslar ve tüm ırksal ve dinsel gruplar arasında özellikle anlayış, hoşgörü, barış ve dostluk ilişkilerini daha çok pekiştirmek amacıyla bu alanda sürdürülen, yetiştirme, araştırma gibi etkinlikler çerçevesinde tüm insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin sorunlarda halkı daha duyarlı kılmaya katkıda bulunmada oynadıkları önemli bir rol vardır.

Madde 17: Bu Bildirge'de amaçlanan haklar ve özgürlüklerin kullanılmasında, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte hareket eden herkes, sırf başkalarının insan haklarını ve özgürlüklerini tanıma ve saygı gösterme amacıyla, aynı zamanda demokratik bir toplumda ahlak, kamu düzeni ve toplumun genel refahının adil gereklerinin sağlanması amacıyla belli uluslararası yükümlülüklerle uygun olarak belirlenen ve yasaca öngörülen sınırlamalara tabidir.

Madde 18:

1- Her insanın, kişiliğinin tam ve özgür gelişimini ancak içerisinde gerçekleştirme olanağı bulunduğu topluluğa karşı ödevleri vardır.

2- Bireyler, gruplar, kurumlar ve hükümetdışı kuruluşların demokrasinin korunması ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin geliştirilmesinde ve korunmasında toplumun, kuruluşların ve demokratik sürecin ilerletilmesi ve geliştirilmesine katkıda önemli bir rolü ve sorumlulukları vardır.

3- Aynı şekilde, bunların kişinin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer insan hakları belgelerinde belirtilen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilebildiği bir sosyal ve ekonomik düzeni ilerletme hakkına katkıda bulunmada önemli bir rolü ve sorumluluğu vardır.

Madde 19: Bu Bildirge'nin hiçbir maddesi, bir birey, grup veya toplum organı veya devletin, Bildirge'de belirtilen haklar ve özgürlüklerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir etkinliğe girişme veya bu türden bir eylemde bulunmaya hakkı olduğu biçiminde yorumlanamaz.

Madde 20: Aynı şekilde, bu Bildirge'nin hiçbir maddesi, birey, grup, kurum veya hükümetdışı kuruluşların Birleşmiş Milletler Şartı'nın hükümlerine ters düşen etkinliklerini destekleme veya teşvik etmeye devletlerin izin vereceği biçiminde yorumlanamaz.

EK 2: İnsan Hakları Savunucularını Koruma ve Etkinliklerini Desteklemeye yönelik Avrupa Konseyi Çalışmaları Üzerine Bakanlar Komitesi'nin Bildirgesi

(Bakanlar Komitesi tarafından 6 Şubat 2008 tarihinde 1017. Delegeler Komitesi toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi,

2005 yılında Varşova'da düzenlenen Üçüncü Zirve'nin devlet başkanları ve hükümetler toplantısında, "insan haklarını aktif bir şekilde savunmak için, Avrupa Konseyi'nin- bütün mekanizma ve enstitülerini kullanarak- bireylerin haklarının korunmasında ve sivil toplum kuruluşları ile paha biçilmez bir birliktelik oluşturulmasında etkin bir rolü olması gereğinin" taahhüt edildiğinin altını çizerek;

9 Aralık 1998 tarihli Birleşmiş Milletler'in Evrensel Düzeyde Tanınmış İnsan Hakları ve Temel Hürriyetleri Korumak ve Geliştirmek İçin Bireylerin, Grupların ve Toplumun Çeşitli Organlarının Hak ve Sorumlulukları Üzerine Olan Bildirgesi'ni hatırlatarak ve Bireyler, Gruplar ve Kuruluşlar İçin Hazırlanan, Ulusal ve Uluslararası Düzeyde İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunması ve Yerine Getirilmesi İçin Çabalamaya Yönelik Bildirge'yi yineleyerek;

Avrupa Birliği'nin 2004 tarihli İnsan Hakları Savunucuları Üzerine Kılavuz İlkeleri'ni ve 2006 tarihli AB üye ülkelerin ve bu ilkeleri uygulamak, insan hakları savunucularını desteklemek ve korumak isteyen diğer devletlerin pratik konulardaki önerilerini içeren ilk uygulama eleştirisini göz önünde bulundurarak;

Ulusal ve uluslararası düzeydeki çabalara rağmen, gazetecileri de içeren insan hakları savunucularının, sıklıkla, tehdit ve saldırı kurbanı olmalarını ve haklarının ihlal edilmesini esefle kınayarak, ve ihlaller, söz konusu durumlarda insan haklarının genel durumunu ya da durumun bozukluğunu yansıtabileceği için insan hakları savunucularının özel bir ilgiyi hak ettiğini düşünerek;

İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesindeki paha biçilmez katkılarına saygılarını sunarak;

Avrupa'daki insan hakları savunucularının çalışmasını etkileyen ifade, toplanma ve dernek kurma özgürlüklerine getirilen sınırlamaların, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin (ECHR) 10. ve 11. maddelerinin 2. paragraflarında belirtilenlerin ötesine geçmemesi gerektiğine dikkat ederek;

İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi'nin insan hakları savunucularını koruma ve etkinliklerini desteklemeye yönelik Avrupa Konseyi çalışmaları üzerine hazırladıkları raporu göz önünde bulundurarak¹;

STK'ların ifade özgürlüğünü ve diğer bütün evrensel ve bölgesel düzeyde temin edilmiş hak ve özgürlükleri kullanabilmelerini taahhüt eden Avrupa'daki sivil toplum kuruluşlarının yasal statülerine ilişkin CM/Rec (2007)14 önergesini hatırlatarak;

Her ne kadar insan hakları savunucularını korumak ve geliştirmekle ilgili baş sorumluluk ve görev devletlere ait de olsa, Avrupa Konseyi'nin de insan hakları savunucuları için uygun bir ortam yaratmaya, onları ve insan haklarını savunmaya yönelik yaptıkları çalışmalarını korumaya katkıda bulunması gereğini tasdik ederek;

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin, bilhassa ülke ziyaretleri sırasında, insan hakları savunucuları ile ilgili önceden beri yürüttüğü çalışmalarını hoşnutlukla karşılayarak ve Bakanlar Konseyi'nin 7 Mayıs 1999 tarihli (99)50 No'lu kararında da belirtildiği üzere, insan hakları savunucularının korunmasının ve onlar için uygun bir çalışma ortamının yaratılmasının da Komiser'in sorumlulukları dahilinde olduğunu dikkate alarak;

1. Avrupa Konseyi üye ülkelerinde ya da herhangi başka bir yerde, devlet ya da devlet dışı aktörler tarafından yapılmış olmasına bakılmaksızın, insan hakları savunucularına ve onların haklarına karşı düzenlenen bütün saldırı ve ihlalleri kınamaktadır.

2. Bütün üye ülkeleri:

i. Uluslararası standartlara uygun bir yasal zeminde, insan hakları savunucularının çalışmaları için elverişli; birey, grup ve kuruluşların etkinliklerini özgürce sürdürebilecekleri, Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nda

¹ CM(2008)5 add., <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jspid=1245887&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.

Hakan Ataman

belirtilenler dışında hiçbir kısıtlama olmaksızın, insan hakları ve temel hürriyetlerin korunması için çalışabilecekleri bir ortam yaratmaya;

ii. İnsan hakları savunucularına saygı, koruma, destek ve çalışmalarına gerekli saygıyı sağlamak için etkili önlemler almaya;

iii. Yargı sistemlerini güçlendirmeye ve hak ve hürriyetleri ihlal edilenler için etkili hukuki çareler bulunduğuna emin olmaya;

iv. İnsan hakları savunucularına taciz ve saldırıları önlemek için etkili önlemler almaya; bu tür olaylar için bağımsız ve etkili soruşturmalar sağlamaya ve idari önlemler ve cezai prosedürler yoluyla sorumluları mesul tutulabilir kılmaya;

v. Bağımsız komisyonlara, ombudsmanlara ya da ulusal insan hakları enstitülerine, insan hakları savunucularının haklarının ihlalleri durumunda yaptıkları şikayetleri kabul etme, değerlendirme ve öneride bulunma konularında güç ve yetki vermek ya da gerektiğinde bu kurumları güçlendirmeye;

vi. Başta ifade, dernek kurma ve toplanma özgürlükleri olmak üzere, mevzuatlarını uluslararası düzeyde tanınmış insan hakları standartları doğrultusunda güçlendirmeye ve gerektiğinde Avrupa Konseyi'nden tavsiye almaya;

vii. İnsan hakları savunucularının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne ve diğer insan hakları koruma mekanizmalarına prosedürler dahilinde etkili erişimlerini sağlamaya;

viii. Başta, ECHR dahilinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve İnsan Hakları Komiseri -ülke ziyaretlerine yardım, gerekli cevapların sağlanması ve istendiğinde insan hakları savunucularının durumları ile ilgili diyaloga girilmesi yoluyla- ile olmak üzere Avrupa Konseyi insan hakları mekanizmaları ile işbirliği yapmaya;

ix. Uluslararası STK'ların Yasal Kimliklerini Tanımaya Dair Avrupa Konvansiyonu'nu imzalamayı ve onaylamayı göz önünde bulundurmaya;

x. Avrupa Sosyal Şartı'nın 1995 tarihli Ek Protokolü'nü imzalamayı ve onaylamayı göz önünde bulundurmaya ve bahsedilen kriterleri karşılayan ulusal STK'ların Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne toplu şikayet dilekçesi verebilme hakkını tanımayı göz önünde bulundurmaya;

xi. Duruşmalara katılma ya da onları gözlemleme ve/ya da, olası ise, acil durum vizesi çıkarma gibi, üçüncü ülkelerde tehlike altında olan insan hakları savunucularının korunması ve onlara acil yardım sağlanması için önlemler almaya davet etmektedir.

3. Avrupa Konseyi'nin bütün kurum ve kuruluşlarını, insan hakları savunucuları ve onların çalışmalarını özel olarak ilgilenmeye davet etmektedir. Bu, içtihat hukuku ve diğer Avrupa standartlarında bilgi ve dokümantasyon sağlamayı içerdiği gibi, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmayı, bilinçlendirme çalışmaları yürütmeyi ve insan hakları savunucularının, Avrupa Konseyi etkinliklerine katılımının artırılmasını içerebilir.

4. İnsan Hakları Komiseri'ni, insan hakları savunucularına güçlü ve etkili bir koruma sağlanması için, kurumunun rol ve yetkisini aşağıdaki unsurlar aracılığıyla artırmaya çağırır:

i. İnsan hakları savunucuları ve ombudsman ya da ulusal insan hakları kurumları gibi diğer ilgili kaynaklardan alınan bilgilere dayanarak hareket etmeye devam etmek;

ii. Ülke ziyaretleri sırasında olabildiğince geniş bir savunucu kitlesi ile görüşmeye devam etmek ve insan hakları savunucuları ile ilgili kamuya açık raporlar yayınlamak;

iii. Komiserin uygun gördüğü durumlarda, yetkili otoritelerle birlikte, çözüm aramalarına yardımcı olmak için ve yükümlülükleri ile örtüşmesi suretiyle, insan hakları savunucularının karşılaşılabilecekleri sorunlara ve özellikle de acil müdahale gereken ciddi durumlara müdahale etmek.

iv. İnsan hakları savunucuları için odaksal noktalar olan AGİT/ ODHİR, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Savunucuları Özel Temsilcisi ve diğer var olan mekanizmalar başta olmak üzere, diğer hükümetlerarası örgütler ve enstitülerle işbirliği içinde çalışmak.

5. Avrupa Konseyi'nin bu konudaki diğer girişimlerini de gözlem altında bulundurma konusunda anlaşmıştır.

EK 3: Avrupa Konseyi Üye Ülkelerindeki İnsan Hakları Savunucularının Durumu

Doc. 10985

27 Haziran 2006

Bay Txueka ve diğerleri tarafından sunulan

Bu önerge, Meclis'te tartışılmamış; sadece imzası bulunan üyeler tarafından hazırlanmıştır.

Karar önergesi

Meclis, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin maddelerine ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 9 Aralık 1998 tarihinde kabul edilmiş, dernek kurma özgürlüğüne saygı duyulması gereğini temin eden BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'ne büyük bir önem vermektedir.

Meclis, insan hakları savunucularının, anlaşmazlıkların önlenmesinin yanı sıra, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan haklarının kurulması ve korunmasında hem bireysel hem de toplu olarak, çok önemli bir yerleri olduğunu şiddetle teyit etmektedir.

Meclis, insan hakları savunucularının, başta Avrupa Konseyi olmak üzere, hükümetlerarası organizasyonlarda da oldukça önemli bir rolleri olduğunun altını çizmektedir.

Ne yazık ki, Avrupa Konseyi'nin bazı üye ülkelerinde, genellikle keyfiğin artışına karşı gelen son kesim sayılan insan hakları savunucuları, keyfi el koymalar, tutuklamalar, gözdağları, tehditler, fiziksel saldırılar ve tacizler gibi çok boyutlu bir baskının hedefi haline gelmişlerdir.

Sivil toplumu, gün geçtikçe daha da etkisiz kılmak isteyen, genellikle hakaret kampanyalarıyla desteklenen ve toplumun STK'lara olan güvenini sarsmayı hedefleyen kısıtlayıcı kanunların sayısı gittikçe artmaktadır.

Bu yüzden Meclis, insan hakları savunucularının her gün oldukça zorlu bir atmosferle karşılaştığını derin bir endişe ile bildirmektedir. İnsan hakları savunucularının dernek kurma, ifade ve toplanma özgürlüklerini kullanmaları, devletlerin, Avrupa Konseyi'nin tüzüğü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kaynaklı taahhütlerini de ihlal eden pek çok engele takılmaktadır.

Bütün bu sebeplerden dolayı, Meclis, insan hakları savunucularına yönelik, onların hak ve özgürlüklerini olası bütün ihlallere karşı korumak ve üye ülkelerde çoğulcu demokrasilerin iyi bir şekilde işlemlerini sağlamak için bir koruma mekanizması kurulmasının gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu mekanizmaya, işleyişe geçebilmesi için gerekli her şey sağlanacak ve mekanizma, İnsan Hakları Komiseri ile yakın temas halinde çalışacaktır.

İmzalar

- TXUEKA, Iñaki, İspanya, ALDE
- BANAC, Ivo, Hırvatistan, ALDE
- BERDZENISHVILI, Levan, Gürcistan, ALDE
- BĒRZINŠ, Andris, Letonya, ALDE
- BOUSAKLA, Mimount, Belçika, SOC
- BREEN, Patrick, İrlanda, EPP/CD
- DORIĆ, Miljenko, Hırvatistan, ALDE
- EINARSSON, Mats, İsveç, UEL
- FENECHIU, Relu, Romanya, ALDE
- GLĂVAN, Stefan, Romanya, ALDE
- HANCOCK, Michael, Birleşik Krallık, ALDE
- IVANOV, Sergei, Estonya, ALDE
- JAKAVONIS, Gediminas, Litvanya, ALDE
- KAIKKONEN, Antti, Finlandiya, ALDE
- KOX, Tiny, Hollanda, UEL
- LAUKKANEN, Markku, Finlandiya, ALDE
- LLOYD, Tony, Birleşik Krallık, SOC
- LUND, Rune, Danimarka, UEL
- NAGHDALYAN, Hermine, Ermenistan, ALDE
- ØSTERGAARD, Morten, Danimarka, ALDE
- RANDEGGER, Johannes, İsviçre, ALDE
- RUSTAMYAN, Armen, Ermenistan, SOC
- ŠILEIKIS, Gintaras, Litvanya, ALDE
- STANTCHEVA, Darinka, Bulgaristan, ALDE
- TEVDORADZE, Elene, Gürcistan, ALDE
- TIILIKAINEN, Kimmo, Finlandiya, ALDE

EK 4: Avrupa Birliği İnsan Hakları Savunucuları Kılavuzu - Korumanın Sağlanması

I. AMAÇ

1. İnsan hakları savunucularının desteklenmesi, Avrupa Birliği'nin insan hakları dış ilişkiler politikasının uzun süredir var olan bir unsurudur. Bu kılavuzun amacı, Avrupa Birliği'nin konuyla ilgili eylemlerinin güçlendirilmesi için pratik öneriler sunmaktır. Kılavuz, insan haklarını savunma hakkına saygı gösterilmesini destekleme ve teşvik etme amacıyla, Birliğin sürmekte olan çabalarını desteklemek ve güçlendirmek için, üçüncü ülkelerle iletişimin her seviyesinde olduğu gibi, çok taraflı insan hakları forumlarında da kullanılabilir. Kılavuz, ayrıca, risk altındaki insan hakları savunucuları için, Birliğe müdahale olasılığını da sağlamakta ve insan hakları savunucularını desteklemek ve onlara yardımcı olmak için pratik önerilerde bulunmaktadır. Kılavuzun önemli unsurlarından biri, BM İnsan Hakları Savunucuları Özel Temsilcisi'ni ve insan hakları savunucularını koruyan uygun bölgesel mekanizmaları da içeren BM İnsan Hakları Komisyonu'nun özel prosedürlerine sağladığı destektir. Kılavuz, AB misyonlarına (AB üye ülkelerinin elçilik ve konsoloslukları, Avrupa Komisyonu Delegasyonları) insan hakları savunucularına karşı geliştirdikleri yaklaşımlarında yardımcı olacaktır. İnsan hakları savunucuları ile ilgili belirli kaygılara yönelmek ana amaç da olsa, Kılavuz, aynı zamanda, AB'nin, genel anlamda, insan hakları politikasını güçlendirmesine de katkıda bulunmaktadır.

II. TANIM

2. Bu Kılavuz için insan hakları savunucularını tanımlama amacıyla, "Herkes, bireysel ve toplu halde, ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları ve temel özgürlüklerin uygulanması ve korunmasını geliştirme ve bunun için çabalama hakkına sahiptir" ibaresini içeren "Evrensel Düzeyde Tanınmış İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumak ve Geliştirmek için Birey, Grup ve Toplum Birimlerinin Hak ve Sorumlulukları Üzerine BM Bildirgesi"nin (bakınız Ek I) 1. paragrafı esas alınmıştır.

3. İnsan hakları savunucuları, işte bu evrensel düzeyde tanınmış insan hakları ve temel özgürlükleri koruyan ve geliştiren birey, grup ve toplum birimleridir. İnsan hakları savunucuları, siyasi ve medeni hakların korunması ve geliştirilmesinin yanı sıra, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların da

korunması, geliştirilmesi ve bunlara saygı gösterilmesi için çalışmaktadır. İnsan hakları savunucuları, aynı zamanda, yerli halklar gibi bazı grupların üyelerinin de haklarını korumak ve geliştirmektedir. Şiddet kullanan ya da propagandasını yapan birey ya da gruplar, bu tanıma dahil değildir.

III. GİRİŞ

4. AB, Evrensel Düzeyde Tanınmış İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumak ve Geliştirmek için Birey, Grup ve Toplum Birimlerinin Hak ve Sorumlulukları Üzerine BM Bildirgesi'nde belirtilen prensipleri desteklemektedir. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinde baş sorumluluk devletlere ait olsa da, AB, birey, grup ve toplum birimlerinin hepsinin, insan haklarının geliştirilmesinde önemli birer rolleri olduğunu düşünmektedir. İnsan hakları savunucularının etkinlikleri şunları içerir:

– *İhlalleri belgelemek;*

– Bu ihlallerin mağdurları için yasal, psikolojik, tıbbi ve başka türlü destekler sağlayarak çareler aramak;

– Sistematik ve tekrarlanan insan hakları ve temel özgürlük ihlallerini gizleyen cezadan muaf olma anlayışları ile mücadele etmek.

5. İnsan hakları savunucularının çalışmaları, genellikle hükümet politika ve girişimlerini eleştirmeye dayanmaktadır. Fakat hükümetler, bunu olumsuz bir şey olarak algılamamalıdır. Hükümet politika ve girişimleri üzerine düşünelim bağımsızlığa ve özgür tartışma prensibi çok önemlidir ve insan haklarını daha iyi bir şekilde korumak için test edilmiş ve onaylanmış bir yoldur. İnsan hakları savunucuları, hükümetlere insan haklarını koruma ve geliştirme konusunda yardımcı olabilir. Müzakere sürecinin bir parçası olarak, gerekli mevzuatın oluşturulmasında ve insan hakları ile ilgili ulusal plan ve stratejiler geliştirilmesinde kilit bir rol üstlenebilirler. Bu rolleri de tanınmalı ve desteklenmelidir.

6. AB, insan hakları savunucularının çalışmalarının zaman içerisinde çok daha fazla tanınır bir hale geldiğinin farkındadır. İnsan hakları savunucuları, gün geçtikçe ihlal mağdurlarına çok daha fazla koruma sağlamaktadır. Fakat bu gelişmenin bedeli de ağır olmuştur: savunucuların kendileri saldırıların açık hedefi haline gelmiş ve pek çok ülkede hakları ihlal edilir duruma gelmiştir. AB, insan hakları savunucularının da korunması ve güvence altına

alınması gerektiğine inanmaktadır. Bu yüzden de insan hakları savunucuları konusuna yaklaşılrken, cinsiyet konusunu da göz önünde bulundurulması gerektiğine inanmaktadır.

IV. UYGULAMAYA İLİŞKİN KILAVUZ

7. Kılavuzun uygulamaya ilişkin kısmı, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) dahilinde, üçüncü ülkelerdeki insan hakları savunucularının korunması ve geliştirilmesine yönelik etkili çalışmalar yürütmek için öngörülen çeşitli araç ve yolları içermektedir.

İzleme, Raporlama ve Değerlendirme

8. AB misyon başkanlarından, akredite oldukları ülkelerdeki insan hakları durumu ile ilgili periyodik rapor vermeleri zaten istenmiştir. Konsey İnsan Hakları Çalışma Grubu (COHOM), yakın zamanda bu görevi kolaylaştırmak için temel verilerin yer aldığı bir çizelgeyi onaylamıştır. Bu temel veriler doğrultusunda misyonlar, raporlarında insan hakları savunucularından, özellikle de herhangi bir tehdit ya da saldırıya maruz kalıp kalmadıklarından bahsetmek durumundadırlar. Bu bağlamda, misyon başkanları, kurumsal çerçevenin, insan hakları savunucularının işlerini güvenlik içinde yürütebilmelerini ciddi bir şekilde etkileyebileceğinden haberdar olmalıdırlar. Bir kimsenin, BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'nde belirtilen herhangi bir meşru hakkını kullanması sonucunda şiddet, tehdit misillemesi, kanun dışı ya da kanuni ayrımcılık, baskı ya da herhangi başka bir keyfi müdahale ile karşılaşmaktan korunması için devletler tarafından üstlenilen yasal, adli, idari ve diğer uygun önlemler, bu bağlamda, çok önemlidir. Misyon başkanları, insan hakları savunucularına yönelik tehdit ve saldırıları kamulaştırma, acil ve ciddi risk altında oldukları zamanlarda diplomatik girişimlerde ve resmi beyanatlarda bulunma gibi, gerektiğinde, olası AB girişimleri için COHOM'ye tavsiyelerde bulunmalıdır. Misyon başkanları, raporlarında, AB girişimlerinin etkililiğinden de bahsetmelidir.

9. Misyon başkanlarının raporları ve İnsan Hakları Savunucuları Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi, BM özel raportörleri ve antlaşma organlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının rapor ve tavsiyeleri gibi diğer ilgili bilgiler, COHOM ve diğer ilgili çalışma gruplarının, AB eylemlerinin öngörül-
düğü durumları belirlemelerini, müdahale kararı vermelerini ya da uygunsa, PSC/ Konsey'e bu tür müdahaleler için tavsiyede bulunmalarını olası kılar.

İnsan Hakları Savunucularını Koruma ve Desteklemede AB Misyonlarının Rolü

10. Pek çok üçüncü ülkede, AB misyonları (AB üye ülkelerinin elçilikleri ve AB Komisyonu Delegasyonları), Birlik, üye ülkeler ve insan hakları savunucularının esas kesişme noktasıdır. Bu yüzden de, AB'nin insan hakları savunucuları ile ilgili politikalarını pratiğe dökme açısından oldukça önemlidirler. Yine bu nedenle, AB misyonları, insan hakları savunucularına yönelik inisiyatifleri ele alan politikalar kabul etmeye çalışmalıdır. Aynı zamanda, bazı durumlarda AB eylemlerinin insan hakları savunucularına karşı tehdit ve saldırılara neden olabileceğinin de farkında olmalıdır. Yine bu yüzden, uygun oldukça, tasarlanabilecek olan girişimler üzerine insan hakları savunucularına da danışılmalıdır. AB misyonlarının alabileceği önlemler aşağıdakileri içerir:

— Sıkı bir işbirliği içinde olmak ve risk altındakiler de dahil, insan hakları savunucuları ile ilgili bilgileri paylaşmak;

— İnsan hakları savunucularını misyonlara dahil edip, çalışma alanlarını ziyaret ederek, onlarla uygun temaslar kurmak. Bu amaçla, gerektiğinde külfet paylaşımı ilkesine dayanarak irtibat görevlileri atama düşüncesi de faydalı olabilir;

— Uygun olan durumlarda, insan hakları savunucularını ziyaret, davet ve uygun reklam yollarıyla görünür bir tanınma sağlamak;

— Uygun olduğu sürece, insan hakları savunucularının davalarına katılmak, gözlem yapmak ve izlemek.

Üçüncü Ülkelerde ve Çok Taraflı Forumlarda İnsan Hakları Savunucularına Saygı Gösterilmesinin Sağlanması

11. AB'nin amacı, üçüncü ülkeleri, insan hakları savunucularına saygı gösterme konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmeleri ve onları devlet-dışı aktörlerden gelebilecek saldırı ve tehditlere karşı korumaları konusunda etkilemektir. AB, üçüncü ülkelerle iletişimde, gerekli görüldüğünde, bütün ülkeleri ilgili uluslararası norm ve standartlara, bilhassa da BM Bildirgesi'ne bağlı kalmaya ve uymaya davet edecektir. Genel amaç, insan hakları savunucularının özgürce hareket edebileceği bir ortam yaratmak olmalıdır. AB, amaçlarını insan hakları politikasının ayrılmaz bir parçası olarak sunacak ve insan hakları savunucularının korunmasına verdiği önemin de altını çizecektir. Bu amaçlara yönelik atılacak adımlar aşağıdaki unsurları içerecektir:

– ODGP Başkanlığı ya da Yüksek Temsilcisi, AB özel temsilcileri ve elçileri ya da Avrupa Komisyonu ülke ziyaretleri sırasında, uygun olan durumlarda, üçüncü ülke ziyaretlerinin ayrılmaz bir parçası olarak insan hakları savunucuları ile görüşmeler ayarlamak, onlara ilişkin bireysel durumlarla da ilgilenmek;

– AB ve üçüncü ülkeler ve bölgesel örgütler arasındaki siyasi diyalogların insan hakları bileşeni, ilgili olan durumlarda insan hakları savunucularının durumunu da içerecektir. AB insan hakları savunucularına ve onların çalışmalarına verdiği desteğin altını çizerek ve gerektiğinde bireysel kaygı konularını gündeme getirecektir;

– Özellikle BM İnsan Hakları Komisyonu ve BM Genel Kurulu'nda benzer görüşlere sahip diğer hemfikir ülkelerle sıkı bir işbirliği içinde çalışmak;

– İnsan hakları savunucularını korumak için kurulmuş, İnsan Hakları Afrika Komisyonu'nun insan hakları savunucuları ile ilgili odak noktası ve Amerikan Ülkeleri İnsan Hakları Komisyonu'nun özel insan hakları savunucuları ünitesi gibi var olan bölgesel mekanizmaları güçlendirmek ve bu tür mekanizmaların bulunmadığı yerlerde uygun mekanizmalar kurmak.

İnsan Hakları Savunucuları Özel Temsilcisi de dahil BM İnsan Hakları Komisyonu'nun Özel Prosedürlerinin Desteklenmesi

12. AB, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun özel prosedürlerinin (özel raporörler, özel temsilciler, bağımsız uzmanlar ve çalışma grupları), bağımsız ve tarafsız olmaları, insan hakları savunucularına karşı yapılan ihlalleri durdurmaları, bunlara karşı harekete geçmeleri ve ülke ziyaretleri yapabilmeleri nedeniyle, insan hakları savunucularını korumak için sarf edilen uluslararası çabada hayati önemde olduğunun farkındadır. İnsan Hakları Savunucuları Özel Temsilcisi, bu bağlamda, çok önemli bir role sahip de olsa, özel prosedürler de insan hakları savunucuları ile yakından ilgilidir. AB'nin özel prosedürlere verdiği destek aşağıdaki unsurları içerecektir:

– Devletleri, BM özel prosedürlerinin ülke ziyareti yapma isteklerini prensipte kabul etmeleri için teşvik etmek;

– AB misyonları aracılığı ile iletişim kurmayı kolaylaştırmaktan, tematik mekanizma ve insan hakları savunucuları arasında bilgi alışverişi sağlamaktan öte, yerel insan hakları topluluklarının ve insan hakları savunucularının, BM'nin sistematik mekanizmalarını kullanmalarını sağlamak;

— Özel prosedürler, yeterli kaynak olmadan görevlerini yerine getiremeyeceğinden, AB üye ülkelerinin genel bütçeden İnsan Hakları Yüksek Komiserliği için yeterince fon ayırmasını desteklemek.

İnsan Hakları Savunucularına, Kalkınma Politikası Aracılığıyla Yapılanlar da dahil olmak üzere Pratik Destek Sağlanması

13. Avrupa Topluluğu ve üye ülkelerinin, gelişmekte olan ülkelerdeki demokratik süreç ve enstitülerin kalkınmasını ve insan haklarının koruma ve geliştirilmesini amaçlayan programları, insan hakları savunucuları için sağlanan pratik desteklerin geniş bir kısmını oluşturur. Bunlar, üye ülkelerin kalkınma işbirliği programlarını içerebilir; fakat bunlarla sınırlı değildir. Pratik destekler aşağıdaki unsurları içerebilir:

— Avrupa Topluluğu ve üye ülkelerinin ikili insan hakları ve demokratikleşme programlarında, insan hakları savunucularını kapasite artırma ve bilinçlendirme kampanyaları ile destekleyerek, demokratik süreç ve enstitülerin kalkınmasına ve gelişmekte olan ülkelerde insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yardımcı olma gereğini daha çok göz önünde bulundurmak;

— Paris Prensipleri doğrultusunda kurulmuş, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için çalışan ulusal insan hakları kuruluşları, ombudsman ofisleri ve insan hakları komisyonları gibi ulusal kurumların kuruluş ve çalışmalarını teşvik etmek ve desteklemek;

— İnsan hakları savunucularının toplantılarının desteklenmesi de dahil olmak üzere, uluslararası düzeyde insan hakları savunucuları ağlarının kurulmasına yardım etmek;

— Üçüncü ülkelerdeki insan hakları savunucularının, yurtdışından mali kaynaklar da dahil, çeşitli kaynaklara erişimleri olmasını sağlamak;

— İnsan hakları eğitim programlarının BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'ne uygun olmasını sağlamak.

Konsey Çalışma Gruplarının Rolü

14. COHOM, görevleri gereği, İnsan Hakları Savunucuları Kılavuzu'nun uygulaması ve takibini, diğer konsey çalışma grupları ile sıkı bir işbirliği ve koordinasyon içinde yakından izleyecektir. Bu, aşağıdaki unsurları içerecektir:

Hakan Ataman

- İnsan hakları savunucuları konusunu, ilgili AB politika ve eylemlerine dahil etmek;
- Kılavuzun uygulanışını uygun aralıklarla gözden geçirmek;
- Uygun durumlarda, BM ve diğer insan hakları savunucuları ile ilgilenen uluslararası ve bölgesel mekanizmalarla işbirliği için yeni yollar araştırmaya devam etmek;
- PSC ve COREPER aracılığı ile yılda bir Kılavuz'un uygulanmasındaki gelişmeler üzerine Konsey'e rapor vermek.